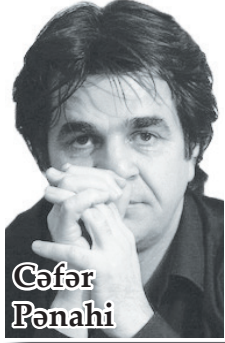

Şirməmməd
Hüseynov
Tərcümə
Mərkəzində

» səhifə 3

Dünyanı
fəth edən
azərbaycanlı

Cəfər
Pənahi

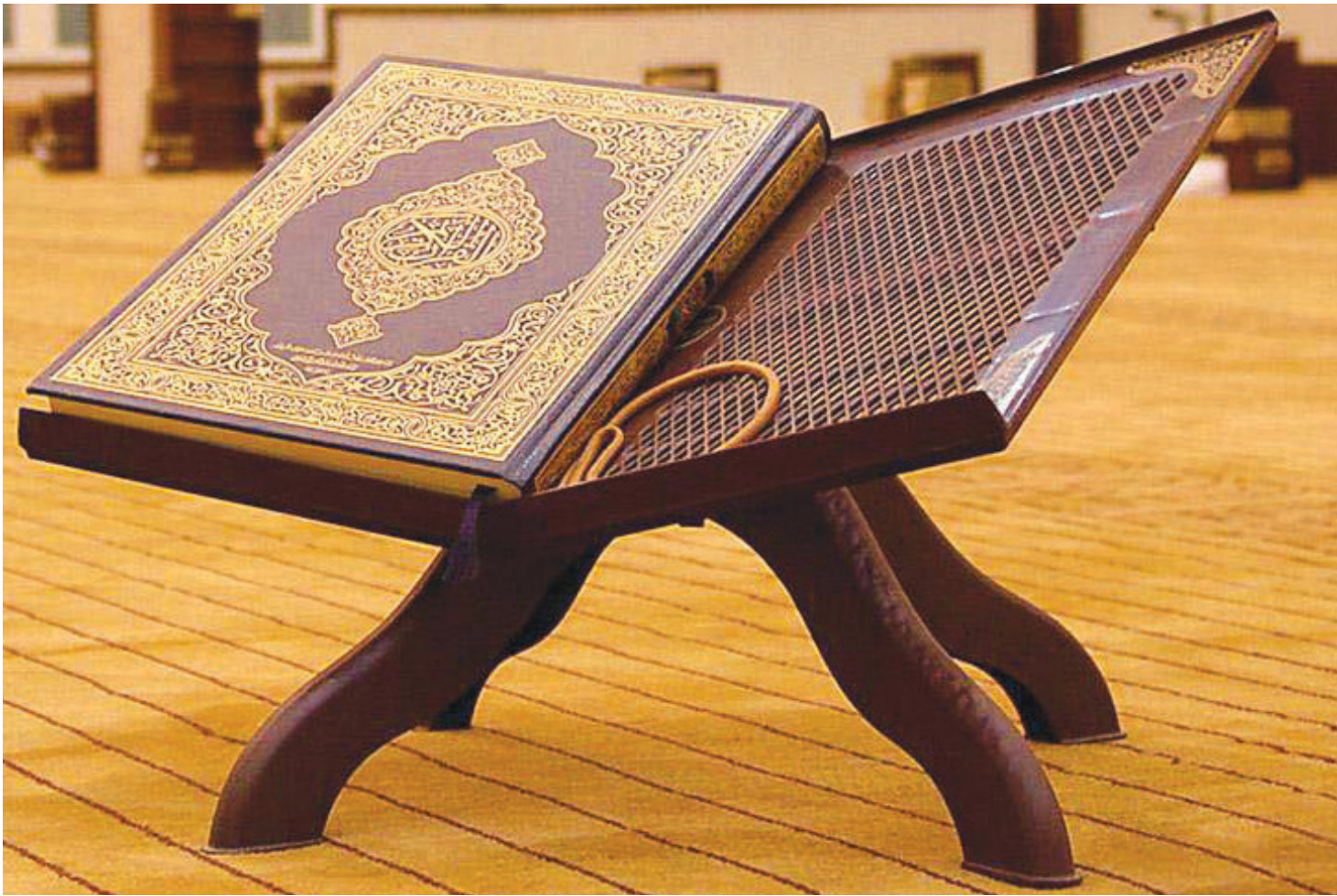
» səhifə 10

“Yaxşı
tərcüməçi
bir gün mütləq
özü də yazacaq”

Cəlil
Nəgıyev

» səhifə 12-13

Qurani-Kərimin türkcəyə ilkin tərcümələri

» səhifə 8

Leonardo
da Vinçi -
yaşamağı
öyrəndiyi gün
ölən dahi...

» səhifə 22

Milyonların
qızılgülü -
Alla
Puqaçova

» səhifə 23

Qarabağa muxtariyyəti
kim verdi?

» səhifə 19

Kainat haqqında nələri
bilirik?

» səhifə 21

Şekspirə bənzəməyin
orijinal üsulu

» səhifə 24

ANONS

51 azərbaycanlı şairin
101 şeiri ingilis dilində
» səhifə 2

İran şahının anası
Bakılı Tacülmülükün
xatirələrinin davamı
» səhifə 5

Zəlimxan Yaqubdan
daha bir esse
» səhifə 6

Bibliyanın tərcümə
prinsipləri
» səhifə 7

Ömrü ilə örnək olan
müəllim
» səhifə 11

Heyvanların konserti
» səhifə 15

Ceyms Coysun hekayəsi
» səhifə 16

Tərcümənin hermenevtik
problemləri
» səhifə 17

Feyziyyənin yeni
şeyrləri
» səhifə 18

Prezident İlham Əliyev, xanımı Mehriban Əliyeva və ailə üzvləri İslam dünyasının əsas müqəddəs şəhəri Məkkədə ümrə ziyarətində olublar.

Azərbaycan Prezidenti İlham Əliyev, xanımı Mehriban Əliyeva və ailə üzvləri xüsusi zəvvar libası geyinərək Əl-Həram məscidində gəldilər.

Bir neçə mərtəbəli və doqquz minarəli məscid öz gözəlliyi və əzəməti ilə insanı heyran edir.

Ziyarətgahın yüksək səviyyəli din xadimləri dövlətimizin başçısını mehribanlıqla qarşıladılar.

Azərbaycan Prezidenti İlham Əliyev və onu müşayiət edən şəxslər Kəbənin ətrafına dolanub təvaf etdilər və məsciddə namaz qıldılar. Prezident İlham Əliyev, xanımı Mehriban Əliyeva və ailə üzvləri Kəbəyə daxil oldular, burada da namaz qıldılar.

Bildiyimiz kimi, Kəbə evinin qapıları müstəsna hallarda ali qonaqlar üçün açılır. Bu dəfə Kəbənin qapıları Azərbaycan Prezidenti İlham Əliyev və ailə üzvləri üçün açıldı. Bu da Prezident İlham Əliyevin şəxsiyyətinə və fəaliyyətinə İslam dünyasında verilən önəmli ifadəsidir. Bu, həm də Səudiyyə Ərəbistanı Krallığı rəhbərliyinin dövlətimizin başçısına olan böyük hörmətinin və dərin səmimi münasibətinin təzahürüdür.

Sonra Səfa və Mərvə təpələrinin ziyarəti başlandı. Azərbaycan Prezidenti və ailə üzvləri bu iki təpə arasındakı məsafəni İslam dininin ayinlərinə uyğun olaraq yeddi dəfə qət etdilər.

Həzrəti Məhəmməd (s) bu torpaqda doğulub, peyğəmbərliyə çatıb, İslam dini Məkkədə yaranıb. Məkkədəki Allah evi Kəbə həzrəti Məhəmməd Peyğəmbərin (s) dövründən başlayaraq bütün dünya müsəlmanlarının ən müqəddəs ziyarətgahına çevrilib. Sonralar

Azərbaycan Prezidenti Səudiyyə Ərəbistanına səfər edib

Kəbə və müqəddəs "Zəməm" çeşməsi, Səfa və Mərvə təpələri arasında əzəmətli məscid tikilib. Hər il həcc ziyarəti zamanı dünyanın müxtəlif guşələrindən gələn milyonlarla müsəlman Kəbənin ətrafına dolanır, müqəddəs Qara daşı öpür, məsciddə namaz qılır.

Ayə və hədislərdən də bəlli olduğu kimi, Kəbə Yer üzündə insanlar üçün məbəd olaraq tikilən ilk evdir. Aləmlərə uğur, bərəkət və hidayət qaynağı olaraq qurulan Kəbə haqqında Allah-Təala "Qurani Kərim" in "Al İmran" surəsində belə buyurur: "Həqiqətən,

insanlar üçün ilk bina olunan ev Məkkədəki evdir ki, o, şübhəsiz, bütün aləmlərdən ötrü bərəkət və doğru yol qaynağıdır. Orada aydın nişanələr, İbrahimin moqamu var". Tarix boyu bir çox dəyişikliklərə məruz qalan Kəbə müxtəlif dövrlərdə qismən, ya da tamamilə yenidən inşa olunub və bugünkü möhtəşəmliyinə çatıb.

Ümrə ziyarəti başa çatdıqdan sonra dövlətimizin başçısı Əl-Həram məscidini seyr etdi.

Azərbaycan Prezidentinə məscid haqqında ətraflı məlumat verildi.

Prezident, xanımı Mehriban Əliyeva və ailə üzvləri Mədinəyə də səfər edib və peyğəmbər məscidini ziyarət etdilər.

Peyğəmbər məscidində din xadimləri dövlətimizin başçısını böyük hörmət və ehtiramla qarşıladılar.

Sonra Prezident İlham Əliyev, xanımı Mehriban Əliyeva və ailə üzvləri Peyğəmbər məscidində namaz qıldılar.

Peyğəmbər məscidi və ya Məscid ən-Nəbəvi adlanan bu müqəddəs məkan dünyanın ən böyük məscidlərindən biridir. İslamda Məkkə-

dəki Əl-Həram məscidindən sonra ikinci müqəddəs ocaq hesab olunan Peyğəmbər məscidi hicrətdən sonra Mədinədə Məhəmməd peyğəmbər və əshabı tərəfindən inşa edilib. Sahəsi 400 min kvadratmetr olan məscidin 10 minarəsi var.

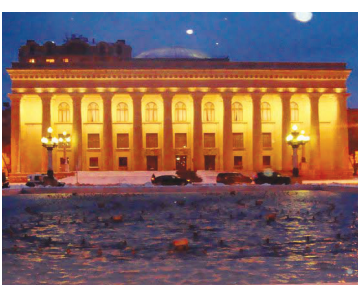
Bu məsciddə Məhəmməd peyğəmbərin dəfn olunduğu yer müstəsna hallarda ali qonaqların daxil olmasına icazə verilir. Səudiyyə Ərəbistanı Krallığına rəsmi səfəri çərçivəsində böyük hörmətlə qarşılanan Prezident İlham Əliyevə olan yüksək münasibətin və onun nüfuzunun nəticəsi idi ki, dövlətimizin başçısına Peyğəmbər məscidində dərin ehtiram göstərildi, Məhəmməd peyğəmbərin dəfn olduğu yer müstəsna hal kimi ali qonağın və ailə üzvlərinin ziyarəti üçün açıldı.

Məscidlə tanışlıq zamanı buraya toplaşan insanlar da Azərbaycan Prezidentinə öz hörmət və ehtiramlarını bildirdilər, onlar dövlətimizin başçısına səmimi salamlarını çatdırdılar.

Məhəmməd peyğəmbərin vaxtında bu məscid Rəsulullahın Mədinədə bütün fəaliyyətinin mərkəzi olub. Buna görə də Peyğəmbər məscidi faktiki olaraq həmin dövrdə İslam ümmətinin mərkəzi hesab edilirdi. Miladi təqvimlə 632-ci ildə həzrəti Məhəmməd (s) dünyasını dəyişdikdə hazırda Peyğəmbər məscidi kompleksinə daxil olan evində dəfn edilib. Hər il Məkkəyə Həcc ziyarətinə gedən zəvvarlar ənənəvi olaraq Mədinəyə gələrək Peyğəmbər məscidində həzrəti Məhəmmədin məzarını da ziyarət edirlər.

Muzeylər gecə saatlarına kimi açıq olacaq

Bakıda keçiriləcək birinci Avropa Oyunları ilə əlaqədar bütün muzeylər uzadılmış iş rejiminə keçəcək. Məsələn, Azərbaycan Xalça Muzeyi gecə saat 1-2 iradələrinə kimi işləyəcək. Hazırda teatrlarda tərcümə sistemi (rus və ya ingilis dillərində) qurulur, bələdçilər hazırlanır.

Nazirlik bununla bağlı "İçərişəhər" Dövlət Tarix-Memarlıq Qoruğu İdarəsi ilə əməkdaşlıq edir: "Biz Avropa Oyunları ərəfəsində küçələrdə xirdə şou və təqdimatlar keçirməyi planlaşdırırıq".

AzərTAc xəbər verir ki, bu fikirləri mədəniyyət və turizm naziri Əbülfəs Qarayev media mənsubları ilə görüşdə səsləndirib.

Nazirin sözlərinə görə məqsəd Azərbaycanı ölkə olaraq dünyaya tanıtdırılması, dünya informasiya məkanında adının səsləndirilməsi və bura gələn hər bir qonağın razı getməsidir.

Qəzet Azərbaycan Respublikasının Ədliyyə Nazirliyində qeydiyyatdan keçib. Şəhadətnamə nömrəsi: 3899

Təsisçi: Azərbaycan Respublikasının Nazirlər Kabineti yanında Tərcümə Mərkəzi

Baş redaktor: Yaşar Əliyev

İcraçı direktor: Bəhlül Seyfəddinoğlu

Redaksiya heyəti: Nəriman Əbdülrahmanlı, Kənan Hacı, Mövlud Abdullayev, Feyziyyə, Naringül Əliyeva, Leyla Əliyeva, Sevinc Fədai

Qəzet 2014-cü ilin 24 oktyabrından çıxır.

"Azərbaycan" nəşriyyatında çap olunub.

Tiraj: 1250. Sifariş: 1171

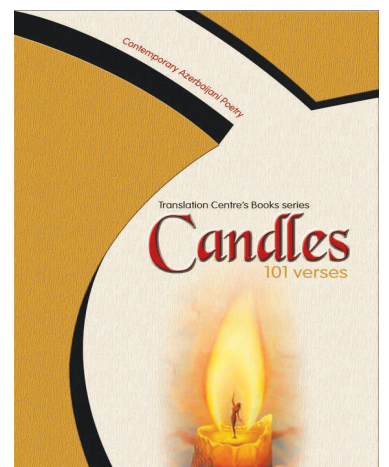
Ünvan: Bakı, Topçubaşov küçəsi, 74

Telefon: 595 16 05. E-mail: aydinyol.az@gmail.com

51 azərbaycanlı şairin 101 şeiri ingilis dilində

Azərbaycan Respublikası Nazirlər Kabineti yanında Tərcümə Mərkəzinin növbəti nəşri – ingilis dilində tərtib edilmiş "Candles (101 verses)" – "Şamlar (101 şeir)" adlı şeir antologiyası işıq üzü görüb. 55 Azərbaycan şairinin 101 şeirinin yer aldığı bu kitab zəngin ənənələrə malik poeziyamızın müasir mənzərəsinin beynəlxalq müstəviyə çıxarılması istiqamətində Mərkəzin həyata keçirdiyi ilk nəşrdir.

Azərbaycanın müasir poeziyasını beynəlxalq kitab sərgilərində təmsil edəcək bu kitaba Rəsul Rzanın, Bəxtiyar Vahabzadənin, Nigar Rəfibəylinin, Vaqif Səmədoğlunun, Əli Kərimin, Məmməd Arızın, Musa Yaqubun, Sabir Rüstəmxanlının, Kamal Abdullanın, Zəlimxan Yaqubun, Ramiz Rövşənin, Vaqif Bayatlı Odərin, İsa İsmayilzadənin, Ələkbər Salahzadənin, Fikrət Qocanın, Nəriman Həsənzadənin, Nüsrət Kəsəmənlinin, Zakir Fəxrinin, Salam Sarvanın, Çingiz Əlioğlunun, Vaqif

Bəhmənlinin, Əjdər Olun, Aqşın Yeniseyin, Nərimin Kamalın və digər şairlərin şeirləri daxil edilib.

Antologiyani ingilis dilinə Kamran Nəzirli çevirib.

"Xəzər" jurnalının növbəti sayı işıq üzü gördü

Azərbaycan Respublikasının Nazirlər Kabineti yanında Tərcümə Mərkəzinin rüblük mətbu orqanı olan "Xəzər" dünya ədəbiyyatı jurnalının növbəti (1/2015) sayı nəşr edilib.

Jurnalın bu sayında Sol Belounun "Gümüş nimçə" və Tomas Mannın "Balaca cənab Frideman" hekayələri, "Qədim sufilərin söy-

lədikləri", Eys Kriqenin şeirləri, Mixail Bulqakovun məktubları, Yohan Volfqanq Hötenin "Sənətdə həqiqət və həqiqətdə bənzərlik haqqında" essesi, "Qırçaq türkcəsindən tapmacalar", Akira Kurosavanın "Qurbəyə yağ satan" adlı memuarı, Haynrix Böllün "Və bir-cə kəlmə də demədi", Migel Delibesin "Sərsəm" romanları və s. yazılar yer alıb.

Görkəmli tədqiqatçı alim, BDU-nun jurnalistika fakültəsinin professoru Şirməmməd Hüseynov Tərcümə Mərkəzində olub. Aprelin 7-də Mərkəzin direktoru Afaq Məsud və mərkəzin əməkdaşları Yaşar Əliyev, Mahir Qarayev, İlqar Əlfiyev, Fərid Hüseyn və Feyziyyə Sultanmuradova professor, görkəmli tədqiqatçı Şirməmməd Hüseynovla görüşüb.

A.Məsud qonağı salamlayaraq, Mərkəzin yarandığı gündən Qarabağ həqiqətlərinin dünyaya çatdırılması istiqamətində gördüyü işlərdən danışdı: «Mərkəz, Qarabağ həqiqətləri, erməni vəhşilikləri, ermənilər tərəfindən törədilən tarixi qətləmlərlə bağlı sənədli məlumatları, oçerk və məqalələri həftəlik mətbu orqanı olan "Aydın yol" qəzeti, həmçinin, 8 dildə yayımlanan rəsmi saytı vasitəsilə ictimailəşdirilməsi istiqamətində mühüm işlər görür. Bununla yanaşı, Mərkəzdə Azərbaycanın tarixi əraziləri, etnogenezi, Qarabağın tarixi, erməni qəsbkarlığı ilə bağlı bu vaxta qədər işıq üzü görməyən müfəssəl məlumatlı mətn və materialların, tarixi sənədlərin toplanması, kitab, toplu şəkildə dünya dillərinə tərcümə olunması prosesinə hazırlıq işləri də gedir. Yəni artıq əlimizdə olan materiallar arxivləşdirilir, tərcümə mərhələsinə çatdırılır».

A.Məsud, həmçinin bu sahədə ölkə ictimaiyyəti, ayrı-ayrı alimlər və tarixçilər tərəfindən kifayət qədər işlər görülsə də, problemlə bağlı dünya ictimaiyyətindən gözlənilən nəticənin hələ də əldə olunmadığı barədə danışaraq, bu istiqamətdə daha təsirli və işlək vasitələrin aranib-axtarılmasının vacibliyini vurğulayıb.

Şirməmməd Hüseynov öz növbəsinə ən dəqiq tarixi həqiqətlərin hansı mənbələrdə aranib-axtarılması, bu mənbələrlə necə işləmək barədə geniş məlumat verərək, min bir çətinliklə əldə olunan mənbələrin də, həm tərcümə edilərkən, həm ana dilində nəşr olunarkən xətlərlə tərtib olunduğu barədə danışdı: "Əvvəla bundan başlayaq ki, Azərbaycanda olan məlum mənbələrin çoxu səhv tədqiq olunur. Bunun da əsas səbəbi odur ki, tədqiqatçılar tərəfindən yol verilən yanlışlıqlar redaktorlar tərəfindən düzəldilmir və buna görə də təhriflər qaçınılmaz olur. Rəsulzadə deyirdi ki, türklər tarix yaradırlar, ancaq yazmırlar. Bizim tariximizi isə həmişə düşmənlərimiz yazıb. Türklərin qəhrəmanlığını vəhşilik kimi, öz vəhşiliklərini qəhrəmanlıq kimi göstəriblər. Tarixi faktların araşdırılması zamanı mənbələrlə iş zamanı olduqca həssas və diqqətli davranmaq lazımdır.

Sovet illərində Üzeyir bəyin 1905-də ci ildə "Həyat"dan başlayıb, 1915-ci il oktyabrna qədər yazdığı əsərlər çap olunub. 1915-ci ildən sonrakı əsərlərini çap eləməyiblər, çünki artıq Müsavat dövrü başlayırdı. 1920-ci ilin aprelinde Rus Ordusu gələndə Hacıbəyov bir neçə məqalə yazıb, amma öz imzasıyla dərc etməyib. Yazının sərəhəndində "Soran", sonunda isə "Çi" yazıb. Cumhuriyyət haqda müstəqillik illərində çap olunan kitablarda yazırlar ki, Hacıbəyovun gizli imzalarından biri də "Çi" olub. "Çi" imza ola bilməz, sadəcə

Şirməmməd Hüseynov Tərcümə Mərkəzində

Üzeyir bəy başlıqdakı sözün şəkilsini aşağıda yazıb. Sorançı yəni, soruşan adam mənasında işlədib. Buna görə də Cumhuriyyət tarixi ilə bağlı yazdığım kitabda bütün mənbələr göstərib, kitab orijinal sənədlərlə birlikdə çap olunacaq".

Tərcümə Mərkəzinin isə bütün bu işləri mükəmməl şəkildə, təhrifsiz, səhsiz görməyə gücü və intellektual potensialı var deyən professor məsələnin qoyuluşundan və işin gedişatından razı olduğunu deyib: "Məsələni düzgün qoyursunuz. Bu işlərə nədən başlamaq çox önəmlidir. İlk növbədə, mütləq əsas mənbələri tapmaq və onlarla işləmək lazımdır. Azərbaycanla bağlı həqiqətlər, real tarixi faktlarla zəngin mənbələr var. Biz o qiymətli mənbələri – o dəyərli inciləri tapa bilirik və onları, ermənilərə havadarlıq edən dövlətlərin dilinə tərcümə edib yaya bilirik. Bundan başqa, rus və ya başqa dillərdə olan mənbələr də Azərbaycan dilinə çevrilməlidir. Lakin Azərbaycan həqiqətlərini dünyaya çatdırmazdan əvvəl, dediyiniz həmin güclü təbliğat işi Azərbaycanın özündə aparılmalıdır. Rəsulzadə yazırdı ki, "Biz istiqaliliyyətimizi, dövlətçiliyimizi əvvəl daxildə bərqərar etməliyik, sonra xaricdə". Vətəndaş həmrəyliyi, vətən və vətəndaşlıq hissi xalqa aşılmalıdır.

Rəsulzadənin sözlərilə desək, İslamı yaradan ərəblər, ən yaxşı təbliğatçısı farslar olub. Çünki fars ədəbiyyatı, fəlsəfəsi, tarixi olduqca zəngin və qədimdir. İslamı ən yaxşı qoruyan isə türklərdir. Təsədüfi deyil ki, doqquz Səlib yürüşünün qarşısını məhz türklər alıb. Erməni məsələsinin köklərinin olduqca dərinlərə getdiyini unutmamaq lazımdır. Beynəlxalq güclər həmişə Türkiyəni zəiflətmək, arxadan bıçaqlamaq üçün erməni faktorundan istifadə ediblər. İngilislər daşnakların qulağına oxuyublar ki, siz Osmanlına daxildən dağıdın, biz

də sizə "Böyük Ermənistan" yaratmaqda kömək edək. Birinci Dünya müharibəsi zamanı da ermənilər türklərə qarşı vuruşur, ölkəni daxildən dağıtmağa çalışırdılar.

Bilirsiniz, biz planlı işləməyi sevmirik. Gündəliklə yaşayırıq və gələcəyimizi təminat altına almaq barədə düşünmürük. Amma biz özümüzə bu məsuliyyəti hissini yaratmalı, planlı işləməyi bacarmalıyıq. Çünki hər nəsil qarşısında həmişə bu sual dayanır – "nə etməli?" və "nədən başlamalı?". Biz dünya ölkələrinin, xüsusilə də Qarabağ münaqişəsinin həllində iştirak edən dünya dövlətlərinin bu məsələyə hansı aspektdən yanaşdığını öyrənməliyik. Hamıya yaxşı məlumdur ki, erməni məsələsi ermənilərin məsələsi deyil.

faktları sadalayıb: "1857-ci ildə ermənilər bir alman səyyahını Qafqaza çağırıblar ki, onlar haqda kitab yazsın. Qonağı yaxşıca gözədirib, yedirdib-icirdib yola salıblar. Səyyah da ölkəsinə qayıdandan sonra Ermənistan haqda bir kitab yazıb. İndi o kitabı müxtəlif dillərə tərcümə edir, tarixi fakt kimi ortaya qoyurlar. Ermənilər əsrlərdir ki, bu müharibəyə hazırlanırlar. Əmər Faiq Nemanzadə yazır ki, beş əsrdir 25 yaşına çatan hər bir erməni erməni kilsəsinə millət vergisi verir. Buna görə də 1990-cı ildə ermənilər Ermənistanda və Azərbaycanda 140 min adamı silahlandırmışdılar. 1 milyon adamı qovmaq üçün bu qədər mütəşəkkil qoşun yaratmışdılar. Bu silahlar erməni kilsəsinə yığılan pullar hesabına alınmışdı.

1872-ci il ermənilər xeyriyyə cəmiyyətlərinin ayırdığı vəsait hesabına "Muşaq" qəzetini nəşr edirdi. Zərdabi araşdırıb ki, qəzetin nəşri üçün ən çox pul Şuşadan və Qarabağdan gəlirdi. Həsən bəy də bir xeyriyyə cəmiyyəti yaradıb, yollanıb Qarabağa. Böyük məclis qurulub, bütün bəylər yığışıblar. Elə ki, Zərdabi dəftəri çıxarıb, "O olmasın, bu, olsun"dakı hamam səhnəsi kimi hərə qayıb bir tərəfə. 1906-cı ildə "Əkinçi"nin 30 illiyindən sonra yazdığı məqalədə Həsən bəy daha bir maraqlı hadisəni xatırlayıb. Deyir ki, 1870-ci illərdə Mkrtrç adlı bir erməni İsa bulağından su gətirib satmış. Günlərin bir günü ailəsi uşağı olmayan bu qoca gəlir "Muşaq" qəzetinin redaktoru Arustuminin yanına və ona 997 manat rus pulu verir. Deyir ki, mən bu gün-sabah öləcəm. Düzdür övladım yoxdur, amma erməni uşaqlarının hamısını mənim övladımdır. Zərdabi yazırdı ki, bir erməni suçusunda olan qeyrət bütün Qarabağ bəylərində yoxdur".

Görüşün sonunda Şirməmməd Hüseynov uzun illər araşdırdığı, əski əlifbadan çevirib tərtib etdiyi M.Ə. Rəsulzadənin əsərlərindən ibarət beşcildliyi Mərkəzin kitabxanasına hədiyyə edib.

L.ƏLİYEV

Şirin MANAFOV

1916

-cı il hadisələrinin şahidi olan rusiyalı yazıçı soyqırımını haqqındakı mifi ifşa edir. 2013-cü ilin iyun ayında, "Kultura" televiziya kanalında "Türk marşı" verilişində, Moskva Universiteti nəzdində Afrika və Asiya İnstitutunun direktoru, türkoloq Mixail Meyer erməni mistifikasiyası haqqında bəyanatı ilə efrdə qalmaqal yaratmışdı. O, erməni soyqırımını haqqında suala bu cür cavab vermişdi: "Bu bizim ümumi problemimizdir. 1915-ci ildə Türkiyədə 1.5 milyon erməni var idi. Fikrimcə, 1.5 milyon erməninin qətlə yetirilməsi barədə fikir söyləmək düzgün olmazdı. Belə ki, mahiyyət etibarilə ermənilər köçürülmə, müharibə zonasından çıxarılma zamanı vəfat edirdilər". Bu çıxış erməni diasporunun hiddətinə səbəb oldu. Lakin faktlar M. Meyerin haqlı olduğunu təsdiq edir.

(Əvvəli ötn sayımızda)

"Semiramida bağları" povestinin "General - patriarx" fəslindən

"Termen soyadlı Van qubernatorunun yanına müfəttiş gəldi, qubernatoru erməni əhalisi arasında təşviş xarakterli əhval-ruhiyyənin yayılmasında və insanların Vandan qaçmasında ittiham etdi.

Müfəttiş: - Vəziyyət heç də bizim xeyrimizə deyil. Sənədlər arasında insanların Vandan təxliyə edilməsi barədə əmr aşkar edilməyib. Mən müəyyən etdim ki, ordu komandanı general Vorontsov belə bir əmr verməyib".

Yəni burada söhbət əhalinin təxliyəsi barədə gedir ki, başqa yerlərdə bu proses komandanı Vorontsovun əmri ilə həyata keçirilirdi.

"- Onda, nəyə görə bütün əhali (yaralılar, xəstələr və öldürülənlər yollarda qalmışdı) buranı tərk edib şimala üz tutdu? Əldə olunan məlumatlara görə, bütün yol boyu yenə də antisənitar vəziyyət diqqəti cəlb edir, hər yerdə meyitlər var, ordu epidemiya təhlükəsi ilə üzləşib. Əhali nəyə görə getdi? Əgər əmr olmayıbsa da, deməli, nə isə bir vələ düşüb ki, getmək lazımdır.

- Çünki, təxliyə barədə əmrin olmamasına baxmayaraq, general Vorontsov qoşunu Van şəhərindən çıxarıb".

Van əhalisi qovulmayıb, onlar öz-öz evlərini tərk ediblər. Niyə?

Qubernator Temen cavab verir: "Əhali basqınlar nəticəsində məhv ola bilərdi".

Hansı basqınlar? Basqın ehtimalı nə qədər idi?

Müəllif "gedişin" əsl səbəbini ifşa edir - aclıq, çar ordusunun və daşnakların biganəliyi, dinc əhali arasında təşviş əhval-ruhiyyəsi.

Van şəhərinə Tiflis şəhərindən növbəti yardım - un gəlir.

Yardım gətirənlərdən biri Tiflis idarələrindən qaçqınlar üçün un göndərilməsi və yükü gətirən şəxsə iri pul məbləği ödənilməsi barədə sənədi təqdim edir (!)".

Qaçqınlar pul ödəməyə razılıq verir və onun dadına baxırlar.

Xarab olmuş unu Tiflisə qaytarmaq əmri verilir. Van vətənpərvəri olan Kostyanın Tiflis tacirlərinin soyqırımında erməniləri günahlandırmağa hər cür əsas var idi. O, təklif etdi: "Onların hamısını biabır etmək lazımdır, unu geriyyə apar, mən xarab olmuş mala və onun çatdırılmasına görə heç nə ödəməyəcəyəm".

Çox maraqlı "soyqırım" epizodu: - Qaçqınlar erməni tacirlərinə yalnız onun dəyərini deyil, həmçinin, çatdırılma haqqını da ödəyirdilər, bu zaman guya türklər dinc əhalini qətlə yetirirdilər. Yəqin ki, biri digərinə mane olmurdu.

Bundan sonra, Van qubernatoruna özünü "qaçqınlarla iş üzrə səlahiyyətli şəxs" kimi təqdim edən Kostya, şəhərin binalarının birində bir neçə yüz uşaq üçün yetimxana açmağı ondan xahiş edir.

Vəziyyət gülüncüdür: İnsanlar Vana qayıtdılar. İrandan un gələcəyini gözləyirlər. Qəhrəmanlardan biri deyir: "İrandan un gəlir? Əgər yolda yubanıbsa, yaxşıdır, deməli, gəlib çıxacaq. Bəlkə, kürdlərin əlinə keçib? Mənlərlə pud ağ neft..."

"Üç nəfər atlı göründü. Qabaqda Tiqrən gəlirdi. O gördü ki, Kostya sevimli işi ilə məşğuldur - xalqla söhbət edir". Kostyanın nitqi: "Ey, Van əhli, siz öz şəhərinizə qayıtdınız. Sizlərdən çoxunuz öz yaxınlarını itirib".

Gediş və yarı yoldan qayıdırsınız... "Van uşaqları qocaların ömrü boyu görmədiklərini görüblər. Onların beyni xəstə idi".

Tiflisdən un gəlir. "Bütün küçə uzunqulaqlarla dolu idi. Tədarükçülərdən biri bağlama təqdim etdi. Həmin bağlamada Tiflis təşkilatlarının (daşnakların) qaçqınlara un göndərməsi, əvəzində isə gətirənə böyük məbləğdə pul ödənilməsi barədə sənəd var idi. Kostyanın əhvalı pozuldu: un lazımdır, amma pul azdır. "Soyqırımın" qızğın vaxtında Tiflis daşnakları qaçqınlardan un müqabilində pul tələb edirlər.

Unu yoxladılar, xarab çıxdı.

"Qatillər! - Kostya qışqırırdı. - Aclıqdan istifadə edirlər. Mən bunu belə qoymayacağam. Mən Tiflisə gedib dələduzları ifşa edəcəyəm. Onlar üçün pul xalqın taleyindən daha önəmlidir. Onların hamısını rüsvay etmək lazımdır".

"İkinci gediş" lətifəyə çevrilir. Və bu cür qərar qəbul olunur... Kostya qışqırır: "Unu geri apar. Mən xarab olmuş mala və onun çatdırılmasına görə heç nə ödəməyəcəyəm".

Vəziyyət məzhəkə xarakteri daşıyırdı: daşnaklar Vana xarab olmuş un göndərir, bunun müqabilində pul istəyirlər.

Povest ilk dəfə 1927-ci ildə Yerevanda çap olunub, o zaman türklər tərəfindən ermənilərin təqib edilməsi barədə nağıl hələ yazılmamışdı. Qeyd etmək lazımdır ki, o zaman erməni tənqidçiləri S. Qorodetskinin hər iki povestinin səndəli olduğunu deyirdilər.

Van müəmması

Şimala doğru insan izdihamı gəldi. Van şəhərinin dinc əhalisi, kazaklarla birlikdəydi.

"Bir nəfər qışqırdı: - Kürdlər! - və suya atılmış daş nəticəsində yaranan dalğalar kimi, təşviş hər yeri bürüdü".

Yolun yarısında xəbər gəldi ki, ordu dəstək alıb və Vana qayıdır. Ordu qayıdırsa, əhali də qayıda bilər. Və insanlar Vana qayıtdılar. Qəhrəmanlardan birinin sözləri: "Bu, Vanda baş verirdi. Həmin gecə biz geri çəkildik. Kürdlər hücum etdi və əhali getmək məcburiyyətində qaldı. Təzliklə qayıtdılar və sevindirici xəbəri müzakirə etməyə başladılar.

"Məndə bir xəbər var. Köməyimizə kapitan Çinqalyanın rəhbərliyi altında amerikalı ermənilər dəstəsi gəlir. Dəstə silahlanıb".

Amerikalı ermənilərdən başqa, Van şəhərinə kömək məqsədilə ikinci bir dəstə də gəlirdi. "Həmin günlərdə, erməni xalqı şimal tərəfdən Vana qayıdan zaman İqdir tərəfdən Van istiqamətində İrannın Dilman şəhərindən kiçik bir dəstə gəlirdi. Bu, general Ladogin idi, o, təftiş məqsədilə Tiflisdən Vana gəlirdi. Generala birlikdə Lyaxotski soyadlı bir nəfər də gəlirdi, o, dövlət Dumasının deputatı idi və əgər söhbət insanların kütləvi qətlindən gedirsə, onun tapşırığı daha təəccüblü idi.

Lyaxotski erməni uşaqlarına hədiyyə vermək üçün gəlirdi. Müəllif yazır ki, onun ən sevmədiyi şey sağlq demək və nitq söyləmək idi". Çıxış: erməni səhrasında rus əhalisi. Mövzu: erməni xalqını xilas edib onlara hədiyyə vermək.

Hərbi komendant generala dedi: "Aşırımın arxasında siz kürd knyazı Beqri bəyin əsirliyinə düşəcəksiz. Onun krallığı Xoşab adlanır.

- Kürdlər bizim müttəfiqlərimizdir, yoxsa düşmənlərimiz?

- Mən burada olduğum müddətdə dostlarımızdı, buradan gedəndən sonra - bilmirəm".

Bununla yanaşı, ermənilər kürdlərin basqınlarından qorxurdular. General Beqri bəyin adamlarına xərac qismində tüfənglər verdikdən sonra dəstənin Vana doğru hərəkət etməsi üçün icazə aldı.

Beqri bəyin torpaqlarından dərhal sonra erməni kəndləri gəlir, yolçular tüstülənən xarabalıqları görürlər. "Bir müddət əvvəl buranı talan ediblər, görəsən, bu gecə olub?".

Drujinaçı

Povestin bütün erməni qəhrəmanları drujinaçılardır. Onlar vanlıları şimala, Rusiya Ermənistanına aparır, sonra isə yenidən Vana gətirirlər. Budur, onlar Vana yaxınlaşırlar. "Düzənlikdə, yarım verstlik məsafədə səngər zolaqları və məftil xətləri görünür. Rus əsgərlərini və erməni drujinaçıları görmək mümkün deyil. Şəhərə giriş açıqdır. Kaş ruslar bura gələ biləydilər!".

İkinci gediş və Van şəhərinə qayıdırdan bəhs edilən hekayədə camaata erməni drujinaçıları rəhbərlik edirlər, orada heç bir türk yox idi.

Polkovnik - Van qubernatoru

Bu insan un satıcılarından da hoqqabazdır. "Qaçqınlarla iş üzrə səlahiyyətli şəxs" ona dedi: "Mən uşaqları şimala doğru, İqdirə aparıram. Oradan onları Qafqaza aparacağlar." Yəni "gediş" Rusiya hökuməti tərəfindən təşkil edilib. Qubernatorun Vanla bağlı öz fikirləri var idi: "Vanda olan uşaq-qonların arasında çoxlu cır-cındır var.

Onları toplamaq, təmizləmək və bir yerə yığmaq lazımdır!

İdeyanı anlayırsınız? Əgər burada kağız zavodunu tikəsək, o bir il əvvəldən xammalla təmin olunacaq". Hərbi müfəttiş içəri daxil oldu. Qubernatoru üzünü tutub dedi: "Hər yerdə meyitlər var, ordu yoluxma təhlükəsi ilə üzləşib".

Qubernator Termen dedi: "Düzdür, onlar gedə bilməzdilər. Çünki general Vorontsov bütün qoşunları Vandan çıxarıb. Əhali basqınlar nəticəsində məhv olma təhlükəsi ilə üzləşib".

İnsanları qorxu idarə edirdi. Təəccüb doğuran hal ondan ibarət idi ki, əhali və qoşun getmiş, qubernator isə qalmışdı.

"Qubernator: Mən qoşunun getməsinin əleyhinə idim. Burada qalmaqla sübut etdim ki, qoşunu çıxarmamaq olardı".

Kürdlər və türklər Vanı mühasirəyə almamışdılar. Müfəttiş qubernatoru qarşı çıxış edərək dedi: "Mənim bu cür düşünməyə əsasım var ki, ermənilər Vanı sizin təbliğatınız nəticəsində tərk ediblər".

Qubernator dedi: "Bu, cəfəngiyatdır".

Cəfəngiyat yoxsa hoqqabazlıq? Getməyə hazırlaşan müfəttiş yerli ermənilərdən ona bir bələdəq verməsini qubernatordan xahiş etdi: "Mən arxeologiya ilə maraqlanıram".

Qazıntı işləri aparmaq üçün ən münasib vaxtdır.

"Mənim əsam haradadır? - qubernator gümüş başlıqlı, zoğal ağacından olan əsasını götürdü. Termen bica yerə çölə çıxırdı. Əsa əlində olanda o, özünü erməni xalqının patriarxı kimi hiss edirdi".

Soyqırım haqqında bu cür yazmaq olmaz, amma Qorodetski Van xalqı haqqında rəğbətə yazır: "Va-qarşak bütün gözlərdəki kədəri öz gözləri ilə qəbul edərək dedi: - "Mən Danieli tanıyırdım, onun həyatı şam kimidir. Erməni xalqının yandırıldığı ocaqdan alışan şam kimi".

(Ardı gələn sayımızda)

Rus dilindən çevirdi: Kənan HACI

"Erməni soyqırımını" rusiyalı şahidlərin gözü ilə

Ədəbiyyat yalancı tarixçilərə qarşı

İran şahı Rza Pəhləvinin və oğlu Məhəmməd Rza Pəhləvinin həm şəxsi, həm də siyasi həyatında azərbaycanlılar, xüsusən də azərbaycanlı qadınlar mühüm rol oynayıblar. Məhəmməd Rzanın həyat yoldaşı Fərəh Pəhləvi öz ad-sanına və fəaliyyətinə görə həm ölkə içində, həm də xaricdə böyük nüfuz sahibi idi. Rza şahın həyat yoldaşı, Məhəmməd Rzanın anası Banu Tacülmülük Badkubeyi isə pəhləvilərin hakimiyyətinin möhkəmlənməsində son dərəcə əhəmiyyətli rol oynamışdı. Fərəh Pəhləvi bizim oxuculara təqdim edilsə də, Tacülmülükün həyatı və fəaliyyəti bu günədək məlum deyil. Bunu nəzərə alaraq onun 1980-ci ildə Nyu-Yorkda və elə həmin ildə Tehranda çap edilmiş "Pəhləvi kraliçası" adlı memuarından bəzi hissələri orijinaldan - farscadan çevirib, oxuculara təqdim etməyi qərara aldıq.

(Əvvəli ötən sayımızda)

Tehrana su haradan gəlirdi?

Bir çox su anbarları şəhərin ucqarlarında və kəndlərdə yerləşirdi. Yağış yağanda onlar yağış suyu ilə dolur və əhali onlardan istifadə edirdi. Bu anbarlardakı suyun içərisində müxtəlif qurdlar, xəstəlik törədici həşəratlar, mikroblar dolardı. Çirkli su üzündən camaatın əksəriyyəti mədə xorasına, qarın yatalağına tutulmuşdu.

... Güzəllər, yaraşıqlı binalar yalnız Qacarlar ailəsi ilə əlaqəsi olan şəxslərə mənsub idi. Ərk meydanı daim bağlı olurdu, ora heç kəs buraxılmırdı. Çünki Ərk bazarının qapısının ağızından şahlığın əraziləri başlayır, bütün Ərk meydanını, onun ətrafındakı sahələri, buradakı tikililəri əhatə edirdi. Onun sərhədləri yuxarıya doğru o qədər uzanırdı ki, sonda Baharistan meydanına və Kamran Mirzənin imarətlərinə gəlib çatırdı.

Rza, şah olandan sonra bu sarayları uçurub dağıtdı, onların kökünü qaçıtdı, yerində mülkəmə binası, maliyyə idarəsi (Maliyyə Nazirliyi) və yeni saray tikdi. Baharistan meydanının şimalında da Fətəli şah Qacardan qalma bir neçə saray var idi. Əslində, Fətəli şahın bağına görə ora Bahistan deyirdilər. Yəni bura son dərəcə böyük bir bağ idi: bir ucu Tehranın indiki Baharistan meydanına, digər ucu isə Şəmiran darvazasına və Tehranın şimalındakı xəndəyə qədər uzanırdı.

Rza, şah olan kimi bu yerlərin dağılmasına göstəriş verdi. Mən bəzi vaxtlar Rza ilə mübahisə edərək onun bu nəfis tikililəri dağıtmasının əksinə gedirdim. Ancaq Rza deyirdi, nə qədər ki, bu tikililər qalır xalqın yadına Qacar dedumanı düşəcək, onlar tam dağıdılmalıdır. Dağıdılmalıdır ki, xalqın gözüünün qabağında olmasın, yaddaşlardan silinib getsin.

Baharistan meydanını dağıtmağa Fətəli şahın həmin o bağından başladılar. Nəhəng-nəhəng ağaclar kəsilir, əzəmətli saray toztorpağa çevrilirdi.

Milli Şura Məclisi Sepahsaların şəxsi mülkü idi. O, uşağı olmadığına və sonsuzluğuna görə Müzəffərəddin şah zamanında birinci Milli Şura Məclisinin keçirilməsi üçün bu mülkü Tehran xalqına bağışlamışdı.

Sepahsalar (Qeyd - hərbiyyə naziri) yaxşı adam idi. Baharistan meydanındakı məscid də onun şəxsi vəsaiti hesabına tikilmişdi. Başqa yaxşı bir imarət də İran-rus bankına aid Topxana meydanında yerləşirdi.

Qəhvəxanalarda müştərilər tir-yəkdən azad surətdə istifadə edərək keflənirdilər. Ümumiyyətlə, tiryək və şirədən (narkotik növü) istifadə adi hal almışdı. Şəhərin bəzi nöqtələrində rəsmi narkotika evləri mövcud idi. Hətta azyaşlı uşaqlar narkotikadan istifadə məsələsində valideynlərindən geri qalmırdılar. Hər addımda avarlara, evsiz-eşiksiz sərgərdanlara rast gəlinirdi. Onlar o qədər çoxalmış və

Buradan çox yaxşı görünən ingilis səfirliyinin mənzərəsi indi də yadumdadır. İngilis səfirliyi və onun həyatı dörd tərəfdən uca divarlarla əhatələnmişdi. Bir dəstə hind əsgəri gecə-gündüz onun qapısı qarşısında keşik çəkirdi. İngilis hökumətinin dövlət bayrağı səfirliyin giriş hissəsinin yuxarısında dalğalanırdı. Günəşin qürub çağı bir nəfər hindli əlində sıyrılmış qılınc onu aşağı düşürür və sabah ertədən onu yenidən qaldırıb yerindən asırdı.

Şəhərə pozğunluq və əxlaqsızlıq ruhu hakim idi. Buna görə də xaricilər faytonla şəhərə varid olanda

kimi. Neftin İngiltərəyə İrandan daşınmasına baxmayaraq, İranda onun qiyməti İngiltərədən azı 10 dəfə baha idi.

Rza iş başına gələndən sonra Tehranda vəziyyət nisbətən yaxşılaşdı. Yavaş-yavaş şəhərin mərkəzində Qərbin, mədəni dünyanın əlamətləri görünməyə başladı. O zamana qədər Tehranda hotel, mehmanxana, müsafirxana yox idi. Amma Rza hakimiyyətə gələndən sonra Laləzarda və Topxana ətrafında bir neçə müsafirxana, hotel və restoran inşa edildi. Hətta bir kinoteatr da yaradıldı.

(Azərbaycan dilində ilk dəfə)

Sonuncu İran şahının sarayında saraydaxili intriqalar

Məhəmməd Rza Pəhləvinin anası Bakılı Tacülmülükün xatirələri

Nə isə... Sizə başağrı vermək istəmirəm, əgər Tehranın əzəmətli rəsmi binalarını saymaq istəsəniz barmaqlarınız çatmayacaq. Bu imarətlərin tacı, möcüzəsi Şəmsül-ümərə tikilisi idi. O, Güllüstan sarayının Şərq hissəsində yerləşirdi. Həqiqətən də Güllüstan sarayının Şərq qapısı Nasiriyyə xiyabanından və Şəmsül-ümərə imarətinin daxilindən açılırdı. Ümumi keçid və küçələr istisnasız torpaq idi. Bu yollardan bir fayton keçəndə və yol üstündə bir iş görüldəndə toz duman qalır, adamların boğazına və burnuna dolurdu.

Xalq ümumən ayaqyalın gəzirdi, yalnız varlılar ayaqlarına Kirmanşah çarığı və qaloş geyinirdilər. Rza hakimiyyətə gələndən qədər Tehran küçələrində avtomobil görünməmişdi. Ölkədə cəmi iki-üç avtomobil vardı ki, onlar da Əhmədşaha və Məhəmmədşah Mirzəyə aid idi. Adamlar avtomobilə "ərrəbeyi atəşin" deyirdilər. Bir avtomobil Nəsrəddin şah zamanına məxsus idi ki, Rusiya vasitəsilə İrana gətirilmişdi. Yəni İngiltərədən Rusiyaya, Rusiyadan Pəhləvi limanına (Qeyd - indiki Ənzəli) çatdırılmış, buradan isə Tehrana gətirilmişdi.

Rzanın şahlığına qədər İranı Avropa və mədəni dünya ilə birləşdirən yalnız Pəhləvi limanı idi. Fars körfəzinə tərəf magistral və yol yox idi. Şah olan kimi Rza yeni bir avtomobil aldı və o, həmin yolla Tehrana çatdırıldı. Avtomobili əvvəl Ənzəli limanına gətirdilər, oradan bir neçə qatır qoşub, Rəşt-Qəzvin yolu ilə Tehrana gətirib çıxardılar.

O zaman Tehrandada teatr, konsert, opera kimi Avropa üsullu mədəniyyətin nişanəsi yox idi. Keçid və yollardan suyu kəşif iy qoxuyan arklar keçirdi. Əksər evlərin kanalizasiyaları küçələrin ortasından keçərək, ümumi kanallara tökülürdü. İydən adamın başı çatlayırdı.

azğınlaşmışdı ki, xalqın üstünə yeriyirdilər. Xüsusilə də imamzadələrin ətrafında, Seyidziraəddin, Sərqəbir ağa kimi dini yerlərin, məqbərələrin ətrafında onların əlindən tərənəm olmurdu.

Qadınlara ancaq qadın, rübənd və niqabla ümumi meydanlara və küçələrə çıxmağa icazə verilirdi. Heç bir qadının rübəndsiz, niqabsız şəhərin küçələrinə çıxmaq ixtiyarı yox idi. Axşama yaxın şəhərin qapılarını bağlayırdılar. Hava qaralmazdan öncə camaat evinə tələsir, darvazanın cəftəsini möhkəm-möhkəm bağlayırdı. Qürubdan sonra avara və oğurlar şəhərə hakim olurdu. Evinə vaxtında çatmayan qadın bədbəxt olurdu. Kimin əli ona birinci çatırdısa oğurlayıb aparır, zorlayaraq abırıs edirdi. Tehranın əyan və əşrəflərinin əksəriyyəti xarici səfirliklərin yaxınlığında bağ və mülkə sahib idilər və elə oralarda da yaşayırdılar.

Ən mühüm xiyabanlar Səfərətxana xiyabanları (indiki Firdovsi xiyabanı) adı ilə məşhur idi: orada ingilis, alman, Osmanlı, Rusiya və digər dövlətlərin səfirlikləri yerləşirdi. Yuxarıda qeyd etdiyim kimi, Səfərətxana xiyabanı adı ilə məşhur olan indiki Firdovsi xiyabanı Topxana meydanından başlayıb, Tehranın şimal xəndəyinə qədər uzanırdı. Bu xiyabanla paralel Topxana meydanındakı İran-Rus Bankının arxasından başlanan digər bir xiyaban da var idi. O da şəhərin şimalındakı xəndəyə qədər uzanırdı. Bu xiyaban camaat arasında "Ləxti" adı ilə tanınırdı. Quldurlar, oğurlar əsasən burada yuva salmış və camaatın üzərinə burda hücum etdiklərindən onun adını Ləxt (Çılpaq) qoymuşdular. İndi həmin xiyaban böyük şair Sədinin adını daşıyır.

bir neçə süvari qılınc və tapança ilə silahlanmış şəkildə onları müşayiət edirdi ki, quldurlar xəsarət yetirməsin. Tehranın seçilmiş adamlarının da faytonu var idi, onlar da həmin qayda ilə, yəni keşikçi və mühafizəçilərin müşayiəti ilə hərəkət edirdilər ...

Şəhərin müxtəlif yerlərində at və digər minik heyvanlarının mühafizəsi üçün xüsusi yerlər tikilmişdi. Varlıların özlərinin mühafizə olunan xüsusi tövlə və faytonxanaları vardı. Bağşah, Baharistan, Mövləvinin ətrafı kimi şəhərin bəzi yerlərində də karvansaralar vardı.

Aha, daha bir məqam yadıma düşdü. Səfirliklə "Ləxti" xiyabanlarının arasında bir ensiz xiyaban da vardı. Onun hər iki tərəfində lampa lüləsi qoyulmuşdu və qürub vaxtları onların içərisini məşəl işıqlandırirdi. Elə bu səbəbdən də bu xiyabana "Laləzar" (əslində Lüləzar olmalı idi) deyirdilər. Sonradan Əminül-zərb birinci elektrik zavodunu İrana gətirdi və lampa lüləsinin içərisini dəyişib ora elektrik lampaları qoydular.

Hacı Əminül-zərb bin elektrik stansiyası Baharistan meydanının aşağısında, Topxananın yaxınlığında yerləşirdi və oradan məftil vasitəsilə Güllüstan sarayına elektrik çəkilmişdi. Hacı Əminül-zərb stansiyası elektrik enerjisini burada istehsal etdiyindən camaat yavaş-yavaş onun adını dəyişib, "Elektrik çırağı xiyabanı" qoydu.

... Əsas mallar Tehrana uzaq yerlərdən gətirildiyinə görə çox baha idi, yalnız ərzağın, meyvənin, göy-göyärtinin qiyməti ucuz idi. Neft əsl nemət sayılırdı. Adı camaat öz evini "siçan çırağı" deyilən "lampa" ilə işıqlandırır. "Siçan çırağı"nın bir fitili vardı və çırağın içərisinə inəyin, qoyunun piyini tökərdilər: necə deyirlər, lap insanların mağaralarında yaşadıkları zamanlarda olduğu

Antisanitariya baş alıb getdiyinə görə o zaman şəhərdə xəstəliklər tüğyan edirdi. Ən geniş yayılmış xəstəlik, xalq arasında deyildiyi kimi, keçəlləmə idi. İstisnasız demək olar ki, hamı bu xəstəliyə yoluxmuşdu. Hamı ya bu xəstəlikdən müalicə olunur, ya da "keçəlləmə" onların əl-ayaqlarının nazilib çöpə dönməsinə gətirib çıxarmışdı. Ümumiyyətlə, keçəllik, traxoma, yatalaq - bu üç xəstəlik Tehrandada adı hala çevrilmişdi. İnsanların əksəriyyəti bu xəstəliklərdən əzab çəkirdi.

Tehrandada normal avadanlığı olan xəstəxana da yox idi, üstəlik dərman da tapılmırdı. Dava-dərman yüz illər əvvəlki reseptlərlə hazırlanırdı. İnsanlar yoluxucu xəstəliklər zamanı "qaynatma" metodundan, otdan düzəldilmiş dava-dərmanlarından istifadə edirdilər. Çox zaman isə Şah Əbdüləzimdən, Sərqəbir ağadan, rəmmallardan kömək umurdular.

Mənəvi-əxlaqi deqredasiya Tehrandada, ələlxüsus, Tehranın Cənub xəndəklərinin arxasında baş alıb gedirdi. Bunun ucbatından insanların çox hissəsi sifilisə, digər qorxulu xəstəliklərə yoluxmuşdu. Bəzən də kor olurdular.

Əminid-dövlə parkı Tehranın möhtəşəm tarixi yerlərindən sayılırdı. Tacirlər, bəzərganlar, əyanlar, imkanlı şəxslər yayda öz ailələri, nökrər və xidmətçiləri ilə Şəmirana köçürülür. Şəmiran həqiqətən ürəkəçən, ruhoxşayan, mənzərəli bir yer idi. Mən də bəzi vaxtlar yayda atam və ailəmlə birgə Şəmirana gedərdim. Qacarların Şəmiranda xüsusi iqamətgahı var idi, sonradan Rza onu genişləndirdi və Səədabad sarayını orada tikdirdi.

Ardı 6-cı səhifədə

Zelimxan YAQUB

Bu il kənddə ölüm-itim olmadı. Camaat sağ-salamat qışdan yazıya çıxdı. Qəbir qazılmadı, yas qadını qurulmadı. Kənddən qəbiristanı gedən yolları ot-əncər basdı, ciğirlər güllə-çiçəklə örtüldü, otların arasında qəbir daşları görünməz oldu. İnsanlar qarışqa kimi qaynamağa başladı. Hər kəs öz işinin dalınca getdi. Əkin əkən, yer belləyən, torpaq şumlayan, toxum səpən, ağac budağan, tənəkləri doğrayıb təmizləyən, darayan yorulmaq bilmədən çalışırdı. Hərə öz işinin dalınca gedirdi. Bel, kürək, qazma, külüng, dırmıq, yaba, dəhrə, tənək qayçı, balta insan əlinin istisindən güc alıb işləyirdi.

Yaşamaq (esse)

Kəndin bir tərəfində həyat qaynayır, o biri tərəfində sükut hökm sürürdü. Mən sükut hökm sürən tərəfə getdim. Fikirli-fikirli qəbiristanlığı dolaşmağa başladım. Göy otu yarıb yerimək olmurdu. Sükutun səsi adamın beynini dəlirdi. Qu desən qulaq tutulardı. Vahimələnirdim. Bədənimə soyuq tər gəlirdi. Tüklərim biz-biz olurdu. Ancaq inadla qəbiristanlığı dolanırdım. Baş daşlarına baxır, yazıları oxuyur, tarixlərə fikir verir, uzağa-yaxına boylanırdım. Sənə daşlarında bayatları, yaralı sözləri oxuduqca təzədən yaralanırdım.

*Bir at mindim başı yox,
Bir çay keçdim daşı yox.
Burda bir qərib ölüb,
Qohumu, qardaşı yox.*

*Dağda qan,
Dağda bitər dağdağan.
Ovçu bir ceyran vurub,
Göl-göl olub dağda qan.*

Qəbir daşlarına fikir verirəm. Yazın seli, qışın qarı, payızın acı küləyi, yayın istisi-bürküsi daşlarda yazılan görünməz hala salıb, qədim qəbir daşları mamur bağlayıb. Qəbirlərə fikir verirəm. Bu qəbiristanda yatanların çoxu ilə duz-çörək kəsmişəm, məclislər keçirmişəm, yaddan çıxmayan söhbətlər eləmişəm. İndi onlar haqqadı, mən yalançıda. Birdən qulağıma bir səs gəldi: "Allah səni qorusun!" bilmədim bu səs qəbirdən, ölülərdən gəlir, yoxsa dirilərdən. Bu səs alqış kimi, dua kimi səslənir, məni yaşamağa çağırırdı. Gördüm sükutdan bağrım partlayır, qəbiristanlığı tərk elədim. Sükutdan səsə, ölümdən həyata doğru addımladım. Bu addımlar mənə deyirdi: Nə qədər ki, gözümdə işıq var, qolunda qüvvət, dizində taqət var, nə qədər ki, canında can var, yarat, insan yaratdıqca gözələşir. Ölməyə tələmə, yaşamağa tələs. Bu sözlər məni möhkəm silkələdi. İnsan Günəş kimi doğ-

maq, dan yeri kimi sökülmək, səhər kimi açılmaq, üfüq kimi ağarmaq istəyir. Çünki həyat əzabı, iztirabları, gözyaşı, nisgili, həsrətiylə, ayrılıq, həkim-dərmanı, ağrı-acısıyla şirindir, doyulmazdır. Dağına, aranına, güllünə, çiçəyinə, daşına, qayasına, başı qarlı zirvəsinə nə qədər baxarsa baxsın, həyatdan nə göz doyrur, nə könül əl çəkir.

*Ah, mən gündən-günə bu gözəlləşən,
İşıqlı dünyadan necə əl çəkdim.
Bu yerlə çarpışan, göylə əlləşən,
Dostdan, aşınadan necə əl çəkdim.*

*İstəklilə dilbərim qarşısında durdu,
Yenə şairliyim başıma vurdu,
Məndən dəli könül burdaca sordu,
Bu saçı leyhadan necə əl çəkdim!*

deyən şairimiz bu misraları elə-belə, gəlişgözəl söz kimi deməyib, ürək yanğısını, insan sevgisini dilə-qələmə gətirib. Məhəbbətin sonsuzluğunu göstərmiş.

Mən zirvəsi göyləri dələn dağ olmaq istəyirəm, dalğası, ləpəsi könül güldürən dəniz olmaq istəyirəm, mən budaqları buludlarla öpüşən ağac olmaq istəyirəm, mən üzünü daşlara sürtə-sürtə dağdan arana doğru axan dağ çayı olmaq istəyirəm, mən bütün ağacların anası meşə olmaq istəyirəm. Mən hərəkətdə və bərəkətdə olan həyat olmaq istəyirəm! Mən yaşamaq istəyirəm, yaşamaq!

15.03.2015

Əvvəli 5-ci səhifədə

Xarici səfirliklərin də Şəmiranda çoxsaylı mülkləri var idi. İngilis səfirliyi Qəlhəkə, Rusiya səfirliyi Zərgəndə sahib idi. Osmanlının, Avstriyanın, almanın və digərlərinin də burada bağ və çoxlu əmlakı var idi. Adi camaat Osmanlı Şərqi rum kimi tanıdığından, Osmanlı bağı olan sahəni "Rum körpüsü" adlandırdı. Bu da təsadüfi deyildi. Çünki həmin bağın qarşısından keçən Şəmiran çayının üzərində böyük bir körpü qurulmuşdu. Bu yerin kəndxudasını da ruslar və ingilislər seçirdi. Heç bir kəsin səfirlik toxunulmazlığı olan Zərgəndə, Qəlhək kimi yerlərin işlərinə qarışmaq haqqı yox idi. Avam camaatın hamısının evi çiy kərpicdən, evlərin damları isə, ağac tirlərdən ibarət idi.

Şəhərin qayda-qanunu, nizam-intizamı cahillərin, qüdrət sahiblərinin əllərində idi. Bəzən bir məhəllənin cahilləri ilə digər məhəllənin cahilləri arasında toqquşma baş verirdi, onlar bir-birinə ağır xəsarət yetirir və çox vaxt qətlərə imza atırdılar. Belə idi Rza şah olmağdan öncəki Tehranın ümumi mənzərəsi. Siz məndən bundan artıq Tehran haqqında danışmağı xahiş etməyin. Keyli xatirələrim var, əgər onların hamısını danışmağa başlasam, yorularam.

Rza şah və Qəvvamüssəltənə
Qəvvamüssəltənə Seyidziyaadından sonra İranda baş nazir oldu. Qəvvam elə güman edirdi ki, o, baş nazir, Rza isə adi hərbiyyə naziridir (yəni kabinetin üzvü). Buna görə də Rza onu eşitməli və nə desə sözsüz - filansız yerinə yetirməlidir. Bu problem onların arasında dərin ixtilaf və kin-küdurət yaranmasına səbəb oldu.

... Qoy nə qədər yadımdadır bu ziddiyyətlərdən birini şərh edim. Qəvvamüssəltənə ilk dəfə Fərəhabadda Rza ilə tanış olmuşdu. Rzanı Hərbiyyə Nazirliyinə təyin etdi. Amma çox tez də başa düşdü ki, yanılıb, Rza o deyən adamlardan deyil. Qəvvamüssəltənə elə hesab edirdi ki, onun aristokrat ruhu kazak "otr-yad"ın sabiq komandanına ciddi təsir edəcək və o, sabiq komandanı istədiyi kimi fırladacaq. Qəvvam bir gün başa düşdü ki, böyük səhvə yol verib. Belə ki, onun özünün dediyi kimi, bu "heç kəs" onun qarşısında şümşad budağı kimi dayanıb. Qəvvam çox tezliklə özünün yox, Rzanın baş nazir olduğunu anladı.

Bakılı Tacülmülükün xatirələri

Rza bir gün 1300-cü ilin ciddi ayının 13-də (1921-ci il sentyabrın 4-ü) Qəvvama bir məktub yazdı, həmin məktub çox məşhurdur. Əslində məndə olan həmin məktubda Rza birbaşa baş nazirə göstəriş verirdi:

"Nazirlər Kabinetinin əzəmətli və şövkətli rəhbərinin məqamına!

Tehranda qayda-qanun yaradılması işlərinin gedişatını və nazirliyimizə hər gün daxil olan raportları nəzərə alaraq, Hərbiyyə Nazirliyini təkmilləşdirmək, Tehrandə hərtərəfli nizam-intizam yaratmaq məqsədi ilə təklif edirəm ki, polisə rəhbərliyi şəhərin daxili işlərindən tam xəbərdar olan, o idarənin iş prinsiplərini yaxşı bilən general Ağa xana (Əmir Əhməd Bədinin komandanı) tapşırırsınız. İndiki işi hərbi hükməti möhkəmləndirmək olan adçıqkilən şəxs bu işin də öhdəsindən gələcək və öz əvvəlki vəzifəsinə də yerinə yetirəcək. Hərbiyyə Nazirliyinə etimad göstərilməklə polis işinin onun öhdəsinə qoyulması ölkə daxilində qayda-qanun yaradılması baxımından çox vacibdir. Bunu sizin möhtərəm məqamınıza çatdırıram.

Bu təklifin nəzərə alınmasını xüsusi təmənnə ilə gözləyirəm.

Hərbiyyə naziri - 8727-ci nömrə Rza".

O vaxta qədər belə qətiyyətli bir məktubu heç kəs baş nazirə yazmamışdı. Ancaq Rza özünü ölkədəki bütün strukturlardan və ordudan yüksəkdə bildiyi üçün baş nazirə də göstəriş verirdi. Qacarların növələrindən olan Qəvvamüssəltənə Rzanın göstərişlərinin altına girmədi və onları rədd etdi. Məclis üzvlərinin əksəriyyəti hərbiyyə naziri ilə həmfikir olduğundan Qəvvamüssəltənəni dövlət işlərində zəif hesab edərək Rzanın mövqeyini dəstəklədilər. Ümumiyyətlə, Rzanın işarəsi ilə çox kabinetlər gəlib getdi.

Bir gün Müşiriddövlənin zamanında (Qeyd - Rza Müşiriddövlənin də kabinetində hərbiyyə naziri olmuşdu) Rza Qəvvama dərs vermək üçün onu Hərbiyyə Nazirliyinə dəvət etdi və Qəvvamüssəltənə nazirliyin dəhlizinə daxil olan kimi Rza onun həbs edilməsinə göstəriş verdi. Hadisə belə olmuşdu...

1302-ci ilin mizan ayının 16-da (1923-ci il oktyabrın 9-u) Rzanın göstərişi ilə Qəvvam nazirliyin binasına daxil olan kimi qarşısında həbsxananın yolunu gördü. Onu həbs edən zabıt Qəvvamın nə dediyini özü bizlərə danışdı. Qəvvam həmin zabıtə demişdi: "Əgər mənim bu adamın özündən intiqam almağa imkan olmasa, bütövlükdə onun dudmanından (nəslindən) qisas alacağam".

Sabiq baş nazirin həbsi xəbəri Müşiriddövləyə çatanda (o vaxt baş nazir o, idi) onun halı pisləşmiş, heyrətdən stol arxasında özündən getmişdi. O zaman Əhməd şah hələ İranda idi. Bir kabinet üzvünün, nə qədər qüdrətli olsa belə, Qəvvamüssəltənə kimi nüfuzlu bir şəxsin həbsinə sərəncam verməsinə ağına gətirə bilməyən və buna hələm-hələm inanmayan Müşiriddövlə dərhal Əhməd şahın görüşünə yollandı və məsələni ona xəbər verdi. Heyrət və vəhşətə düşən Əhməd şah da məsələni necə çözməyini anlamadı. Sonradan eşitdim ki, Əhməd şah Müşiriddövləyə deyib:

- Rza xan bu gün Müşiriddövləni həbs edirsə, sabah mənə və sizi həbs edəcək.

Hər halda Qəvvamüssəltənə bir müddət zindanda qaldıqdan sonra Əhməd şahın və Müşiriddövlənin xahiş və iltimasları Rza tərəfindən nəzərə alındı və Rza bəyanat verərək Qəvvamüssəltənəni məhbəsdən azad etdi.

İndi Rzanın nə üçün göstəriş verib Qəvvamüssəltənəni həbsə atmasının səbəbini deyim. Qəvvamüssəltənə sui-qəsdçi və siyasi şəxs olduğundan, Rza qarşı terror aktı həyata keçirmək

fikrinə düşmüşdü. Bir gün Qəzvinin polis rəisi Majur Abdulla Rzaya bir dosye gətirir və içərisindəki sənədləri ona göstərir. Sənədlərdə Rza ilə bağlı axtarış, xəbər, məlumat toplanılması barədə göstəriş verilmişdi. Bu sənədlərdən məlum olur ki, Qəvvamüssəltənənin ciddi şəkildə Rzaya sui-qəsd eləmək fikri var. Rza ilə

Qəvvamın düşmənçiliyi buradan yaranmışdı. Hər halda Rza Əhməd şahın və Müşiriddövlənin xahişi ilə Qəvvamüssəltənəni həbsdən azad edib, Bağdad yolu ilə Avropaya yola saldı. Qəvvamüssəltənə illərlə Avropada qaldıqdan sonra müxtəlif adamlar vasitəsilə Rzadan xahiş etdirib, İrana qayıtmaq icazəsi aldı. O, uzun müddətdən sonra İrana qayıtsa da, 1320-ci ilin şəhrivar (1941-ci il sentyabrın 6-ı) hadisələrinə qədər ev dustaqlığında yaşadı və ölkə barəsində öz mövqeyini sərgiləmək səlahiyyətindən məhrum oldu.

"Mən əgər intiqamımı Rza xandan ala bilməsəm, onun nəslindən alacağam" kəlməsini dəfələrlə dilinə gətirən həmin Qəvvamüssəltənə sonunda öz dediyini etdi, Məhəmmədrzanın hakimiyyəti dövründə özünü yenidən baş nazir postuna qaldıra bildi. Ancaq mən həmişə ondan qorxurdum. Beləliklə, bizdən intiqam almaq üçün verdiyi sözü yerinə yetirdi.

P.S. Yazıdakı qeydlər "Pəhləvi kraliçası" memuarının redaktoru Doktor Əmir Xatəm Fərfərmaiağa məxsusdur.

Ardı gələn sayımızda Farscadan tərcümə etdi: İbrahim QULİYEV

Bibliyanın orijinal mətni qədim ibrani, arami və yunan dillərində qələmə alınıb. Bu gün bu kitab bütövlüklə və ya qismən təxminən 2600 dilə tərcümə olunub. Oxucularının böyük əksəriyyəti orijinal dilləri bilmədiklərindən Allah Kəlamını onlara çatdıran tərcüməçilərdən asılıdır. Belə olan halda, Müqəddəs Kitabı tərcümə edərkən müəyyən prinsiplərə riayət olunmalıdır. Bəzilərinin zənnincə, orijinal mətnin mənasının daha dəqiq başa düşülməsi üçün Müqəddəs Kitab sözbəsöz, sətirbəsətir tərcümə olunmalıdır. Lakin aşağıdakı amilləri nəzərdən keçirsək, görəcəyik ki, bu, heç də belə deyil.

- İki elə dil yoxdur ki, həmin dillərin qrammatikası, lüğəti, cümlə quruluşu tam üst-üstə düşsün. İbrani dili professoru S. R. Drayver yazır ki, illər təkcə «kökünə və qrammatikasına görə yox, həm də... fikirlərin ifadə üslubuna görə fərqlənirlər». Fərqli dillər isə fərqli təfəkkürlər deməkdir. «Odur ki, müxtəlif dillərin fikri ifadə etmə forması müxtəlifdir».
- Müasir dillərin heç biri qədim ibrani, arami və yunan dillərinin lüğət və qrammatikasını əks etdirmədiyindən sözbəsöz tərcümə anlaşılmaz olmaqla yanaşı, bəzən yanlış məna da verə bilər.
- Sözbəsöz tərcümə zamanı sözün və ya ifadənin mənası kontekstdən asılı olaraq dəyişə bilər. Bəzi yerlərdə orijinal mətnin hərfi tərcüməsi mümkün olur, lakin belə hallarda çox diqqətli olmaq lazımdır. Aşağıdakı misallardan görünür ki, sözbəsöz tərcümə mənanı necə təhrif edə bilər:
- Müqəddəs Yazılarda «yuxu», «yuxuya getmək» ifadələri həm yatmağa, həm də ölümə aid işlənilir (Məttə, 28:13; Həvarilərin işləri, 7:60). Bu halda, bu sözləri ölümə bağlı kontekstlərdə tərcümə edəndə «ölüm yuxusuna getmək» kimi ifadələr işlənsə, müasir oxucunun fikri yanlış istiqamətə yönəlməyəcək (1, Korinfilərə, 7:39; 1 Salonikililərə, 4:13; 2, Butrus, 3:4).

○ Həvari Bulus Efeslilərə, 4:14 ayəsində, hərfən tərcümə edilsə də, «insanların zər oynaması» ifadəsi işlənilir. Bu qədim idiom zərlə adam aldatmağa işarə edir. Əksər dillərdə bu ifadənin hərfi tərcüməsi heç bir məna verməyəcək. Lakin «insanların fırıldaqçı» kimi ifadə ilə həmin fikri daha aydın çatdırmaq olar.

Məsih insanlara öyrədirdi ki, əsl xoşbəxtlik maddiyatda deyil, insanın Allaha ehtiyacı olduğunu başa düşməsindədir (Luka, 6:20). Burada «Allaha ehtiyacı olduğunu dərk edənlər» variantı orijinal dildəki ifadənin mənasını daha dəqiq verir (Məttə, 5:3).

Yuxarıdakı amilləri nəzərə alaraq, deyə bilərik ki, Müqəddəs Kitabı tərcümə edərkən orijinal sözü hər yerdə eyni sözlə vermək kifayət deyil. Tərcüməçi orijinal mətn-dəki fikirləri düzgün ifadə edən sözlər tapmağa çalışmalıdır. Mətnin aydın və oxunaqlı olması üçün cümlə quruluşu da dilin qrammatik qaydalarına uyğun olmalıdır.

hər bir insan onu başa düşsün. Tərcüməçi sadə insanların az-az işlətdiyi sözlərə yox, aydın, sadə, dərhal başa düşülən sözlərə üstünlük verməlidir.

Müqəddəs Yazıların qədim əlyazmalarında Allahın Yehova adı döənə-döən işlənir, lakin bir sıra tərcüməçilər özlərinə rəva bilib bu adı buraxıblar. Bir çox tərcümələrdə Allahın adı «Rəbb» kimi sözlərlə əvəz edilmiş, bəzilərinə isə ümumiyyətlə, həmin ifadənin Allahın adı olması fikri ört-basdır edilmişdir. Məsələn, bəzi tərcümələrdə İsa Məsihin dua sözləri belə verilib: «Mən Səni onlara tanıtdım» (ayə 26), «Mənə verdiyin adamlara Səni açdım» (ayə 6). Lakin bu parçaların dəqiq tərcüməsi belə olmalıdır: «Mən Sənin adını onlara açdım» və «Mənə verdiyin adamlara Sənin adını açdım».

Müqəddəs Kitabın «New World Translation» (bundan sonra «Yeni Dünya Tərcüməsi») adlı ingilis dilindəki tərcümənin ilk nəşrinin müqəddiməsində deyilir: «Təqdim etdiyimiz nəşr Müqəddəs Yazıların sərbəst tərcüməsi deyil. Biz çalışmışıq ki, mətni müasir ingilis dilinin imkan verdiyi qədər hərfi tərcümə edək. Fikir dumanlı qalan hallarda hərfilikdən qaçmışıq». Beləcə, tərcümə komitəsi bu işə tarazlıq mövqeyindən yanaşmış, orijinal mətnin formalarını qorumaqla yanaşı, qəribəlikdən və fikri qaranlıq edən ifadələrdən qaçmış. Nəticədə Müqəddəs Kitabın oxunaqlı, eyni zamanda səhifə tərcüməsi ərsəyə gəlib. Belə ki, səriştəli tərcümədə oxucu ilahi vəhyin ona dəqiq çatdırıldığına tam əmin ola bilər (1, Salonikililərə, 2:13).

Etibarlı tərcümədə:

- *Allahın müqəddəs adına ehtiramla yanaşılır, bu ad Müqəddəs Yazılarda öz qanuni yerində işlənir (Məttə, 6:9).
- *Allahın nazil etdiyi xəbər olduğu kimi, dəqiq çatdırılır (2, Timutiyyə, 3:16).
- *Orijinal mətn tərcümə dilinin quruluşunun imkan verdiyi qədər hərfi tərcümə olunur.
- *Hərfi tərcümə fikri təhrif etdikdə və ya aydınlığa xələl gətirdikdə sözün və ya ifadənin daşdığı məna tərcümə edilir.
- *Oxucunu cəlb edən təbii, asan başa düşülən dildən istifadə edilir (Nəhəmya, 8:8, 12).

**Çapa hazırladı:
NƏRİMAN**

Bibliyanın tərcümə prinsipləri

○ Romalılara, 12:11 ayəsində hərfi mənası «ruhun qaynaması» olan ifadə işlənir. Azərbaycanca bu ifadənin quruluşu saxlanılsa, içindəki məna oxucu üçün müəmmal qalacaq. Buna görə bəzi nəşrlərdə həmin yer «ruhla coşmaq» kimi tərcümə olunub.

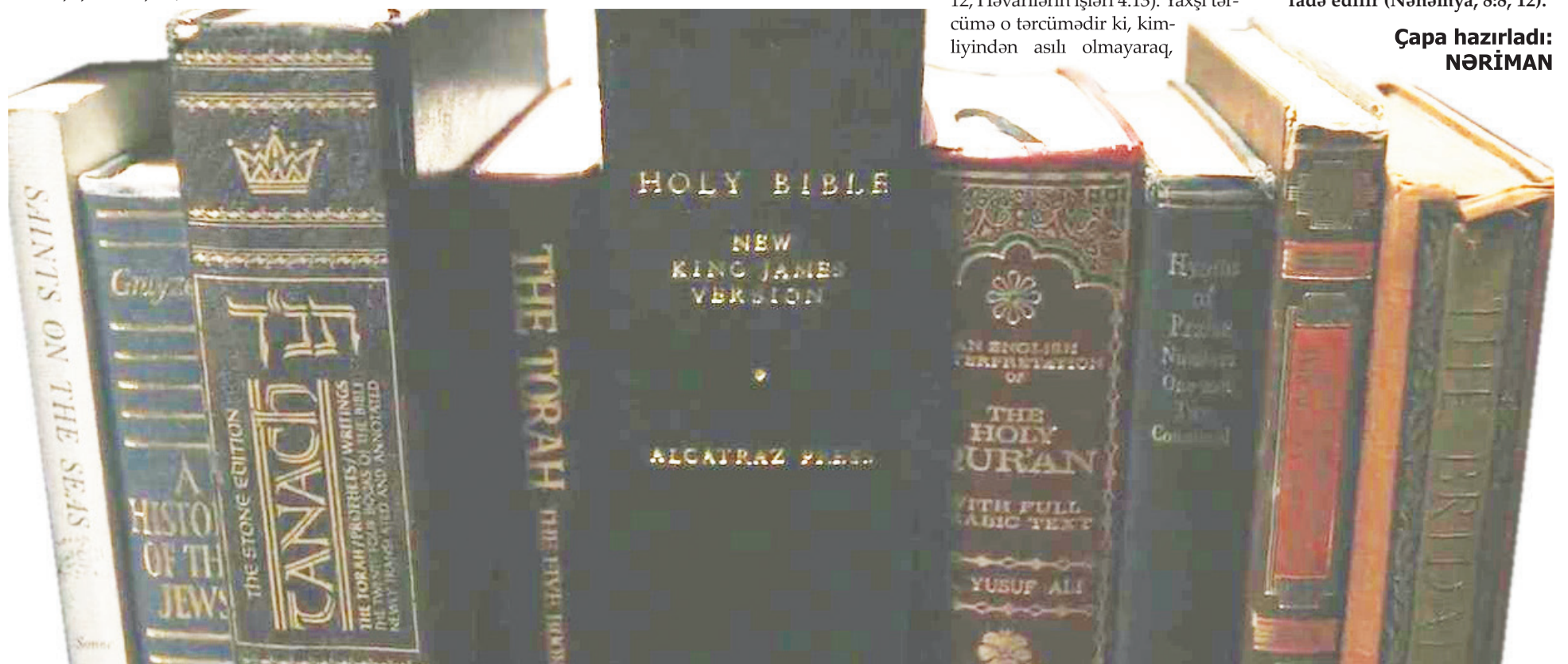
○ İsa peyğəmbər «Dağüstü vəz» adı ilə tanınan məşhur nitqində, adətən, «Ruhən yoxsullar nə bəxtiyardırlar!» kimi tərcümə edilən ifadə işlətməmişdir (Məttə, 5:3; İncil, Bibliya tərcümə institutunun nəşri, 1996). Lakin bu cür hərfi tərcümə nəticəsində fikir qaranlıq qalır. Bəzi dillərdə həmin ifadə həftə ruhi xəstəlik, ürəkdə təpər olmaq, qətiyyətsizlik fikrini verə bilər. Halbuki, burada

○ Qısqandlıq, paxıllıq kimi tərcümə olunan ibrani sözünün mənası Azərbaycan dilindəki sözlərin mənasına uyğundur, yəni, yaxın adamın vəfasızlığına qəzəblənmək, yaxud başqasına həsəd aparmaq fikrini verir (Məsəllər, 6:34; Əşiya, 11:13). Bununla yanaşı, həmin ibrani sözünün müsbət çalarları da var. Məsələn, Yehova Allahın Öz xalqının qeyrətini çəkdiyi, onlardan tam sədaqət tələb etdiyi yazılan yerlərdə orijinal mətnə həmin ibrani sözü işlənir (Çıxış, 34:14; 2 Padşahlar, 19:31; Hizqiyal, 5:13; Zəkəriyyə, 8:2). Həmçinin bu söz sadıq bəndələrin Allah-Taalanın və Onun dininin qeyrətini çəkmələrinə, Ona şəriq qoşulmasını götürmələrinə də aid edilir (Zəbur, 69:9; 119:139; Saylar, 25:11).

Digər tərəfdən, sərbəstliyə varmadan da qaçmaq lazımdır. Tərcüməçi Müqəddəs Kitabdakı fikirlərə sərbəst yanaşmış onları öz interpretasiyasına görə yazsa, mənanı təhrif edə, mətni ya bildiyi kimi yoza, ya da mühüm təfərrüatları buraxa bilər. Düzdür, sərbəst tərcümələri oxumaq daha rahatdır, lakin belə halda orijinal mətnin əsl məgzi oxucu üçün gizli qalır.

Tərcüməçinin dini baxışları tərcüməyə asanlıqla əlavə rəng qata bilər. Məsələn, Məttə, 7:13 ayəsində deyilir: «Məhvə aparən qapı enli»dir. Bəzi tərcüməçilər, ola bilsin, dini baxışların təsiri altında yunan sözünün əsl qarşılığı olan «məhv» yox, «cəhənnəm» sözünü işlədiblər.

Bundan əlavə, tərcüməçi yadda saxlamalıdır ki, Müqəddəs Kitab sadə insanların — kəndlilərin, çobanların, balıqçıların gündəlik həyatda işlətdiyi dildə yazılıb (Nəhəmya 8:8, 12; Həvarilərin işləri 4:13). Yaxşı tərcümə o tərcümədir ki, kimliyindən asılı olmayaraq,

Möhsün NAĞISOYLU
professor

İlahi kitablarından sonuncusu və həcmcə ən böyüyü, bütün müsəlmanların müqəddəs kitabı olan Qurani-Kərim, məlum olduğu kimi, ərəb dilində nazil olub və islam dinini qəbul etmiş bütün xalqlar tərəfindən yalnız bu dildə oxunub və oxunmaqdadır.

Allah kəlamı olan Qurani-Kərim öz məzmun və dil-üslub xüsusiyyətləri baxımından möcüzəli və bənzərsiz sayıldığı üçün (buna bir termin kimi "icaz əl-Quran" deyilir) müsəlman ruhanilərinin çoxu müqəddəs Kitabın mətninin başqa dilə tərcüməsini uzun müddət nəinki qeyri-mümkün sayıb, hətta bunu zərərli və küfr hesab edib. Elə bu səbəbdən də Quranın orijinal mətni, yəni ərəbcəsi olmadan başqa müsəlman xalqlarının dillərinə tərcümə edilməsinə uzun müddət icazə verilməyib. Keçən əsrin 30-cu illərində Misirdəki məşhur əl-Əzhər dini mərkəzi tərəfindən bu yasaq aradan götürüldü və yalnız bundan sonra Qurani-Kərimin müxtəlif dillərə ayrıca və müstəqil biçimdə kitab şəklində tərcümələri ortaya çıxdı. Qeyd edək ki, belə bir qərar Misirdən öncə Türkiyə Böyük Millət Məclisi tərəfindən qəbul olunub.

Qurani-Kərimin mətninin təfsirinə, yozumuna gəldikdə isə bu, olduqca mühüm məsələyə hələ Məhəmməd peyğəmbərin (s.ə.v.) sağlığında başlanılıb və müqəddəs Kitabın ilk təfsircisi də elə peyğəmbər özü olub. Məsələ burasındadır ki, bir çox Quran ayələri elə onların nazili zamanı heç də hamı tərəfindən eyni cür qavranılmayıb və müxtəlif cür yozulub. Məhz bu səbəbdən də həzrət peyğəmbər Allah kəlamındakı bir sıra incə mətləbləri, çeşidli mənalarda yozula bilən söz və ifadələri özü açıqlayıb və beləliklə də, hələ o zaman təfsir elminin ilk rüşeymləri, cürcətiləri şifahi şəkildə ortaya çıxdı. Quranın ilkin tərcüməsi məsələsinə də həzrət peyğəmbərin sağlığında təşəbbüs göstərilib və namaz qılınarkən oxunan Fatihə surəsini həzrətin yaxın səhabələrindən olan Salman Farsi həmvətənləri olan farsların xahişi ilə onların dilinə - farscaya çevirib və farslar namaz qılarkən bu surəni öz dillərində oxuyublar. Həzrət peyğəmbər bu məsələdən xəbər tutduqda Qurandakı ayələrin başqa dilə tərcüməsinin yasaq edilmədiyini buyurub.

Bir müddətdən sonra isə, daha doğrusu, VII yüzilliyin ikinci yarısından başlayaraq Ərəbistan yarımadasındakı məscidlərdə cümə günləri xütbə oxunarkən Quranın ayı-ayrı ayə və surələri şərh olunub və açıqlanıb, başqa sözlə desək, Quran şifahi şəkildə təfsir olunub. Yuxarıda da qeyd olunduğu kimi, Quranın təfsiri ənənəsinin yaradıcısı Məhəmməd peyğəmbər (s.ə.v.) olub. Həzrət peyğəmbər Ona nazil olan Allah kəlamını səhabələrə açıqlamış, onlar isə bu

işini davam etdirmişlər. Peyğəmbər dünyasını dəyişəndən sonra isə bu sahədə daha çox fəaliyyət göstərən həzrət Əli olub. Digər xəlifələr: Əbu Bəkr, Ömər və Osman, daha sonra isə peyğəmbərin əmisi Abdullah ibn Abbas (vəfatı: 687) eləcə də İbn Məsud, Übey bin Kəəb, Zeyd bin Sabit və başqaları da ilkin məşhur təfsircilərdən sayılır. İlk yazılı təfsir isə Mücahid bin Cəbrin (vəfatı: 722) qələmindən çıxdı. Bu şəxs Abdullah İbn Abbasın ən istedadlı şagirdlərindən sayılır. Ümumiyyətlə götürdükdə isə, müsəlman Şərqində ən məşhur və mötəbər Quran təfsirləri Fəxrəddin Razinin (vəfatı:1209-cu il), Qazi Beyzavinin (vəfatı:1286-cı il) və Süyutinin (vəfatı:1505-ci il) qələmindən çıxdı.

il öncə meydana çıxıb: Büzürg bin Şəhriyar adlı bir Şərq müəllifi yazır ki, Kaşmir və Pəncabın padşahı 883-cü ildə hind dilini bilən bir müsəlman alimini yanına çağıraraq bu İlahi Kitabı hind dilinə tərcümə etdirib. Həmin kitab əldə olmasa da, hələlik Quranın başqa dillərə ilkin tərcümə nümunəsi sayılır.

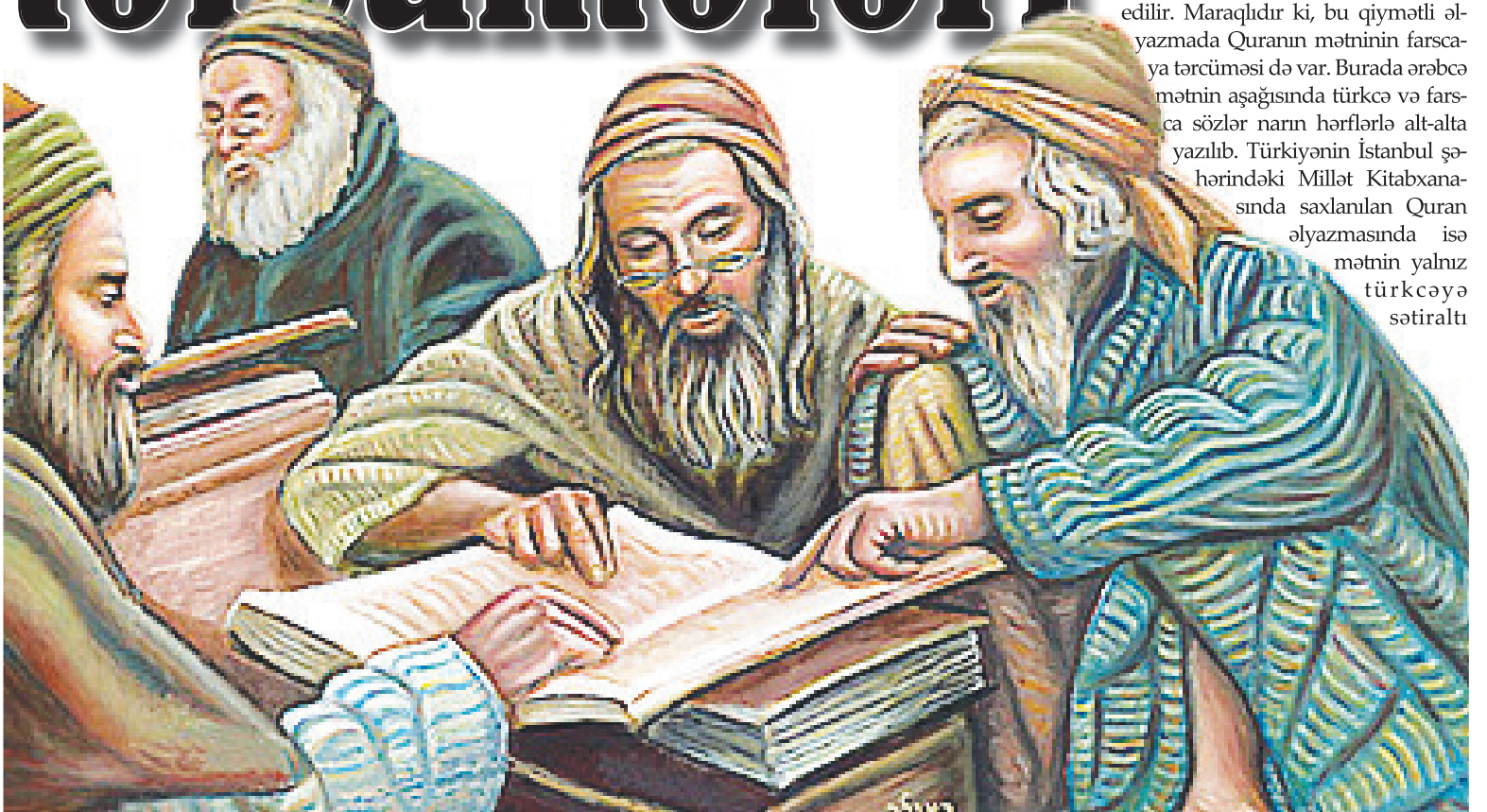
Quranın tərcüməsinin ayrıca şəkildə yasaq edilməsinə baxmayaraq, islamı qəbul edib çoxsaylı qeyri-ərəb xalqlar bu dinin yayılmasının erkən çağlarından başlayaraq müqəddəs Kitabdakı mətləbləri öz ana dillərində oxumağa, onu doğru-düzgün dərk etməyə ehtiyac duyublar. Bu ehtiyac onları Qurani-Kərimin tərcüməsi ilə bağlı düşüncə-düşünməyə, yeni yollar axtarmağa sövq edib. Həmin axtarıların nəticəsi olaraq

caya tərcüməçisi Azərbaycan türki Əbül-İzz Ömər bin Əli Təbrizidir. Qeyd edək ki, Qurani-Kərimin bu cür biçimdə tərcüməsində Allah kəlamının möcüzəli və toxunulmaz sayılması ilə yanaşı, Kitabın qafiyəli nəslrlə ("sə"lə) olması da müəyyən rol oynayıb.

Qurani-Kərimin eyni qayda ilə türkcəyə qədim tərcümələri də günümüzə qədər gəlib çatıb. Bu tərcümələrin əlyazmaları nisbətən sonrakı dövrlərə aid olsa da, nəzərə almaq lazımdır ki, Quranın istər ərəbcə təfsiri və şərh, istərsə də farscaya tərcüməsi ilk öncə şifahi yolla olub. Bu baxımdan Quranın türk dillərinə, o sıradan Azərbaycan türkcəsinə tərcüməsi də, sözsüz ki, əvvəlcə şifahi şəkildə olub. Görkəmli dilçi alim, professor

olunur. Olduqca dəyərli əlyazmanın katibi və köçürülmə tarixi qeyd olunmasa da, Vasili Bartold (1869-1930), Fuad Köprülü (1890-1966) kimi dünya şöhrətli türkoloqların fikrincə tərcümənin dil xüsusiyyətləri sübut edir ki, onun əslı XI əsrdə hazırlanıb. 1914-cü ildə Özbəkistanın Karşı şəhərində aşkar edilən Quranın bu nadir əlyazmasının dili ilk öncə "qanşiq və qədim türk" dili sayılıb, sonralar isə alimlərin çoxu tərcümənin Orta Asiyada Qaxanilər (927-1212) sülaləsi dövründə hazırlanması qənaətinə gəliblər. Bununla belə, türkoloqların əksəriyyəti tərcümənin dilində oğuz-türkmən dil qrupuna məxsus sözlərin bolluğunu da təsdiq edirlər. Əlyazmanın bu səciyyəvi xüsusiyyətini nəzərə alan V.Bartold da tərcümənin dilinin qarışıq türkcə olduğunu göstərib.

Qurani-Kərimin tərcümələri

Daşkənddə Şərqşünaslıq İnstitutunun kitabxanasında saxlanılan türkcə sətiraltı tərcüməli bir əski Quran əlyazmasının da tarixi göstərilməyib. Kağız və xəttinə, başlıcası isə dil xüsusiyyətlərinə görə bu tərcümənin XIII yüzilliyin yadigarı olduğu təxmin edilir. Maraqlıdır ki, bu qiymətli əlyazmada Quranın mətninin farscaya tərcüməsi də var. Burada ərəbcə mətnin aşağısında türkcə və farsca sözlər nən hərflərlə alt-altyazılıb. Türkiyənin İstanbul şəhərindəki Millət Kitabxanasında saxlanılan Quran əlyazmasında isə mətnin yalnız türkcəyə sətiraltı

Quran təfsirlərində, bir qayda olaraq, əvvəlcə müqəddəs Kitabın mətni tam şəkildə ayə-ayə yazılır, sonra isə onun tərcüməsi və şərh verilir. Quranın qeyri-ərəb müsəlman xalqlarının dillərinə tərcümələri də məhz bu təfsirlərlə bağlıdır. Belə ki, hələ X yüzillikdə milliyətçə fars olan məşhur tarixçi Təbəri (838-923) ərəb dilində yazdığı çoxcildlik Quran təfsiri fars dilinə tərcümə olunub. Bir sıra tarixi qaynaqlarda qeyd olunduğu kimi, Samani hökmdarı Mənsur bin Nuh Buxara Bəlx şəhərindən beş nəfər ən nüfuzlu alimlə Təbəri təfsirini fars dilinə tərcümə etməyi buyurub və bu iş 963-cü ildə başa çatdırılıb. Bu qəbildən olan ilkin dəyərli tərcümə nümunələrinin ən qədim əlyazmalarını günümüzə qədər gəlib çatıb və hazırda İran kitabxanalarında saxlanılır. Ümumiyyətlə götürdükdə isə, yazılı mənbələrin verdiyi məlumata görə, Quranın başqa dillərə ilk tərcüməsi bu təfsir tərcüməsindən düz səksən

X yüzillikdən başlayaraq Quranın ilkin sətiraltı tərcümələri meydana çıxmağa başlayır. Günümüzə qədər gəlib çatmış qədim əlyazmalar açıq-aşkar şəkildə sübut edir ki, bu məsələdə də farslar öncül olmuş, digər qeyri-ərəb xalqlarını qabaqlamışlar. Quranın belə sətiraltı tərcümələrinə bu müqəddəs Kitabın, adətən, iri süls xəttlə yazılan ərəbcə mətninin altında hər bir sözün aşağı hissəsində nən nəsx xəttlə (daha sonralar nəstəliq xəttlə də) onun farsca daşdığı lüğəvi mənası yazılıb. Tərcüməni əsl məntədn seçdirmək üçün çox vaxt onu qırmızı mürəkkəblə yazıblar. X yüzilliyə aid belə Quran tərcümələrindən birinin əlyazması Əfqanistanın paytaxtı Kabil şəhərindəki Milli Arxivdə saxlanılır. Farscaya sətiraltı tərcüməli Quran əlyazmalarından biri də Türkiyənin Konya şəhərindəki Mövlana muzeyində saxlanılır. 603/1206-cı il tarixli bu Quran əlyazmasının fars-

Əbdüləzəl Dəmirçizadə yazır ki, Azərbaycan şəhərlərində fəaliyyət göstərən ilk qədim mədrəsələrdə təlim-tədris prosesində Qurandakı mənalara şagirdlərə onların öz ana dilində izah edilib, açıqlanıb, başqa sözlə desək, Kitabın mətni dilimizə şifahi yolla tərcümə olunub (5, s.58). Alimin fikrincə, Azərbaycanda tərcümənin bu cür əsası IX-XI əsrlərdə qoyulub. Bu mənada Qurani-Kərimin dilimizə daha qədim çağlara aid sətiraltı yazılı tərcümələrinin olması ehtimalı da inkar edilə bilməz. Qeyd edək ki, Quranın türkcəyə şifahi şəkildə tərcüməsinə hüruflər də böyük önəm verib və onu əməli şəkildə həyata keçiriblər.

Qurani-Kərimin türkcəyə ən qədim tərcümələrindən biri Rusiya Elmlər Akademiyasının Sankt-Peterburqda Şərqşünaslıq İnstitutunun kitabxanasında saxlanılan və "Orta Asiya təfsiri" kimi tanınan əlyazma hesab

tərcüməsi var. Tarixi göstərilməyən bu əlyazma da paleoqrafik əlamətlərinə görə XIII yüzilliyə aid edilir.

Türkcəyə sətiraltı tərcüməli və tarixi qeyd olunmuş ən qədim Quran əlyazması İstanbuldakı "Türk və İslam Əsərləri Muzeyi"ndə saxlanılır. 734/1333-cü il tarixli bu Quran əlyazmasının (şifri: 73) katibi və mətnin türkcəyə mütərcimi Məhəmməd bin əl-Həcc Dövləşah Şirazidir. Maraqlı burasıdır ki, tərcümədə işlənən 2500 sözdən yalnız 10-u ərəb və fars dillərinə məxsusdur, qalanları isə türk mənşəlidir. Tərcümədə aşağıdakı ərəb sözlərinin əvəzində onların türkcə qarşılıqlarının verilməsi diqqəti cəlb edir: ayət-nişan-bəlgü, cəhənnəm-tamu, cənnət-uçmaq, kitab-bitik, qadir-oğan, qəzəb-qakımaq, fəqir-çığay, təam-veygü, şahid-tanıq və s. Türkiyə alimi Əbdülqadir Erdoğan sözügedən tərcümənin dilinin uyğunluğunun dilinə yaxın olduğunu

göstərir (10). Başqa bir Türkiyə tədqiqatçısı Əbdülqadir İnan tərcümənin dilini "qarıxıq oğuz-qırçaq" dili kimi dəyərləndirir. Tanınmış Türkiyə alimi Osman Kaskioğlu isə tərcümənin dilini Oğuz Türkçəsi kimi dəyərləndirir. Biz həmin qiymətli əlyazmanı görməmişik və aydındır ki, bu barədə qəti fikir söyləməkdə çətinlik çəkirik. Bununla belə, tərcümənin Şirazdan olmasını nəzərə alaraq, həmin Quran tərcüməsinin dilinin Azərbaycan türkcəsinə yaxın olduğunu güman edirik. İlk növbədə ona görə ki, Azərbaycan türklərindən olan qaşqay tayfasının indi də yaşadığı Şiraz şəhəri Vəli Şirazi (XV əsr) və Nişatı Şirazi (XVI əsr) kimi istedadlı tərcüməçilər yetişdirib və bu baxımdan Məhəmməd bin əl-Həcc Dövlətsah Şirazinin də həmin tərcüməçilik məktəbinə mənsub olması ehtimalı güclüdür. İkincisi, türkoloqların çoxu bu fikirdədir ki, ən qədim türk yazılı abidələrinin, demək olar ki, hamısının dili müştə-

"Dədə Qorqud" qəhrəmanlarından Qazılıq Qoca oğlu Yegnəyin dilindən deyilən aşağıdakı sözlər yuxarıdakı surənin məzmununu özündə əks etdirir:
*Yucalardan yucasan,
Kimsə bilməz necəsən, əziz tənri!
Anadan toğmadın sən, atadan olmadın,
Kimsə rizqın yemədin,
Kimsəyə güc etmədin.
Qamu yerdə əhdəsən,
Allahü səmədsən!..
Ululuğuna həddin, sənin boyun-qəddin yox!
Ya cismilə cəddin yox!*

Türkcəyə tərcümə edilmiş daha bir Qurani-Kərim əlyazması Məşhəddəki "Astani-qüdsi-Rizəvi" kitabxanasında saxlanılır. Bu qiymətli əlyazma XV yüzillikdə Ağqoyunlu hökmdarı Uzun Həsənin buyruğu ilə hazırlanıb. 356 vərəqlik əlyazmanın katibi "Seyyudül-xəttat" ("Xəttatlar atası") kimi tanınmış Məhəmməd ibn Şeyx Yusifdir. Bu əlyazmada da Quranın türk-

XV yüzilliyin yadigarı olan Quran tərcüməsinin bir əlyazması da Türkiyənin Konya şəhərindəki Mövlana muzeyində saxlanılır. Məşhur Türkiyə alimi Əbdülbaqi Gölpınarlı həmin əlyazmanı təsvir edərkən tərcüməçinin "Allah", "əmr", "həyat", "müharibə", "şahid", "cənnət", "cəhənnəm" kimi ərəbcə sözlərin əvəzinə "Tanrı", "buyruq", "dirlik", "savaş", "tanıq", "uçmaq" "tamu" kimi türk mənşəli sözlərdən istifadə etdiyini, "demək"- "aytmaq", "gəlmək"- "yetişmək", "qadınlar"- "dişilər" kimi eynimənalı sözləri qoşa işlətdiyini göstərir. Eyni hal XVI əsr Azərbaycan tərcümə abidəsi "Şühədanamə" (yuxarıda adını çəkdiyimiz Nişatinindir) üçün də olduqca səciyyəvidir (19,s.141-144). Beləliklə, bu kiçik nümunənin özü hər iki tərcümədə eyni dəst-xətti aşkar etməyə imkan verdiyi kimi, həm də hər iki əlyazmanın eyni mühitin, eyni bölgənin məhsulu olması ehtimalını da ("Şühədanamə"nin tamamlanma tarixi - 1539 və hazırladığı yer-Şiraz bəllidir) doğrurur.

türkcəyə tərcümə Osman əl-Nuri ibn Məhəmməd bin əl-Hac Ömər əl-Bosnəviyə məxsusdur. Əlyazmada ərəbcə mətn nəsx xəttilə qara mürəkkəblə, türkcəyə tam sətirləli tərcümə isə nisbətən narın xətlə qırmızı mürəkkəblə yazılıb. Qeyd edək ki, türkcə tərcümə söz-söz yox, cümlə şəklində yerinə yetirilib. Məsələn, Quranın birinci ("Fatihə") surəsinin ilk beş ayəsini Bosniyalı mütərcim belə tərcümə edib: Başladım Allah adilə ki, rizq vericidir və rəhmət edicidir. Şükr cəmi aləmləri yaradan Tanrıya ki, rizq vericidir və rəhmət edicidir. Qiyamət gününün padşahı. Sana tapırız, dəxi Sana sığınuruz. Göstər bizə hidayət tovfıqla doğru yolu.

Bosnəvinin özünəməxsus dil xüsusiyyətləri ilə seçilən bu tərcüməsi təbii ki, surənin dilimizə çağdaş tərcüməsindən nəzərəcar-pacaq dərəcədə fərqlənsə də, hər halda bütövlükdə götürdükdə ərəbcə mətnin məzmununa uyğun gəlir.

Qurani-Kərimin türkcəyə əski tərcümələrinin hamısı üçün səciyyəvi bir xüsusiyyəti ayrıca olaraq vurğulamaq istəyirik. Müşahidələr göstərir ki, klassik tərcüməçilərin əksəriyyəti Quranın mətnindəki hər bir sözü onun ana dilindəki qarşılığı ilə verməyə çalışıb. Söz yaradıcılığı sahəsində böyük xidmətləri olmuş klassik tərcüməçilər "katib", "kitab", "mübarək", "qiymət", "dəlalət", "peyğəmbər", "dost", "rəhmət", "rasul", "məsləhət", "sülh" və s. kimi sözləri belə türkcəyə çeviriblər. Quranın türkcəyə sətirləli əski tərcümələrində elə nadir sözlər də var ki, onlara orta çağlara aid türkdilli yazılı abidələrdə rast gəlinir.

Zaman keçdikcə unudulub yaddan çıxmış bu sözlərdən bir çoxu çağdaş türk dillərində işlənir.

Qeyd etmək lazımdır ki, Quranın orta yüzilliklərə aid türkcəyə sətirləli tərcümələrinin dil xüsusiyyətlərinin öyrənilməsi sahəsində Türkiyədə müəyyən işlər görülmüş, bu məsələ ilə bağlı bir sıra məqalələr yazılıb. Azərbaycana gəldikdə isə sovet dönməsində hakim olan ideologiyanın tələbləri bu yöndə araşdırmalar aparılmasına, ümumiyyətlə, imkan verməyib. Azərbaycanda bu qəbildən olan əlyazmaların mövcud olmaması bu məsələyə öz təsirini göstərib. Düşünürük ki, hazırkı müstəqillik dövründə indiyədək diqqətdən kənar qalmış bu sahədə ciddi elmi araşdırmalar aparılmasının vaxtı artıq çatıb.

Ümumiyyətlə, Qurani-Kərimin türkcəyə sətirləli tərcüməli qədim əlyazmaları dilimizin ən dərin və əski qatlarının araşdırılması üçün böyük əhəmiyyət daşıyır. Bu dəyərləli örnəklər eyni zamanda Azərbaycanda islam dininin yayılması tarixini, onun səciyyəvi, özəl xüsusiyyətlərini öyrənmək üçün də zəngin və əvəzsiz qaynaqlar hesab olunur.

türkcəyə ilkin

rəkdir. Bu da dənılmaz bir faktdır ki, müasir türk dillərinin xüsusilə də oğuzcanın bir-birindən seçilməsi prosesi, əsasən, XV-XVI yüzilliklərdən başlanır. Bu baxımdan 1333-cü il tarixli Quran tərcüməsinin dili uyqurcaya daha yaxın olsa belə, bu dil eyni hüquqla həm də oğuzların, o sıradan Azərbaycan türklərinin dili sayıla bilər. Üçüncüsü isə, mütəxəssislər yaxşı bilirlər ki, Təbrizdə yaşayıb-yaratmış Nemətulla Kışvərinin (XV əsr) dilində cağatay dilinin əlamətləri bol-bol olduğu kimi, şirazlı Nişatinin də "Şühədanamə" və "Şeyx Səfi təzkiyəsi" adlı irihəcmli nəsr tərcümələrində cağatay və uyğur dillərinin xüsusiyyətləri az deyil. Qeyd edək ki, İstanbuldakı adıçəkilən muzeydə Qurani-Kərimin 1363-cü ildə türkcəyə edilmiş daha bir sətirləli tərcüməsi qorunub saxlanılır. Xatırladaq ki, hər hansı bir əlyazmada olan tarix heç də həmin abidənin yaranma tarixi deyil. Bu tarix yalnız həmin əlyazmanın köçürülmə dövrü kimi qiymətləndirilə bilər. Məsələn, Dədə Qorqud dastanlarının mövcud əlyazmaları XV yüzilliyin məhsulu olsa da, mütəxəssislərin yekdil fikrincə abidənin yaranma tarixi daha qədimdir, islamın ilkin dövrünə aiddir. Yeri gəlmişkən qeyd edək ki, ana abidəmiz "Dədə Qorqud" kitabında bir sıra mütəxəssislərin, o cümlədən görkəmli dilçi alimlərdən Samət Əlizadənin, eləcə də Nəriman Qasımoğlu, Şamil Cəmşidov və Bəhlul Abdullanın (15,s.15) yekdil fikrincə Qurani-Kərimin yalnız Allaha məxsus olan sifətlərini ehtiva edən 112-ci ("əl-İxlas") surəsinin poetik və bir qədər sərbəst tərcüməsi verilib. Dörd ayədən ibarət olan həmin surə belə səslənir:

- 1 Qul huvə Allahu əhəd;
 - 2 Allahü-s-səməd;
 - 3 Ləm yəlid və ləm yuləd;
 - 4 Və ləm yəkun ləhu kufuvən əhəd.
- (Tərcüməsi: 1) [Ya Peyğəmbər! Allahın zati və sifətləri haqqında səndən soruşan müşriklərə] de: "[Mənim Rəbbim olan] O Allah birdir [heç bir şəriki yoxdur]; 2. Allah [heç kəsə, heç nəyə] möhtac deyildir! [Hamı Ona möhtacdır; O əzəlidir, əbədidir!]; 3. O nə doğmuş, nə də doğulub! [Allah özünə heç bir övlad götürməyib]; 4. Onun heç bir tayı-bərabəri [bənzeri] də yoxdur!

cəyə tərcüməsi sətirləli şəkildədir. Əlyazmanın bir dəyəri də ondadır ki, burada hər surənin sonunda onun türkcə təfsiri verilib. Quranın mətni və onun türkcəyə tərcüməsi 38-ci "Sad" surəsi ilə başlayır, bu isə o deməkdir ki, əlyazma bir neçə cildə ibarət olub və dünyanın hansısa kitabxana və ya muzeyində onun əvvəlki cildləri də qorunub saxlanılmaqdadır.

Qurani-Kərimin mətninin türkcəyə sətirləli şəkildə tərcüməsi ənənəsi sonrakı yüzilliklərdə, o cümlədən XIX əsrdə də davam edib. Belə əlyazmalardan biri Çexiya Elmlər Akademiyasının Şərqsünlük İnstitutunun kitabxanasında saxlanılır (R-III 20). 378 vərəqlik bu Quran əlyazması 1227/1812-ci ildə hazırlanıb. Əlyazmadakı

Qurani-Kərimi Amerika ingiliscəsinə tərcümə edən mütərcim

Qurani-Kərimi Amerika ingiliscəsinə tərcümə edən şəxs islam dinini qəbul etdikdən sonra özünü Hacı Təlim Əli Əbu Nəsir adlandırmış Tomas Balentin Erving olub. İQNA-nın "Arab News" qəzetinə istinadən verdiyi xəbərə görə, Tomas Balentin Erving (1914 – 2002) yazıçı, professor və İslam tarixçisi, Kanada və Amerika elmi dairələrində tanınmış şəxsiyyətdir.

O, Qurani-Kərimin ilk sadə və müasir tərcüməsini Amerika ingiliscəsinə "Quranın amerkanca ilk tərcüməsi" adı ilə 1985-ci ildə çap etdirib. Bu nəşr ümumi oxucu kütləsi və xüsusilə də gənclər üçün asan başa düşüləcək və sadə oxunuşlu bir Quran tərcüməsi hazırlamaq məqsədi daşıyırdı.

İngilis dilindən əlavə, ərəb və ispan dillərini də mükəmməl mənimsəmiş Erving, 1950-ci ilin əvvəllərində - 35 yaşında ikən Kanadanın Toronto şəhərində İslam dinini qəbul edib.

Tomas Balentin Erving islam dinini qəbul etməsi barədə deyir: "Bir dəfə bir dini

mübelliğ Hindistandan qayıtdığı zaman, müsəlmanların öz dininə necə sadıq və vəfali olduqları barədə danışdı. Bu mənim İslamla ilk görüşüm idi. Bu məsələ məni İslam dini ilə yaxından tanış olmağa təşviq etdi".

Erving inanırdı ki, bütün insanlar anadan müsəlman doğulurlar. Buna görə də, barəsində işlədilən "İslamı qəbul etmiş" ifadəsindən xoşu gəlmirdi. O, 1992-ci ildə bir müsahibəsində belə demişdi: "Mənə yeni müsəlman deməyin. Çünki bu, dinini dəyişmək anlamındadır. Amma mən əzəldən müsəlman olmuşam, amma həyatımın son çağlarında bunu başa düşmüşəm".

Təlim-tərbiyə işləri üzrə mütəxəssis olan Erving Amerika və Kanadanın məşhur universitetlərinin bir çoxunda (McGill, Princeton, Minnesota və Tennessee) dərs deyib.

O, Kanadanın müsəlmanlar cəmiyyətinin fəal üzvlərindən olub. 1968-1969-cu illərdə Toronto İslam Fondunun müdiri kimi fəaliyyət göstərmiş, 1981 və 1986-cı illərdə isə Amerikada Çikaqo ştatının İslam Kollecinin rəisi vəzifəsində çalışıb. Bundan əlavə, o, İslam dini haqqında müxtəlif kitablar və məqalələrin müəllifidir. "İslamda inkişaf", "Quran müqəddimə elmləri", "Sən müsəlman doğulmusan", "Din və ictimai vəzifələr", "İslamın cəzri və məddi" və "İslamın cəhəri" adlı kitabların onun qələminin məhsuludur. O, universitetlərdə İslam və ərəb dili haqqında müxtəlif vəhdiləri yaratmışdı.

Tomas Balentin Erving 2002-ci il, sentyabr ayının 24-də 86 yaşında Amerikanın Missisipi ştatında vəfat edib.

Hazırladı: NƏRİMAN

○ **“– Niyə bütün qadağalara rəğmən İrani tərketmirsiniz?”**

– Xaricə qaçanlara heç vaxt bəraət qazandırmamışam. Hesab edirəm ki, İrana daha çox xeyir verə bilərəm”.

Abbas Kiarostami və Mohsen Makhmalbaf İran kinosu deyəndə ilk ağla gələn adlardır. Son illər ərzində İran kinosu da, bu kinonun yaratıcıları və simaları da dəyişib. Yeni simalar ölkəmizdə kifayət qədər tanınmasa da, rejissor və ssenarist Cəfər Pənahi İran kinematografiyasındakı “Yeni dalğa”nın ən istedadlı nümayəndələrindən biridir.

2010-cu ilin sonlarında Cəfər Pənahi dövlət əleyhinə təbliğat aparmaqda ittiham edilərək həbs olunub. Ona 20 il ərzində kino çəkmək, ssenari yazmaq və İrani tərketmək qadağan olunub.

“Rejissor çəkə bilməyəndə elə bil türmədədir. Bu kiçik türmədən çıxandan sonra isə o, daha böyük türmədə var-gəl etdiyini görür”, – deyər Pənahi müsahibələrinin birində deyib.

İlk addımlar

Pənahi 1960-cı il iyulun 11-də Cənubi Azərbaycanda – Miyana şəhərində anadan olub. Milliyət-cə azərbaycanlıdır.

Məktəbi bitirdikdən sonra gənc Cəfər bir neçə qsametrajlı film çəkib, daha sonra hərbi xidmətə yollanıb. İran-İraq müharibəsində iştirak edib. Müharibədən sonra universitetə qəbul olunan Pənahi, bir neçə il sənədli filmlərlə maraqlanıb və rejissor assistenti kimi çalışıb.

Tehranda Rejissorluq fakültəsində oxuduğu illərdə Pənahi məxfi yolla böyük kino arxivinə giriş əldə edib. Demək olar ki, bütün dünyada klassiklərini izləyib.

Pənahinin böyük kinoya yolu kifayət qədər uğurlu və hamar olub. Mütləli, ilk kino təcrübələri, fotoqrafiya, sənədli filmlər, televiziya iş və nəhayət, rejissor assistenti.

90-cı illərdə Cəfər Pənahi İran kinosundakı “Yeni dalğa” cərəyanının yaratıcılarından biri Abbas Kiarostaminin “Zeytunların arasından” filmində çalışıb.

“Kann”a gedən yol

Yalnız bir il sonra – 1995-ci ildə Kiarostami Pənahinin yeni filmi üçün ssenari yazıb. “Ağ şar” rejissoruna dünya şöhrəti gətirir.

İlk filmində senzurdan yayınmaq üçün rejissor uşaqlar mövzunu seçib. Sosial problemlərə də toxunan Pənahi uşaqlar haqda, amma uşaqlar üçün olmayan film çəkib. Film yeni il ərəfəsində qızıl balıq almaq üçün bazara yollanan, yolda pulunu itirən və böyüklərin dünyası ilə tanış olan balaca qızdan bəhs edir.

İran Mədəniyyət Nazirliyinin qadağasından sonra “Oskar”a gedə bilməyən “Ağ şar” “Kann”dan əliboş qayıtmayıb. Pənahi “Kann” kinofestivalında “Qızıl kamera” mükafatını qazanıb. Eyni ildə film Nyu-York tənqidçilərinin “1995-ci ilin ən yaxşı filmləri” siyahısında da yer alıb.

Rejissorun iki il sonra ekranlara çıxan “Güzgü” filminin də əsas mövzusu uşaqlardır. “Güzgü” Pənahiyyə növbəti beynəlxalq mükafatı – Lokarno kinofestivalının “Qızıl leopard”ını qazandırır.

İran qadınları və Pənahi

Artıq 2000-ci ildə Pənahinin filmlərinin əsas mövzusu böyüklər olub. “Dairə” filmində hadisələr yenicə həbsxanadan çıxmış bir neçə qadın ətrafında cərəyan edir. Bu qadınlardan biri başqa şəhərə köçmək, biri abort etdirmək, digəri isə keçmiş ərindən qurtulmaq istəyir.

Pənahi bu qadınların keçmiş haqda heç nə demir, ancaq ölkəsindəki qadınlara qarşı tabuları, qadağaları bütün çılpıqlığı ilə göstərir.

Tabular qırılır

2006-cı ildə ekranlara çıxan “Ofsayd” filmi Pənahinin kinoya olan əsl münasibətinin təzahürüdür. Filmdə süjet real hadisələrə əsaslanır. Film İran-Bəhreyn matçı zamanı lentə alınıb. Komandalar 2006-cı ildə Almaniyada keçirilən dünya çempionatına vəsiqə qazanmaq üçün çalışır. Nəticəni əvvəlcədən müəyyən etmək mümkün olmadığı üçün çəkiliş prosesində ssenariyə xeyli əlavələr olunub.

Cəfər Pənahi - Dünyanı fəth edən azərbaycanlı

“Venesiya” kinofestivalının əsas mükafatını qazanan “Dairə” İranda de-fakto qadağan olunub.

2003-cü ildə ekranlaşdırıldığı “Qıpqırmızı qızıl” filmi İran cəmiyyətinin növbəti portretidir. Elə real həyatda da pıtsaçı Hüseyinlə birlikdə Pənahi Tehran küçələrinə səfər edir. Yeni filmində qadın qəhrəmanlarından imtina edən rejissor bu dəfə də kişiləri hədəf alır. Pənahi filmin yenidən işlənməsi təklifiylə razılaşmır və “Qıpqırmızı qızıl” rejissorun İranda qadağan olunan növbəti filmi olur.

Futbolun fonunda Pənahi stadionda çıxmaq istəyən gənc qızlardan bəhs edir. Tədrisən qızlar stadiondakı “həbsxanaya” düşür, onlara nəzarət edən mühafizəçilərlə dostlaşmağa başlayırlar. İran qalib gəlir, xalq küçələrə axışır. Bütün tabuları yıxan qadınlar və mühafizəçilər qələbəni yataqda qeyd edir.

“Ofsayd” filmi də ümidləri doğruldur, 2006-cı ildə Berlin kinofestivalında “Gümüş ayı” mükafatını qazanır.

Həbs və qadağalar

Pənahi heç vaxt ölkədə gedən siyasi proseslərə biganə qalmayıb. 2009-cu ildə növbəti prezident seçkiləri ərəfəsində də rejissor müxalif namizəd, cənubi azərbaycanlı Mirhüseyn Musəviyyə dəstəyini ifadə edib.

2009-cu ilin iyununda keçirilən seçkilər zamanı Mahmud Əhməddinejad qələbə çalıb. Musəvi tərəfdarları küçələrə axışdı. “Yaşıl inqilab” adlanan nümayişlər zamanı 20-yə yaxın insan həlak olub.

İlk dəfə Cəfər Pənahi aksiyalar zamanı həlak olan gənc qız Neda Soltanın dəfnində həbs olunub və rejissor ölkədən çıxmaq qadağan olunub.

Rejissor Monrealda keçirilən beynəlxalq kinofestivalda yaşıl şərf taxıb. Premyeralar zamanı Pənahi faciə qurbanlarını unutmadıqlarını və mövcud rejimin hakimiyyəti saxta yollarla ələ keçirdiyini deyib.

Artıq fevralda İran hakimiyyəti rejissorunu “Berlin” kinofestivalına buraxmır. Evində aparılan axtarış zamanı Pənahi, həyat yoldaşı, qızı və həmkarı Məhəmməd Rəsulof həbs olunur.

Dövlət əleyhinə təbliğatda ittiham edilən Pənahi aclıq aksiyasına başlayır. Rejissor bu addımı ailəsinə qarşı təzyiqlərdən və həbsxanada məruz qaldığı zorakılıqlardan sonra atır.

2011-ci ilin oktyabrında Tehran Apelyasiya Məhkəməsi Pənahinin şikayətini rədd edir. Beləliklə, rejissor altı illik həbs cəzası və iyirmi illik kino çəkmək qadağası ilə üzləşir.

Rejissorla həmrəylik nümayiş etdirən “Berlin” kinofestivalının təşkilatçıları bütün nümayişlər zamanı oturaqlardan birini boş saxlayır. 50

iranlı rejissor, aktyor və rəssam Pənahinin azad olunması tələbilə petisiya imzalayıb. Pol Tomas Anderson, Koen qardaşları, Julyet Binos, Frensis Ford Koppola, Cim Carmuş, Martin Skorseze, Stiven Spilberq, Robert de Niro, Oliver Stoun, Terrens Malik və başqaları da analoji sənədə imza atır.

Həmkarı Əsgər Fərhadı Berlin kinofestivalında mükafatı almaq üçün kürsüyə çıxanda Pənahiyyə səslənib və deyib: “Bu mükafatı sənə verirəm. Gələn il burada dayanmaq növbəsi səndir”.

“Bu, film deyil”

Apelyasiya məhkəməsinin qərarını gözlədiyi günlərdə Cəfər Pənahi operator Mohtab Mirtəhmasiblə birlikdə, ev şəraitində “Bu, film deyil” adlı film çəkib. Film dörd gün ərzində rəqəmsal videokamera ilə çəkilib, altı gün ərzində isə montaj olunub.

Mirtəhmasibin fləş kartı yazıb, tortun içində gizlətdiyi film son anda 61-ci “Kann” kinofestivalının müsabiqədənənar proqramına daxil edilib.

“Həyatımız boyunca irili-xırdalı problemlərlə üzləşirik. Bizim borcumuz geri çəkilməmək və çıxış yolu tapmaqdır”, – deyən Pənahi kinosuz yaşayacağını bilmir və beləcə, çıxış yolları axtarıb.

Rejissorun “The Boston Phoenix” jurnalına verdiyi müsahibəsindən seçmələri təqdim edirik:

- **Qoy mənə film çəkməyə icazə verməsinlər. Onsuz da, Tehran küçələrində minlərlə rejissor var. İndi onlar rəqəmsal kameralar, telefonlar və primitiv texniki vasitələrlə ölkədəki realığı bütün dünyaya çatdırı bilərlər.**
- **Mən müxalif deyiləm, sadəcə, ölkəmin parçalanması və düzəlməsi mümkün olmayan vəziyyətdə gəlməyini istəmirəm.**
- **Müsahibələrimin birində demişdim ki, İranda andərqraund kino təşəkkül tapır. Onlardan birini Bahman Qobadinin “Heç kim fars pişikləri haqqında bilmir” filmi “Kann”, daha sonra “San-Sebastyan” festivalında gördük. İran kimi ölkələrdə qadağalar varsa, deməli, rejissorlar başqa yollarla daha yaxşı filmlər çəkəcəklər.**
- **İran-İraq müharibəsinin son günü haqqında ssenarim var. Onu çəkməyi düşünürəm. İranda olmasa, təbiiəcə ona bənzər yer olmalıdır. Ancaq İranda çəkmək arzusundayam. Məncə, burda doğulanlar bura haqqında çəkməlidirlər. Xaricə gedənlərə heç vaxt bəraət qazandırmamışam.**
- **Qadağan olunan hər şey maraqlıdır. “Ofsayd” qadağan olunan zaman bir həftədən sonra hamıda pırat DVD-ləri var idi.**
- **İllər öncə Vittorio de Sikanın “Velosiped oğurları” filmi həyatımı dəyişdi. Filmin əvvəlində velosipedi oğurlanan Riççi son-da özü oğurluq edir. Bu, möhtəşəm səhnə idi.**

Nizami XUDİYEV,
Əməkdar elm xadimi,
akademik

Müəllim adı ali, müqəddəs bir müraciət forması olmaqla yanaşı, həm də şübhəsiz, daşıyıcısının üzərinə böyük məsuliyyət qoyur. Müəllimlik peşəsinə gəlincə isə bu təkcə elm öyrədən, gəncləri, insanları elmin sirlərindən həli edən demək deyil. Müəllim öz şəxsi nümunəsi ilə hamıya həyat dərsi keçir, ali insan fenomenini formalaşdırır, bir ömürlə neçə ömür örnək olur.

Tam məsuliyyətlə demək olar ki, Əməkdar elm xadimi, psixologiya elmləri doktoru, professor Əbdül Əlizadənin yetirmələri də, onu uzaqdan, yaxından tanıyanlar da, Əbdül müəllimi Azərbaycan radiosu efirindən dinləyənlər də, ona televiziya ekranlarından istər müəllifi, istər qonağı olduğu verilişlərdən bələd olanlar da onu özlərinə həqiqi mənada Müəllim hesab edirlər.

Deyərlər, dünya elmin nuru ilə ziyalanır, aqlardan qüvvət alır, mənəvi dayaq üzərində möhkəmlənir. Professor Ə.Əlizadənin ömür yoluna nəzər salsaq, mübalığəsiz dünyanın məhz belə insanların, alimlərin, müəllimlərin, ataların, oğulların çiyində dayandığına şübhə etmərik.

Bu gün dünya alimlərinin ən çox maraq göstərdiyi elmlər sırasında dayanan psixologiya elmi Azərbaycanda məhz belə alimlərimizin əməyi sayəsində parlaq bir dövrünü yaşamaqdadır. Ötən yüzilliyin ikinci yarısından sonra psixologiya elminin yeni tədqiqat sahələri – sosial psixologiya, pedaqoji psixologiya, tibb psixologiyası, idarəetmə psixologiyası və s. bu kimi qolları respublikamızda uğurla öyrənilən və öyrədilən sahələrdir. Bu işdə isə görkəmli alim, yorulmaz müəllim, pedaqoq Ə.Əlizadənin çoxşaxəli yaradıcılığının xüsusi rolu var.

Görkəmli psixoloq-alim Əbdül Əlizadənin elm aləminə bəxş etdiyi 70-dən artıq dərin psixoloji araşdırmalar, psixologiya elminə gətirdiyi yeniliklər, "insan" adlı ümmanın ən kiçik zərrələrini belə nəzərdən qaçırmadığı, onun tərkibindəki "inciləri" kəşf edən bildiyi elmi kitablar, 300-ə yaxın monoqrafiya və məqalələri, əslində, bir alimin, pedaqoqun müşahidələrinin nəticəsidir. Psixologiya elminin tərəqqisi, yüksəlişi yolunda, sözsüz ki, bu əsərlərin böyük rolu olub, bu gün də var. Amma əminliklə deyə bilərik ki, Əbdül müəllimin elmi tədqiqatları, alimlik fəaliyyəti ilə yanaşı, pedaqoji fəaliyyəti də səmərəli nəticələr verib. Yetişdirdiyi böyük bir nəsil bu gün məmləkətimizin müxtəlif elm ocaqlarında, maarif sahəsində, ən mötəbər təşkilatlarda, idarə və müəssisələrdə çalışır, Müəllimlərinə başucalığı gətirirlər. Onlarca psixoloq-alim məhz Əbdül Müəllimin şəxsinə bu peşəyə bağlanaraq, ömrünü psixologiya

elminə həsr etmişə də, tam məsuliyyətlə deyə bilərik ki, bu sahədə çalışmayan yetirmələri də ömür yolunda hər an, hər dəqiqə rast gəlinən asan, çətin situasiyalarda onun tövsiyələrini örnək tutur, Müəllimlərinə öyrəndikləri, aldıkları həyat dərsi ilə zamanın sınaqlarına sinə görə bilirlər.

Əbdül müəllim 83 il şərəfli bir ömür sürdü. 83 yaş ömrün elə bir zirvəsidir ki, insan bu zirvədə dayanıb ötənlərə, keçənlərə nəzər salır, keçilmiş yolların işıqlısından ziyalanır, çətin günlərin həyat dərslərindən çıxardığı nəticələri gələcək nəsillərə öyrədir. Yalnız ömrü hədəf yaşamayanlar, hər anın, günün, ilin qədrini bilərək, onu insanlığın xeyrinə sərf edənlər bu zirvədən cəmiyyətin gözüne qürurla şax baxa bilirlər. Müqtədir alimimiz, ömrü, həyatı, şəxsi nümunəsi ilə özündən sonra böyük bir nəslə həm örnək, həm çırağ olan Əbdül müəllim də bu zirvədə qürurla dayana bildi...

1976-cı ildən ömrünün sonuna qədər Azərbaycan Dövlət Pedaqoji Universitetinin "Ümumi psixologiya" kafedrasına rəhbərlik edən Ə.Əlizadə təkcə gənclik illərindən bağlandığı bu elm məhəbində deyil, bütövlükdə respublikamızda və onun hüdudlarından kənar da böyük hörmət və rəğbət qazanıb.

Azərbaycan Dövlət radiosunun dinləyicilərinə bu elan yaxşı tanışdır: "Ziyalı sözü", "Mənliyimiz, mənəviyyatımız". Mikrafon önündə psixoloq-alim Əbdül Əlizadədir...

Bəli, 60-80-ci illərin dinləyiciləri efişdə hər dəfə bu elanı eşidəndə daha yaxın əyləşir, özlərinə efiş ənginliklərində maraqlı bir həmsöhbət, aqıl bir sirdaş, çətin gündə doğru yola yönəldən müdrik bir məsləhətçi, samsar tapdıqlarına əmin olurdular. Radioya, eləcə də Əbdül müəllimin özünə ünvanlanan məktublar təşəkkür və minnətdarlıq ifadə edirdi.

si ilə bütün söhbətlərində, müsahibələrində insan mənəviyyatının başqa dünyəvi dəyərlərdən daha yüksəkdə dayandığını və insanın bu dünyada qazandığı ən uca zirvənin mənəvi saflıq məqamı olduğunu elə əminliklə, inandırıcı həqiqətlərlə tamaşaçıya təlqin edə bildirdi ki, hər kəs – alim də, şagird də, tələbə də, fəhlə də bu sözdən bir öyüd alır, mənəvi aləmini zənginləşdirirdi.

Azərbaycan televiziyasında böyük uğur və tamaşaçı etimadı qazanan "Ailələr, talelər" verilişinin daimi tamaşaçıları professor Əbdül Əlizadəni respublikanın görkəmli pedaqoqları, psixoloqları, tanınmış ziyalıları, mənəvi və ibrətamiz ömür yolu keçmiş insanları sırasında bu verilişin daimi qonağı, eksperti kimi yaxşı tanıyırdı və sevirirdilər.

Əbdül Əlizadə ömür yolu bərkədən-boşdan keçən, hər çətinlikdə sınımayan, əksinə, möhkəmlənən, saflığını, təmizliyini, ucalığını qoruya bilən gözəl

Ömrü müdriklik, aqillik təcəssümü olan görkəmli alimin indiyədək işıq üzü görün 500-dən çox kitab və məqalələrinin təxminən 75-i dərslik, dərs vəsaiti və bu qəbildən olan bilgi mənbələridir. Professorun "İlk addımlar", "Uşaqlarda diqqətin inkişafı və tərbiyəsi", "Şagirdlərdə təxəyyülün inkişafı", "Yoldaşlıq və dostluq tərbiyəsi", "Yaradıcı fəaliyyətin psixologiyası", eləcə də, professor A.Abbasovla birgə yazdığı "Ailə həyatının etikası və psixologiyası" tədris kitabları hər biri öz-özlüyündə böyük bir həyat dərsi, gələcək nəsillərin doğru, düzgün tərbiyə edilməsi üçün əsl bilik mənbəyidir.

Alimin ötən əsrin sonlarında işıq üzü görün "Müasir Azərbaycan məktəbinin psixoloji problemləri" adlı kitabı yeni əsrin astanasında formalaşmaqda olan müasir təhsil konsepsiyasına tamamilə yeni baxış, ciddi tədqiqatdır. Müəllif kitabda müasir təhsilin aktual psixoloji cəhətlərini, əsrin ictimai-siyasi tələblərini aspektindən psixoloji

Ömrü ilə örnək olan

... 1955-ci ildə Azərbaycan Dövlət Universitetinin "Məntiq-psixologiya" şöbəsini fərqlənmə diplomu ilə bitirən Ə.Əlizadə rəsmi olaraq müəllim adını qazananda bəlkə heç özü də bilmirdi ki, o təkcə dərs dediyi, bilavasitə ünsiyyətdə olduğu insanların deyil, nəsillərin müəlliminə, öyrədicisinə çevriləcək. Qismətdən iş elə gətirdi ki, o, ilk əvvəl dünyanın gözəlliyini rənglərin dili ilə insanlara çatdıran rəssamlara mənəvi gözəllikdən, təxəyyülün yaradıcılıqdakı rolundan söz açdı, mühazirələrində saflığın sözlə "rəsmi" cızdı.

İlk pedaqoji təcrübələr, sənət və sənətkar psixologiyası ilə ilgili düşüncələr az sonra Əbdül Əlizadəni bu sahədə bilgilərini daha da zənginləşdirmək, yeni tədqiqatlar aparmaq arzusu ilə Azərbaycan Dövlət Pedaqoji İnstitutunun aspirantura şöbəsinə gətirdi. Elmi rəhbəri əməkdar elm xadimi, professor Ə.K.Zəkuzadə ilə bərabər apardığı tədqiqatlar, yuxusuz gecələrin məhsulu olan yeni elmi nəticələr gələcək uğurlardan soraq verirdi. Və təsadüfi deyil ki, görkəmli filosof Ə.Zəkuzadə onun sabahına böyük ümidlə baxır, haqqında söz düşəndə "Bu oğlanın böyük gələcəyi var" – deyirdi. Bəli, bu "böyük gələcək" çətin sınaqlardan keçərək gəlməkdə idi...

... 1962-ci il. Ə.Əlizadə namizədlik dissertasiyasını uğurla müdafiə edərək, psixologiya elmləri namizədi alimlik dərəcəsi alır və 1962-ci ildən 1975-ci ilə qədər gərgin axtarılarla keçən pedaqoq ömrü yaşayır. O, həm Pedaqoji universitetdə "Psixologiya" kafedrasında müəllimlik edir, həm də elmin daha dərin qatlarına varmaq üçün gecəli-gündüzlü yeni tədqiqatlarla, axtarılarla məşğul olur. 1975-ci ildə doktorluq dissertasiyasını müdafiə edən görkəmli alim Azərbaycan psixologiya elminə yeni, daha qiymətli bir töhfə verir.

MÜƏLLİM

Televiziya tamaşaçıları da "Elm" redaksiyasının təqdim etdiyi "Ziya", "Alim sözü" proqramlarının Əbdül Əlizadəni yaxşı xatırlayırlar. Keçdiyi ömür yolu ilə gəncliyə örnək olan bu insan öz şəxsi ziyası və nümunə-

alim, pedaqoq və nəhayət, nümunəvi ailə başçısı, şübhəsiz ki, Azərbaycan ailəsinin mənəvi, sosial və hüquqi problemlərinin həlli yolunda ictimai fikrə istiqamətverici təsir göstərməyə haqqı olan bir insan idi.

alternativlərini, tədris və fəaliyyətini tamamlamaq üçün təlimin humanistləşdirilməsini, tərbiyənin psixoloji effektlərini və s. nəzərə almaqla dünya ölçülərinə və təcrübəsinə uyğun şəkildə araşdırmağa müvəffəq olub.

XXI əsrin ömrümüzə gətirdiyi yeni ab-hava öz müstəqilliyinin ilk rübünü yaşayan məmləkətimizin bütün sahələrində olduğu kimi, təhsil, tədris, tərbiyə sahəsində də müdrik insanlardan, təcrübəli alimlərdən yeni əzmlə çalışmağı, "yoruldum, usandım" demədən əslə ayaqlaşmağı və bunu gəncliyə də öyrətməyi tələb edir. Müqtədir alim Ə.Əlizadə yaşının müdrik çağında da əsl gənclik həvəsi ilə Azərbaycan elminin qarşısında öz borcundan layiqincə çıxaraq 2001-ci ildə "Yeni pedaqoji təfəkkür", 2002-ci ildə "Xəmsə" də yaş və pedaqoji psixologiya məsələləri" kimi dəyərli elmi əsərlərini çap etdirdi. Bütün bunlar bizə əsas verir ki, Əbdül müəllimə həm də XXI əsrin alimi deyək.

Ölkəmizin adını, Azərbaycan elminin şərəfini həmişə uca tutan, dünyanın müxtəlif ölkələrində keçirilən çoxsaylı elmi konfrans və simpoziumlarda ölkəmizi layiqincə təmsil edən müqtədir alimin Azərbaycan psixologiya elmi qarşısında xidmətləri xalqımız və dövlətimiz tərəfindən yüksək qiymətləndirilib, o, "Qırmızı Əmək Bayrağı" ordeni, "Əmək veteranı", Ali Sovetnin Fəxri Fərmanları, Akademik M.Mehdizadə adına mükafat, "Şöhrət" ordeni və onlarla fəxri fərmana layiq görülüb. Onun ən böyük mükafatına, qazandığı təmiz insan, müdrik alim, əvəzsiz Müəllim adıdır.

Xalqın milli sərəvəti olan bu əsl Müəllimin, görkəmli alimin, müdrik insanın şərəfli ömrünün işığı, unudulmaz xatirəsi gələcək nəsilləri də nurlandırmaya yetəcək...

- Cəlil müəllim, Nazirlər Kabineti yanında Tərcümə Mərkəzinin sifarişli ilə İvo Andriçin "Dvina üzərində körpü" romanını serb dilindən tərcümə etdiyinizi eşitdim. Bu mövzuya hardan başlayaq?

- Lap əvvəldən. Bu yaxınlarda Azərbaycanın Serbiyadakı səfiri Eldar Həsənovun, eyni zamanda Tərcümə Mərkəzinin rəhbərliyinin təşəbbüsü ilə mənə görkəmli yazıçı, Nobel mükafatçısı İvo Andriçin "Dvina üzərində körpü" romanını orijinaldan dilimizə tərcümə etməklə təklifi gəldi. İvo Andriç təkcə Balkan, Slavyan ölkələrinin deyil, bütün dünyanın nəhəng yazıçılardan biridir. Onun yaradıcılıq kriteriyaları o qədər yüksəkdir ki, əgər Nobel həqiqətən də bir mükafat kimi meyardırsa, Andriç bu mükafata sözün əsl mənasında layiqdir. Lakin bu tərcümə təklifi məni sevdirsə də, narahat elədi. Çünki o, mükəmməl yazıçı olmaqla bərabər, həm də mürəkkəb yazıçıdır. Onun düşüncə tərz, ifadə forması, fikirlərinin dərinliyi o qədər çoxşaxəlidir ki, tərcümənin çətinliyini göz önünə aldım. İvo Andriç əslən serbi, Bosniyada müsəlman mühitində doğulub. Uşaqlığı Bosniya müsəlmanları və Bosniya türklərinin arasında keçib. Uşaqlıq təəssüratı çox güclü olduğuna görə o həyat yazıcının iliyinə, qanına işləyib. İvo sonradan Belqradə köçdü və dünyada bir serb yazıçısı kimi məşhur oldu. Amma müsəlman, türk mühiti əsas cəhət kimi onun yaradıcılığında ayrıca bir istiqamət təşkil edir. Bu baxımdan onun düşüncə və ifadə tərz, psixologiyası türk təfəkkürünə daha yaxın olduğuna görə bizim onu dərk etməyimiz daha asandır. Mən otuz ilə yaxındır ki, serb ədəbiyyatı ilə məşğulam. Serb dilindən onlarla əsər tərcümə etmişəm. Eyni zamanda fransızcadan "Sadə qəlb" əsərini, portuqal yazıçısı Joze Ferreyranın bir romanını, ruscadan onlarla əsəri dilimizə çevirmişəm.

- Bizim dilimizlə bağlı müxtəlif fikirlər səslənir. Bəziləri deyir, fikri ifadə etmək üçün tərcümə zamanı xeyli problemlər yaranır. Digərləri əksinə, iddia edir ki, yox, dilimiz olduqca zəngindir. Məncə, dili təngiz edənə onu kifayət qədər bilməyənlərdir. Siz necə düşünürsünüz?

- Mən də ikinci fikri seçirəm. Dilimizin imkanları olduqca genişdir. Bu dil olduqca yığcam və dərin mənalıdır. Dili bilmək üçün xalqın içində olmaq lazımdır. Biz xalqdan ayrılmışıq. Biz kitab dilini bilirik. Kitablarda isə ayrı-ayrı yazıçıların bəzən səlis, bəzən də qurama dili ilə rastlaşırıq. Gənclər klassik ədəbiyyatı deyil, sarı ədəbiyyatı oxuyur. Uşaqlarımız bayağı televiziya verilişlərindəki aparıcılarından eşidirlər dili.

- Bas xayallarımızdakı dili necə götürmək olar televiziyaya?

- Dilə nəzarət edən qurum olmadı. Dil öldüysə, millət məhv olacaq. Televiziya rəhbərlərinin vəhdanları olmalıdır. Hansısa maraqlı xəritinə göz ələməyə imkan verilməməlidir. Mümkün qədər yad sözlərin dilimizə daxil olmasına yol vermək olmaz. Dilimizə "OK", "Pardon" götürmək lazım deyil.

- "Tamam" demək olarmı "OK"-ın yerinə?

- "Tamam" da türk dilindədir. "Oldu" demək olar.

- O da çox rəsmi deyilmi?

- Baxır, sözə hardan yanaşırsan. Dünya inkişaf etdikcə sözlə bağlı məsələlərdə bəzi çətinliklər olur. Məsələn, mən neyləsəm də, "kompüter" sözünü leksikonumdan çıxara bilmərəm. Dünyanın ən zəhmətkeş xalqlarından biri olan yaponların bir prinsipi var. Bu, başqalarından mümkün olan hər şeyi öy-

rənəklə bərabər, özünün sahib olduqlarını itirməmək, ona sadıq qalmaq. Biz isə başqalarından götürürük, əvəzində getdikcə özümüzü itirməyə başlayırıq. Bu da bizim dilimizin deqradasiyaya uğramasına gətirib çıxarır.

- Universitetdəki işinizlə yanaşı etdiyiniz tərcümə fəaliyyətiniz sizi yorur, yaqin.

- Əlli ildə müəllimlik fəaliyyəti ilə məşğulam, bir dəfə də eyni dərsi səhəri gün təkrar baxmamışam. Şərqşünaslıq fakültəsində klassik dövrdən müasir dövrə qədər zaman kəsiyini əhatə edən Yapon ədəbiyyatından dərs deyirəm. Nəzərə alaq ki, bu barədə material demək olar yoxdur. Axı tələbələr kurs işi, diplom işi yazacaqlar, sənəstir imtahanları verəcəklər. Oturub dərs proqramı hazırlayıram, ədəbiyyatları araşdırıram. Bütün bu işlərə rəğmən oturub ağır bir əsərin tərcüməsinə girişmək mənim üçün o qədər də asan məsələ deyil.

- Tərcüməni iş kabinetinizdə edirsiniz, evdə?

- Ancaq evdə. Evdən başqa heç yerdə işləyə bilmirəm. Öz otağıma çəkildimsə, qapını açıb mənə çay da götürə bilməzlər. İvo Andriçin əsərini tərcümə edəndə trük dilindən ikisi slavyan dilidir, axı. Amma bir problem var idi – bunlar türk psixologiyasını bilmir. Təsəvvür edin ki, türk rusca fikirləşir. Bu cür tərcümə işi məşğul olmağa başlayıb. Onun tərcüməsini çox bəyəndim. Çünki eyni mühitdə böyüdüyünə görə

ki, hətta türk yazıçısı belə bunu öz yaradıcılığı boyu edə bilməyib. Baxmayaraq ki, serblər, yuqoslavlər, xorvatlar türklərə qarşı düşmən mövqeyində olublar, onları müsətləmləki, istismarçı hesab ediblər, İvo Andriçin türk mədəniyyətinə böyük rəğbəti var. Maraqlıdır ki, əsər bir türk abidəsi haqqındadır. Dvina üzərində memar Sinanın saldıqı körpü dünya mədəniyyətinin möcüzələrindən biridir. Əfsuslar olsun ki, dünya siyasətindəki ikili yanaşma onun nadir abidələr siyahısına düşməsinə mane olub. Amma Andriç deyir ki, ay Avropa, kimin tikdiyindən asılı olmayaraq, bu, nadir abidədir.

da verirəm. Çalışmışam ki, məni mümkün qədər açayım, amma bu tam olaraq mümkün deyil. Mən mətni verirəm, izahını oxucu özü tapacaq. Məgər, Füzulini tam anlamaq mümkündür? Andriç də fikirdən fikir doğur, mənalər şəxələnir. Əgər bunları açsam, görəndən oturma roman yazım. Düşünürəm ki, hər dil bilən tərcümə eləməlidir. Yazıçı əsər yazanda hansı hissələri yaşayırsa, tərcüməçi də həmin hissələri yaşayır. Əgər tərcüməçi o hissələri yaşayarsa, tərcümə alınma-yaacaq. Tərcüməçinin yazıçı olma-şığı əsərdir. Yaxşı tərcüməçi bir gün mütləq özü də yazacaq.

- Bayaq dediniz əsərin rus və türk dillərinə tərcümləri orijinala müqayisə edirəm. Bunu necə edirsiniz, abzas-abzasmı, cümlə-cümləmi?

- Cümlə-cümlə, söz-söz baxıram hər birinə. Hansı fikri necə deyib, mən necə deyə bilərəm. Buna görə də çox vaxt alırı. Adı tərcümə olsaydı, mənə asan gələrdi. Mən tədqiqat aparıram. Bu sahənin müəssisi olduğuma görə, olduqca ehtiyatla yanaşıram ki, sabah mənə deməsinlər ki, ay Cəlil müəllim, ömrünü bu işə həsr etmişən, filan sözü başa düşməmişən. Bu mənə çox ağır gələr. Bu məsuliyyət hissinə müəllim kimi də daşıyıram. Yadıma gəlir ki, bir

- Ədəbiyyatımız böhran keçirir. Böhran isə virus kimidi. Yaranma səbəbi bəlli deyil.

- Sizə neçə ildə ədəbiyyatımız böhran yaşayı?

- Məncə son otuz ildir. Sovetlər dönəmində bizə sərbəst düşünməyə imkan vermirdilər. Hətta, auditoriyaya girəndə bəzi yazıçılardan belə demək yasaq edilmişdi. Altmış-yetmişinci illərdə süurduma görə, olduqca ehtiyatla yanaşıram ki, sabah mənə deməsinlər ki, ay Cəlil müəllim, ömrünü bu işə həsr etmişən, filan sözü başa düşməmişən. Bu mənə çox ağır gələr. Bu məsuliyyət hissinə müəllim kimi də daşıyıram. Yadıma gəlir ki, bir

- Bu necə hazırlanmalıdır?

- Bayaq siza sadələşdirdim imzaları bir bazadır, onların məktəbi yaradılmışdır. İyirminci əsrin əvvəllərinə baxanda görürük ki, Cəlil Məmmədquluzadə, Məhəmməd Əmin Rəsulzadə, Hüseyin Cavid, Mikayıl Müşfiq kimi nəhənglər var. İyirmi birinci əsrin əvvəllərinə baxanda isə çəkiləcək ad tapa bilmirəm. Yusif Vəzir Cəmənzəminliyə, Mirzə Ələkbər Sabirə yaxın durası imza tapmaq mümkün deyil. Niyə biz bir əsr ərzində irəli getməkdən geri getmişik? Dünya ədəbiyyatı mütəmadi olaraq yenilənir, mütəmadi olaraq yenilənir. İndi böhran yalnız bizdə deyil, bütün

- Gənc tərcüməçilər hansı klassikləri və müasirləri oxumalıdır ki, dil mükəmməlləşsin?

- Birinci "Dədə Qorqud"u oxumaq lazımdır. Dili bir qədər ağır olsa da, onun qədər doğma dil ola bilməz. Onu müasir dilimizə uyğunlaşdırırlar. Bu, günahdır. Azərbaycan folklorunu, nağıllarımızı oxumaq lazımdır. Beş cildlik Azərbaycan nağılları kitabları var. Nadir kitablardır. Azərbaycan xalq mahnılarını öyrənmək lazımdır. Səsi olan da, olmayan da özü ilə baş-başa qalıb bu mahnıları zülmümü eləməlidir ki, estetik musiqi zövqü formalaşsın. İndiki mətnlərdə lakoniklik çox ciddi

Son dövrlər xeyli sayda tarixi romanlar yazıldı. Müəlliflərin hamısı dostların olsa da deməliyəm ki, romanların heç birini ciddi əsər saymıram. Mən bu sahənin peşəkari kimi Valter Skottun, Cəmənzəminlinin, Ordubadının tarixi romanlarından çıxış edirəm. Bunların fonunda bu əsərlər olduqca zəif görünür. Poeziyada da vəziyyət belədir. Bayaq dedim axı, gördüm ki, şeir yazı bilmirəm, yazmadım. Hər kəs bu cür yanaşmalıdır. Bacardığın işin dalınca getməlisən. Bu yaxınlarda Şəri Bodlerrin poeziyasını tərcümə etməyə başlamışam. Onun da dili olduqca ağırdır. Bunu əslində Ramiz Rövşən tərcümə etmişdir.

“Yaxşı tərcüməçi bir gün mütləq özü də yazacaq”

“Aydın yol” qəzetinin suallarını Asiya Universitetinin rektoru, professor Cəlil Nağıyev cavablandırır

- Bir az tərcümə "mətbəxi"ndən danışın.

- Mən zamanı həm türkcəyə olan, həm də rusca tərcüməni müqayisə edərək tərcümə edirəm. Çalışmam hər iki variantda buraxılan səhvləri öz tərcüməmdə düzəldim. Sonra azərbaycancaya daha uyğun formanı tapıb ifadə edirəm. Bu tərcümədən çox mənim tədqiqatımdır. Bu mənim üçün bir elmi işdir. Bəzən səhvlər yazıram, istəyirdi ki, Andriç dediyini tam mənadə türk oxucusuna çatdırırsın. Eyni problemlə mən də qarşılaşıram tərcümə zamanı. Bir fikri yazıram, sonra fikirləşirəm ki, görəsən, bunu oxucumuz anlaya biləcəkmiz? İstəyirəm, hansısa açıqlama verirəm, dayanıram.

- Ümumiyyətlə, bu qayda nə dərəcədə doğrudur? Tərcüməçi müəllifin əsərinə "müdaxilə" edə bilərmi?

- Mən bunu doğru hesab etmirəm. Niyə tərcüməçi elə hesab etmirdi ki, oxucu zəifdir? Bəlkə o, məndən də ağıldır. Oxucuya hörmət etmək lazımdır. Əsər orijinalda olduğu kimi tərcümə olunmalıdır, təhlil verməyin tərəfdarı deyiləm. Sonra əsərin rus dilinə edilən tərcüməsinə baxdım. Görürəm ki, rusçaya tərcümə riyazi hesabla dəqiqliyi ilə edilir. Hər iki slavyan dilidir, axı. Amma bir problem var idi – bunlar türk psixologiyasını bilmir. Təsəvvür edin ki, türk rusca fikirləşir. Bu cür tərcümə işi məşğul olmağa başlayıb. Onun tərcüməsini çox bəyəndim. Çünki eyni mühitdə böyüdüyünə görə

- Siz yazırsınız?

- Gənc ikən şeir də yazırdım, hekayə də. Bakıya gələndə Ramiz Rövşənin, Seyran Səxavətin əhatəsinə düşəndən sonra anladım ki, bu işlər mənlilik deyil. Daha çox elmi- tədqiqat işlər məni çox cəlb edir. Şəxsi yaradıcılıq ehtiyacını isə tərcümə etməklə ödəyirəm. Vacib deyil ki, hamı yazıçı, şair olsun. Buna qeyri-ciddi yanaşmaq olmaz. Ramiz Rövşən mənimlə yazmışdı, o adamın bütün yaradıcılığı bir kitabdan - "Nəfəs"dan ibarətdir. Adamlar deyəndə ki, otuz-əlli kitab müəllifiyəm, hey-rətə gəlirsən. A balam, əlli kitab yazmaq olar?

- Andriçin əsərini nə zaman bitirirsiniz?

- Tərcümə yaqin ki, bir-iki aya yekunlaşar. Amma bu o demək deyil ki, onu mürəkkəbi quruma-şığı çapa verəcəyəm. Bu yay əsərə yenidən əl gəzdirib, ilin sonuna təhvil verəcəyəm.

- Hər gün nə qədər tərcümə edirsiniz?

- Baxır günə. Əgər ağır gündürsə, bir-iki səhifə, yorğun deyilsə, beş-yeddi səhifə tərcümə edirəm. Bu əsər çox yorucudur. Hər cümlə çətinliklə tərcüməyə gəlir. Əsl yazıçı odur ki, cümlədən bir sözün çıxardanda bütün fikir dağılır. Bu əsərdə də belədir. Hər söz nəyəsə xidmət eləyir.

dəfə də olsun tələbəyə bilmədiyim şeyi deyim. Tələbə çoxdur, onların əhatəsi, informasiya almaq imkanları da genişdir. Mən hər şeyi bilə bilmərəm, axı. Hansısa sualı verəndə, bəzən onlara "bilmirəm" deməkdən çəkinmirəm. Deyirəm, gözləyin evə gedəcəm, kitablarda, internetdə bu haqda araşdıracağam, özümdə qeydlər aparıb sizə bu haqda geniş məlumat verəcəm. Bir də görürsən, əlli-altmış tələbə qarşısında müha-zirə zamanı hansısa fikri, məlumatı verəndə səhv olur. Səhər gəlib tələbələrə üzr istəyib, məlumatı yeniləyirəm. Amma mən on ilə yaxındır ki, dövlət televiziyasında apardığım verilişdə bu yanlışlığı eləməmişəm. Çünki, sabah tamaşaçıdan üzr istəmək imkanım yoxdur. Odur ki, hər kəs işinə, sözə ehtiyatla yanaşmalıdır. Mən, axı, minlərlə insanın baxdığı ekrana şou göstərməyə çıxmamışam. Onsuz da indi efrədə boş-boş atılıb-düşənlər bu funksiyaya kifayət qədər yerinə yetirir. Mən demirəm ki, oturaq mütəfəkkir kimi bütün gününü fikirləşək. Əylənmək də lazımdır, dincəlmək də. Amma gənc əslin yetişməsinə məsuliyyəti hiss etmək lazımdır. Mənim etdiyim xüdə etinasızlıq gəncliyin həyatında böyük mənadə boşluq, uçurum ola bilər. Hamumuz gileylənik ki, güclü, intellektli yaşlı nəslin yerinə gələnlər təraqqi kimi çox vacibdir. Amma bünövrəsiz ədəbiyyat yaratmaq mümkün deyil. Hər şeyin bir bazası olmalıdır. Azərbaycan postmodernizminin öz bazası olmalıdır.

- Ədəbiyyatımız haqqında nə düşünürsünüz?

di, Vaqif Səmədoğlu, Rəsul Rzayev... Getdikcə modernist və postmodernist ədəbiyyat yaranmağa başladı. Amma nə modernizm, nə də postmodernizm ədəbiyyatımızda tam ələmək lazımdır. Mənim etdiyim xüdə etinasızlıq gəncliyin həyatında böyük mənadə boşluq, uçurum ola bilər. Hamumuz gileylənik ki, güclü, intellektli yaşlı nəslin yerinə gələnlər təraqqi kimi çox vacibdir. Amma bünövrəsiz ədəbiyyat yaratmaq mümkün deyil. Hər şeyin bir bazası olmalıdır. Azərbaycan postmodernizminin öz bazası olmalıdır.

dünyada gedir. Folkner səviyyəsində dünya ədəbiyyatında yazıçı yoxdur. Hər dərdən hardasa, bir Eko, Amma nə modernizm, nə də postmodernizm ədəbiyyatımızda tam ələmək lazımdır. Mənim etdiyim xüdə etinasızlıq gəncliyin həyatında böyük mənadə boşluq, uçurum ola bilər. Hamumuz gileylənik ki, güclü, intellektli yaşlı nəslin yerinə gələnlər təraqqi kimi çox vacibdir. Amma bünövrəsiz ədəbiyyat yaratmaq mümkün deyil. Hər şeyin bir bazası olmalıdır. Azərbaycan postmodernizminin öz bazası olmalıdır.

problemidir. Atalar sözündə iki-üç sözlə böyük məna verilir. Sözcüliyyə yol verilmir. Təbii ki, yalnız folklorla kifayətlənməməliyik. Bunun üçün Mirzə Cəlili oxumaq lazımdır. Onun olduqca gözəl dili var. Mirzə Ələkbər Sabiri, Yusif Vəzir Cəmənzəminlinin romanlarını oxumaq lazımdır. Müasirlərdən Fərman Kərimzadədən, Əzizə Cəfərzadədən, Yusif Səmədoğludan, İsa Hüseynovdan, İsmayıl Şıxlıdan, Əli Vəliyevdən, Mir Cəlalın dili öyrənmək yaxşı olardı.

- Siz indi Ramiz müəllimə mesaj göndərdiniz?

- (Gülür). Ona çox səhrilər tərcümə etməyi tövsiyyə etmişəm. Bizim tərcümənin vəziyyəti qənaətbəxş deyil. Orijinaldan tərcümə edənlərin sayı artmışdır. Təəssüf edirəm ki, bizdə qədim latın dilini bilən yoxdur ki, qədim Roma ədəbiyyatı nümunələrini orijinaldan tərcümə edə. Mənim çox sevdiyim əsər Fransua Rablerin "Qarqantua və Pantaquiel" romanıdır. O, on beşinci əsr Fransa ədəbiyyatının görkəmli nümayəndəsidir. O da bütün ömrü boyu bir əsər yazıb. Ata və oğul haqqındadır. Alleqorik, satirik, dərin ictimai-sosial-siyasi məzmunlu nəhəng əsərdir. Mən bu əsəri ədəbiyyatın məhək dağı sayıram. Hansı əsərin yaxşı və ya pis əsər olduğunu bilmək istəsən, o əsəri bununla müqayisə elə. Əhməd Cavad da bu əsərin ixtisar olunmuş variantını ruscadan dilimizə çevirmişdi. Biz indi o əsərin ixtisarları, orijinaldan tərcümə edilmiş variantını oxuyuruq. Belə bir dövrdə "Qarqantua və Pantaquiel"i tam oxumamağa günahtdır. Əsər fransızcadan-orijinaldan tərcümə olunmalıdır. Fransanın olduqca görkəmli yazıçısı olan Romen Rollanın heç bir əsəri dilimizə tərcümə olunmayıb. Bütün dünyada məşhur olan bu boyda nəhəng yazıçısı bizdə hələ də oxunmayıb. Rotterdamlı Erazmın "Səhəliyin tarifi" adlı balaca bir əsəri var. Təxminən iki yüz əlli, üç yüz səhifəlik bu roman bitüv bir kitabxanaya bərabərdir. Ümidvaram ki, yeni yaradılan Azərbaycan Nazirlər Kabineti yanında Tərcümə Mərkəzi bu sahədə olan bütün çatışmazlıqları aradan qaldıracaq. Mərkəzin qısa vaxt ərzində gördüyü böyük işlər bu qənaətə gəlməyə əsas verir.

Feyziyyə SOLTANMURAD

Qədim vaxtlardan insanlar ayrı-ayrı bitkilərin xüsusiyyətlərinə bələd olmuş, onların köməyi ilə tutulduqları azarlardan xilas olmağa çalışmışlar. İllər, əsrlər ötdükcə, xalq təbabəti ilə məşğul olan mütəxəssislər yetişdi və yazı mədəniyyəti ortaya çıxdıqdan sonra təbabətin təcrübələri qələmə alındı.

Müxtəlif müalicə üsullarına həsr edilmiş əsərlər yüzilliklər boyunca katib və xəttatlar tərəfindən köçürülür və kitabxanalarda saxlanılırdı.

Təbabət sahəsində yazılmış risalələr digər xalqların dillərinə tərcümə edilir və beləliklə, təbabət bərdəki biliklər zənginləşirdi.

Orta əsrlərdə təbabətə aid çoxsaylı dəyərli əsərlər yazılıb.

Onlar ayrı-ayrı xəstəliklər, onların əlamətləri və müalicə üsulları, insan bədəninin xüsusiyyətləri, dərmanlar, ədviyyələr, sürtmə məhləmləri, otlar, meyvələr, təbiblərə verilən məsləhətlərdən ibarət idi.

Azərbaycan Milli Elmlər Akademiyası Məhəmməd Füzuli adına Əlyazmalar İnstitutunda elmin müxtəlif sahələrini əhatə edən əlyazmalar arasında təbabətə həsr edilmiş çoxlu sayda abidələr qorunub saxlanılır.

Onların arasında Zeynəddin bin Əbu İbrahim İsmail ibn Həsən ibn Əhməd ibn Məhəmməd Əl-Hüseyni Əl-Curcaninin "Xəfi-əlayi" ("Xəstəliklər və onların müalicəsinin müxtəsər şərhi") əsəri xüsusi yer tutur.

Qeyd etmək lazımdır ki, Curcani öz vaxtının tanınmış və müdrik şəxsiyyətlərindən olub. Mənbələrin verdiyi çoxsaylı məlumatlara görə, olduqca savadlı və dərin elmi biliyə malik olan Zeynəddin Əl-Curcani ərəb və fars dillərini mükəmməl bilib, dünyanın bir çox alim və təbiblərinin əsərləri ilə yaxından tanış olub.

Tibbi dərinləndirən Curcani dərmanlar hazırlayıb, xəstələri müalicə edirdi.

Müasir tibb elminin yüksək səviyyədə inkişaf etdiyi bir zamanda xəstəliklərin təbii bitkilərlə müalicəsinə xüsusi diqqət yetirilir.

Belə bir zamanda "Xəfi-əlayi" kimi əlyazmaların əsaslı öyrənilməsinə ehtiyac artır.

Odur ki, qədim və zəngin keçmiş olan tibb tarixini öyrənilib, gələcək nəsələ çatdırmaq bizim müqəddəs borcumuzdur.

Zeynəddin Əl-Curcani

(Əvvəli ötən sayımızda)

Bəzi qida növləri var ki, onları gün ərzində birlikdə yemək olmaz, məsələn qora, ayran, turş nar və digər turşular.

Sirkəli və qoralı şorbanı duzlu balıq və qaxac edilmiş ət ilə yeməzlər.

Göyərçin ətinə sarımsaq, soğan və xardalla birlikdə yemək olmaz.

Qaxac edilmiş əti sarımsaqla bişirmək olmaz.

Toyuq ətinə qatıqla bişirməzlər.

Meyvə yedikdən sonra soyuq su içməzlər.

Sarımsaq və soğanı birlikdə yeməzlər.

Kürədən təzəcə çıxarılmış qızarmış ətin üstünü örtmək olmaz, belə ki, onu yemək zərərli olur.

Qanalma və həcamətdən sonra duzlu qidalara yemək korluq və dəmrov xəstəliyinin əmələ gəlməsinə gətirib çıxarır.

Mis qabda yağlı və turş xörəkləri bişirdikdən sonra həmin qabda saxlamaq olmaz.

Təzə balığı süd və təzə pendir ilə yeməzlər.

At lərgəsinə qatıqla yemək olmaz.

Altıncı bab su haqqındadır

Saf su soyuq və təmiz olmalıdır.

İsti hava və suyun odun yaxınlığında olması suya öz təsirini göstərir. Suyun tərkibinə heç bir şey qatılmasa belə, bu təsirlər ondan yan ötürülür.

Soyuq hava və suyun soyuq məkanda olması da suyun tərkibinə, eləcə də qatışıqsız suya təsir edən amillərdəndir.

Quraqlıq yer su üçün münasib deyil, belə ki, mənbəyi olmayan su əvvəl-axır quruyar.

Xüsusiyyətinə görə sərin və saf olmayan suyu sərinləşdirmək və islah etmək mümkün deyil.

Çirkəndirilmiş suyun fəsadlarını dəf etmək mümkündür.

Digər sulara nisbətən yağış suyu daha çox sərinlik gətirir.

Qış yağışı yay yağışından təmiz və safdır. Qışda günəş istisi zəif olduğu üçün günəş şüaları buludların arasından keçə bilmir və su buxarında toz yaranır.

Yay yağışı onun əksini təşkil edir.

Yaz yağışında sadalanan xüsusiyyətlərin bəzisi aşkar oluna bilər.

Yağış suyu yumşaq olur. Lakin belə yumşaqlığın və rütubətin çoxluğundan tez bir zamanda üfunət qoxuyar.

Belə su qaynadıldıqda bir müddət təzə qalib korlanmır.

Buzlu su ilə təmiz qar suyunun arasında fərq yoxdur. Onlar suya qatıldıqda onu sərinləşdirir. Çox soyuq su sinirlərə və oynaqlara zərərli olur.

Xəfi-əlayi

(Xəstəliklər və onların müalicəsinin müxtəsər şərhi)

Dəniz suyu və duzlu su insanı arıqladır.

Soyuq və rütubətli xəstəliklərə, podaqra xəstəliyinə (bədəndə maddələr mübadiləsinin pozulması nəticəsində əmələ gələn oynaq xəstəliyi), qıcolmaya, şiş və iflic xəstəliyinə, inşaallah, xeyir edər.

Bundan başqa, yara və çibanları Allahın köməkliliyi ilə sağaldar.

Adi şirin suya duz qatılıb qaynat-salar, dəniz suyu kimi xeyirli olur.

Duzlu suyu içmək qanı çürüdür, qaşınma yaradır.

O hətta ishala səbəb olar bilər və bədənin təbiətini qurudar.

Acı su ishal gətirər.

Bulanıq su qəbizlik yaradır, sidik kisəsində daşın əmələ gəlməsinə səbəb olar.

İsti su təamları mədəyə ötürür və ürək yanğını kəsir.

Soyuq su sağlam bədəne xeyirdir.

İsti su mədədəki qidanın həzmində kömək edir, ürək üçün sərin havanı əvəz edir, bədən üzvlərinin və qanın təmizliyinin qoruyub saxlayır, onların rütubətləndirilməsi və soyudulması, hərərətin və buxarların təmizlənməsi, eləcə də üfunətin dəf olunmasını təmin edir.

Cod suya gəldikdə, əgər onu isitsələr, yeli dəf edər, qarın sancısına qarşı xeyirdir.

Susuzluğu yatırır, mədəni təmizləyir. Allahın köməkliliyi ilə soyuq-dəymə, göz xəstəliyi və qara sövdə mənşəli xəstəliklərə fayda gətirər.

Axar suyun xüsusiyyətləri kəhriz və arx suyundan fərqlənir.

Durğun su ağacların arasında və qamışlıqda olur və çox keyfiyyətsiz sayılır.

O, dalağın şişməsinə səbəb olur və bağırsağa ziyandır.

Və olur ki, pis şişin əmələ gəlməsinə səbəb olur. Tərkibi pisləşmiş suları islah edib yararlı etməyin ən asan və yaxşı üsulu ona təmiz torpaq qatıb süzməkdir.

Qatı suyu süd və ya şərəblə, duzlu suyu isə sirkə və ya iskanca-bi ilə islah edirlər.

Əgər su qəbizlik yaradarsa, həmin suya 1 dirhəm xərənub və yemişan qatıb, bir gün saxlayarlar ki, onun zərəri dəf olunsun və sonra şərəblə içərlər ki, orqanizmin təbiəti yumşalsın.

Acı suyu yağlı və şirin şeylərlə islah edirlər.

Bulanıq suyun çarəsi süddür.

Bütün suların padzəhri soğan-dır, xüsusilə sirkə ilə qatılmış soğan daha faydalıdır.

Durğun suyun çarəsi yoxdur.

Quraqlıq yerlərdə sərin su içmək lazımdır.

İsti yerlərdə suyu sirkə ilə içmək məsləhətdir.

Təamın üstündən dərhal su içməzlər.

Susuzluğa tab gətirməyən və su içməyə adət edən adamlar bir az soyuq su içə bilərlər.

Sərin su susuzluğun qarşısını daha yaxşı alır.

Susuzluğa tab gətirmək bədənin soyudulmasına və rütubətlənməsinə xeyirdir, lakin tündməzad adamlara ziyandır.

Acıqarına su içməzlər. Susuzluğa dözümsüz insanlar suyu şərəblə içsələr, zərəri daha az olar.

Belə qarışıq qışda içsələr, bədəni isidər.

Yay vaxtı bərk susama halları olmadıqda, gecə yuxudan oyanıb soyuq su içmək ziyandır. Lakin bunun tündməzad adamlara o qədər də zərəri yoxdur.

Yeməkdən sonra susuzluğa tab gətirməyən insanlar suyu qurtum-qurtum içməli, bir müddət ağızda saxlayıb sonra udmalıdırlar.

Beləliklə, susuzluğun qarşısı alınar və ürək yanğısı törədən maddələr həll olunur.

Əgər insan yalançı susuzluğa dözməyib su içsə, ürək yanğısı daha da şiddətlənər və bunun qarşısını almaq üçün bədən toxumu və onun suyunu içmək lazımdır. Nəticədə susuzluq dəf olunur.

Nəticədə təamlar yaxşı həzm olunur, xiltlar yetişir və tədricən onların bəzisi sidik vətəri, bəzisi isə sifrağ vasitəsilə dəf olunur.

Məhz buna görə də, şərəb içməyə adət edən insanlar ondan imtina etsələr, qəbul etdikləri qida pis həzm olunar, təbii hərəkətləri zəifləyər, gücdən-qüvvətdən düşər.

İshal, sidik və qusma vasitəsilə dəf olmayan və bədəndə qalan xiltlar müxtəlif xəstəliklər törədir.

Şərəbin digər bir xeyri ondan ibarətdir ki, üzün rəngini gözəlləşdirir, ruhu və bədəni möhkəmləndirir və damarları pis xiltlardan yuyub təmizləyir, kəskin susamanın qarşısını alır, sancı və qəbizliyi aradan qaldırır, damarları genişləndirir və qəbul edilmiş qidanı bütün bədəne yayır.

Bundan əlavə, şərəb insanı kökəldir, şirin yuxu gətirir. Əqrəb çalmış insanlara da xeyirdir, tiryəq kimi padzəhr təsiri göstərir və bədəni isidir.

Lakin bu mənfəəti şərəbi vaxtında və qədərində içən adamlar görə bilər.

Şərəbin digər bir xeyri odur ki, bədənin təbii hərərətinə qoruyur və bərpa edir.

Şərəbi tək halda içmək məsləhət deyil. Şərəbi tək içdikdə, təbii hərərət yanar atəşə bənzəyər. Atəşə daha çox odun atsan, daha güclü alovlanır, sonra isə yavaş-yavaş söner. Yeməksiz içilən şərəbin təsiri tez keçib-gedər.

Şərəbin hədsiz içilməsi qəfil ölümə səbəb ola bilər, çünki şərəb qana tez nüfuz edir və onu çox içdikdə bütün damarlar və bədən üzvləri, yəni qaraciyər, bağırsaqlar və ürək tıxanır və ruhun köməkçisi olan hava keçə bilmir. (Bu mövzu "Zəxirə" kitabında daha ətraflı şərhləndirilib.)

Şərəb içməyin zərərli xüsusiyyətləri ondan ibarətdir ki, qara sövdə, korazehlik xəstəlikləri, qəfil özünə qapanma halının əmələ gəlməsinə səbəb olur, görmə qabiliyyətini zəiflədir, insanın ağılı kütləşdirir, qüvvətini aşağı salır, nəfsani və cismani dərkətmələrin qarşısını alır, sinir və oynaq-ları zəiflədir, yuxuda səksənmə, həmçinin yerində donub qalma, çəşqınlıq, titrəmə, iflic, nitqin tutulması, qıcolma, sayıqlama və qarabasma xəstəliyi, titrəmə, hissələrin kütləşməsi, şişlərin əmələ gəlməsi və digər halların baş verməsinə səbəb olur. (Belə xəstəliklərin əmələgəlmə səbəbləri "Zəxirə" kitabında təsvir edililib.)

Bəzi insanlar şərəbi böyük qədəhlərdə içsələr belə, gec məst olurlar, çünki belə halda onların mədəsi və qaraciyəri isinməz. Belə ki, böyük qədəhlərdə şərəb asanlıqla buxarlanır, buna görə də beynə nüfuz etmir və gec məst edir.

Kiçik qədəhlərdə isə şərəb gec buxarlanır və beləliklə beynə tez nüfuz edərək insanı məst edir.

Bunu bilmək lazımdır ki, tündməzad insanlara duru ağ şərəb daha münasibdir.

Tünd şərəba xırdalanmış quru meyvə tökdükdə durular.

Qatılmış şərəb yaşlı və duru məzalı adamlara daha münasibdir.

Yeməkdən əvvəl bəzən qara şərəb içirlər. Onun hərərəti qızılı rəngli şərəbin hərərətindən azdır. Açıq-qırmızı rəngli şərəbin hərərəti isə daha da azdır.

(Ardı gələn sayımızda)

**Tərcümə edən:
Zemfira MƏMMƏDOVA**

Üzeyir HACIBƏYOV

Ədəbiyyatda tərcümənin mövcud olduğu hər kəsə məlumdur. Hər millətin milli orijinal ədəbiyyatı olduğu kimi, sair millətlərin ədəbiyyatından tərcümə edilmiş əsərlər də az-çox vardır.

Fəqət musiqi ədəbiyyatının tərcüməsi indiyə qədər görül-məmiş bir şeydir. Bunun da başlıca səbəbi budur ki, Avropa millətlərinin musiqiləri sistem cəhətindən müştərək əsas üzəri-nə müstənidir. Məsələn, alman millətinin musiqisi milli kolo-ritcə italyan musiqisindən nə qədər təfriq edilirsə də, ikisinin də əsası major və minor qammalardır. Burada musiqi ədəbiyyatında tərcümə əvəzinə mövcud olan şeylər bunlardır.

- 1. Təbdil — yəni bir kəsin yazmış olduğu musiqi əsərinin mövzunu iqtibas edib o mövzu üzərində başqa bir formada musiqi əsəri yazmaq.
- 2. Transkripsiya — yəni bir bəstəkarın musiqi əsərini götürüb üzərinə bir çox şeylər artırmaq, müxtəlif variyasiyalara salmaq və sairə.
- 3. Transparsiya — yəni bir musiqi əsərini bir qammadan digər bir qammaya keçirmək; məsələn: «do» major namində yazılmış bir əsəri «sol» majora keçirmək və sairə.

4. Təsirini dəyişmək — yəni major qammalar üzərində yazılmış bir əsəri eyni ilə bir adlı minor qammaya keçirmək.

Fəqət bunların heç biri tərcümə deyildir. Tərcümə hasil olmaq üçün əsaslar başqa olmalıdır.

Qərb musiqi əsəsindən qeyri-olanlardan ən ümdeşi Şərq musiqisi əsasıdır. Boylə olduğu surətdə Qərb musiqisi əsası üzərində yazılmış olan bir musiqi əsərini, formasını və ideyasını da saxlamaq şərtilə Şərq musiqisi əsasına çevirsək, zənnimcə, əsil tərcümədən anlaşılan məqsəd hasil olar.

Ədəbiyyatda tərcümənin əvəla, ədəbi, saniyə, əslinin ideyasını tamamilə şərh edəcək dərəcədə mükəmməl olmağı ümdə şərtlərdən sayılan kimi musiqi tərcüməsində də bu şərtlərə riayət olunmalıdır.

İştə bu tərcümə ideyası əsasən qəbul edilib və yolları da ətraflı öyrənilmədən sonra qövldən fəla keçirilsə, Şərq musiqisinin gözlənilməyən bir surətdə sürətlə tərəqqi etməsinə səbəb olar.

Qərb musiqisinin min il ərzində tərəqqilər görüb bugünkü dərəcəyə çatmış olan formaları içində məstur olan ideyası ilə bərabər Şərq musiqisinə keçirilməklə, qədimdən

İnsan anlamadığı bir dili eşidərkən bir növ sıxıntı çəkdiyi kimi, məcazi bir lisan hökmündə olan musiqini dəxi anlamadıqda əsəbi bir hala düşür.

Qərb musiqisinin ən dərin mənalı parçalarını şərq əhli başa düşmədiyindən o gözəl sənət nümunəsinə qarşı nifrət izhar edir və bu hiss hər bir sinifdə müşahidə olunur. İstər elm sahibi olsunlar, istər olmasınlar Şərq əhli öz musiqilərinə o qədər alışmışlar ki, onu anlamaq və hiss etmək üçün nəzəri və əməli cəhətlərini öyrənməyə heç də ehtiyac yoxdur. Halbuki

Qərb musiqisini anlamaq üçün sənə-

əhəmiyyəti olmayan qoftəsi tərcümə edilmiş olduğu halda, birinci dərəcədə əhəmiyyəti olan bəstəsi, yəni musiqi cəhəti tərcümə edilməmişdi.

Musiqi tərcüməsinin yollarını təyin, yəni necə tərcümə edilmək qaydalarını təsbit və zəbt etmək həm Qərb və həm də Şərq musiqisinin qəvaidinə kamalınca vaqif olanların işi olmaqdan əlavə, boylə bir məşğuliyyəti musiqi dərsləri qismində olaraq musiqi məktəblərinə dəxi keçirib şagirdləri bu yolda öyrətməlidir.

Bu növ məşğələ yuxarıda zikr edilən faydalardan əlavə Şərq və Qərb musiqisi üslubunu müəyyən surətdə şagirdlərə aşkar etməklə, Şərq musiqisini Qərb musiqisinin bir çox bimezmun valsı, maçicləri³ və sair danslarının sui-təsirindən uzaq saxlar.

1. Bu yolda axtarılar aparan bəstəkar o zaman bir sıra dərsləklər yaratmışdır ki, bunlardan biri «Qanon tipli texniki məşğələlər», digəri isə «Dulovun repertuarı»ndan götürülmüş və tar üçün yenidən işlənmiş on məşğələdir.

2. Azərbaycan dilinə tərcümə edilmiş Leo Delibin (1836—1891) «Lakme» operası 1924-cü ildə rus aktyorlarının iştirakı ilə Bakıda tamaşaya qoyulmuşdu. Tamaşa bir sıra səbəblərə görə müvəffəqiyyət qazanmamışdı. Bu səbəblərdən biri də ifaçıların Lakme rolunda çıxış etmiş Şövkət xanım Məmmədovadan başqa Azərbaycan dilini bilməməsi olmuşdu.

3. Maçicləri - marşları
«Maarif və mədəniyyət» jurnalı (1926)

Ədəbiyyatda tərcüməçinin birinci məqsədi başqa bir dildə yazılmış əsəri öz dilinə çevirməklə eyni əsəri öz dilində danışanların anlayacağı bir hala salmaqdır.

Musiqi tərcüməsi də boylə olmalıdır. Yəni anlaşılmayan Qərb musiqi parçasını Şərq musiqisinə tərcümə ilə şərqilərin anlayacağı bir hala salmaq¹.

bəri tərəqqisiz qalmış olan Şərq musiqisi həyatında geniş bir tərəqqi inqilabı əmələ gətirə bilər və Şərq musiqisinin gələcəkdə ümumaləm musiqi sənəti sahəsində böyük bir rol oynayacağına səbəb olar.

Digər tərəfdən, şərqililər Qərb musiqisi ədəbiyyatında mövcud olan müxtəlif ideyaların ənvai-təəsürat və hissiyyatını anlamağa öyrənişər.

lərcə onu dinləməkdən əlavə nəzəri cəhətlərini dəxi öyrənmək lazımdır.

Avropa bəstəkarlarından məşhur Delibin «Lakme» adındakı operası mövzusunun şərq həyatından götürülmüş olmasına və sözlərinin də bizim dilimizə tərcümə edilməsinə baxmayaraq camaatımız tərəfindən anlaşılmadı². Çünki ikinci planda olan və zatən operada bir qədər

Təmsil ədəbiyyatda geniş yayılmış satirik janrdır. Məşhur yazıçıların bir çoxu təmsil janrına müraciət edərək, dövrlərindəki problemləri insanlara heyvanların dili ilə çatdırıblar. Janrın təməlini eramızdan əvvəl yaşamış yunan ədibi Ezop qoyub. Bundan başqa Avropanın bir çox məşhur təmsilçilərdən az müddətdə böyük şöhrət qazanan fransız Müsyo Jan Lafoni, məşhur rus satiriki Krilovun adlarını çəkmək olar. Şərq ədəbiyyatında - türk, ərəb və fars dillərində də çoxlu məşhur təmsillər yazılıb.

Azərbaycanın tarixi şəxsiyyətlərindən Məhəmməd Əmin Rəsulzadənin də bu janrda keyli maraqlı əsərləri və tərcümləri var. O, İranda yaşadığı zaman təmsillərindən bir hissəsini ölkənin «İrani növ» qəzetində çap etdirib. Başqa bir qəzet isə «İrani nov»ün bu addımını tənqid edib. Həmin qəzet belə hesab edib ki, guya çap olunan təmsillərdə İrani heyvanxanaya bənzədilib. «İrani növ» isə bu addımın həmkarları tərəfindən düzgün başa düşülməyinə görə «yəqin, onların İbn Müqəffanın «Kəlilə və Dimnə», Ənvəri Süheylin «Məntiqül-himar», Vəraminin «Mərzəbannaməsi», İbn Ərəb Şahin «Müfakəhətüz-zürəfa», Übeyd Zakaninin «Muş və qorbe», Məhəmmədbağır Xalxalının «Sələbiyyə»si və başqalarından xəbərləri yoxdur», - deyərək təəssüfünü bildirib.

M.Ə.Rəsulzadə rus satiriki İvan Krilovun bir çox əsərlərini Azərbaycan dilinə tərcümə edib. Həmin tərcümlərdən biri də oxuculara təqdim etdiyimiz, «Heyvanların konserti» təmsilidir («Konsert»).

Heyvanların konserti

İ.A.KRİLOV
«Bir gün ayı, eşşək, keçi və meymun bir yerə toplaşdı və konsert vermək qərarına gəldilər. Hərəsi əlinə bir musiqi aləti alıb, sıraya düzülüb çalmağa başladılar. Nə qədər çalışsalar da gördülər bir şey çıxmı. Çünki biri o birinə uyğun gəlməyən səs çıxarırdılar. Bunu gören eşşək dedi: dostlar biz pis düzülüşük, yerimizi dəyişək. Sən, ey ayı, qalx mənim qarşımda otur. Keçi ilə meymun da üz-üzə otursunlar.

Belə düzülüb çaldılar, istədikləri ahəng və musiqi alınmadı. Bu dəfə ayının təklifi ilə dövrə vurub oturdular. Çaldılar, bir şey çıxmı. Meymunun təklifinə görə, musiqi alətlərini dəyişdilər. Kamançanı eşşək götürdü, tarı da meymuna verdilər, ayı ilə keçi ney ilə santuru dəyişdilər, bütün səs və həvəslə çaldılar, gördülər yenə də heç nə alınmı.

Onlar yenə bir dəyişiklik fikrində olduqları zaman bülbul oturdığı ağacın budağından bu ağlısız heyvanların mənasız sözlərinə qəhqəhə çəkə-çəkə tamaşa edirdi. Bülbul ağacdən aşağı düşüb onlara dedi:

- Əziz dostlar, heç zəhmət çəkməyin, siz konsert verə bilməzsiz. Çünki konsert vermək üçün musiqi yaddaşı, incə duyğu və musiqi biliyi lazımdır. O da sizdə yoxdur!

M.Ə.RƏSULZADƏ
«İrani-nov»
NİŞ, N213, 25 may 1910

Ceyms COYS

O, pəncərənin önündə oturub, küçədə axşamın necə düşdüyünü seyr edirdi. Başı pəncərənin pərdəsinə toxunurdu, burun pərləri tozlu kretonun qoxusuyla dolmuşdu. Yorğun idi.

Küçədən bir neçə adam keçib-getdi. Sonuncu evdə yaşayan qonşusu öz evinə doğru addımlayırdı. Onun səkidə taq-qıldayan, sonra isə yeni qırmızı evlərin qarşısındakı kömür külü tökülmiş yolda xırçıldayan addım səsləri eşidildi. Haçansa oralar açıqlıq idi, adətən axşamlar orada qonşuların uşaqları ilə əylənərdilər. Sonralar Belfast-dan olan birisi həmin sahəni alıb, orada evlər tikdirdi. Bu evlər onların kimi kiçik, qəhvəyi rəngdə deyildi, kərpicdən tikilmiş, parıldayan damları olan gözəl evlər idi. Məhəllə uşaqları: Divaynlar, Uoterslər, Dunnlər, balaca şikəst Georq, o, onun bacıları və qardaşları birlikdə bu açıqlıqda oynayırdılar. Ernest heç vaxt onlara qoşulmurdu, o artıq böyümüşdü.

Adətən atası çaqqal gavalısı çubuğuyla onları pərən-pərən salırdı. Tez-tez keşikdə dayanan Georq atasının yaxınlaşdığını görən kimi onlara xəbər verirdi. Buna baxmayaraq onlar özlərini xoşbəxt hiss edirdilər. Onda atası indiki kimi tündməcaz deyildi, anası da həyatdaydı. Bütün bunlar çoxdan olub-keçib, artıq qardaş-bacıları böyüyüblər, anası həyatla vidalaşmış. Tizzi Dunn da ölüb, Uoterslər isə İngiltərəyə qayıdıblar. Hər şey dəyişib. İndi o da çıxıb getməyə, digərləri kimi, öz evini tərk etməyə hazırlaşır.

Ev! O, otağa göz gəzdirdi, bütün tanış əşyaları bir-bir gözdən keçirdi. Uzun illər boyu bu əşyaları silib-təmizləmiş, hər dəfə də özünə sual vermişdi ki, bu qədər toz bunların üstündə necə yaranır? Ola bilsin, gözü öyrəşdiyi bu tanış əşyaları bir daha görməyəcək. Onlarsız həyatını təsəvvür etmirdi, amma bütün bu illər ərzində divarda, sınıq disharmoniyanın yuxarısında, Müqəddəs Marqaret Meri Alekoka ünvanlanmış vədlərdən ibarət rəngli mətnin yanında saralib-soluxmuş şəkli asılan keşişin adını öyrənə bilməmişdi. Keşiş onun atasının məktəb yoldaşı və dostu olmuşdu. Hər dəfə qonaqlara şəkli göstərəkən atası elə-belə əlavə edərdi:

«İndi o, Melburndadır».

Qız evi tərk etməyi, başını götürüb getməyi qərara almışdı. Görəsən, düz iş görür? Bunun mənfəi və müsbət tərəflərini ölçüb-biçməyə başladı. Necə ol-

masa da, bura bir sığınacaqdır, yeməyi var və onu bütün həyatı boyu tanıdığı adamlar əhatə ediblər. Əlbəttə, o, işdə də, evdə də çox çalışmalı olur. Öz sevgilisinə qoşulub qaçdığını eşidincə, görəsən, onun barəsində dükanda nə danışacaqlar? Yəqin, «gic, səfeh» adlandıracaqlar və elan verib yerinə bir başqasını götürəcəklər. Amma bu, miss Qevenin urəyincə olardı. Bu qız ona həmişə yersiz irad tutur, xüsusən də, başqalarının yanında.

«Miss Hill, bu xanımlar səni gözləyirlər, görmürsünüz?»

bir zəhmətlə qazandığı pulları ona vermək istəmir, çünki küçədə-bazarda boş yerə məsrəf etmək fikrindədir. Üstəlik, şənbə axşamları atası özünü pis hiss etməyə başlayırdı. Axırdan-axıra bir qədər pul verib, soruşurdu ki, bazar günü üçün nahara nə almağı planlaşdırır? Onda o, yubanmadan ərzaq almağa qaçmalı idi. Bu zaman pul kisəsini əlində bərk-bərk sıxmalı olurdu, çünki kütlənin içindən keçib getməliydi, evə isə əlindəki çantaların ağırlığından əylə-əylə çox gec qayıdırdı.

Frank musiqini çox sevirdi, oxumağı da vardı. Adamlar onların görüşdüyünü bilirdilər və Frank dənizçiyə könül vermiş qız haqqında mahnını oxuyarkən, o, nəşəli bir həyəcan keçirirdi. Oğlan adətən qızı «Bəbə» deyər çağırırdı. Əvvəl-əvvəl Frank ona arvadbaz təsiri bağışlamışdı, amma sonra xoşuna gəlməyə başladı. Frank ona uzaq ölkələr haqqında danışdı. Qabaqlar ayda bir frank məvaciblə gəmidə matros şagirdi işləyirmiş, Allanın gəmisində Kanadaya qədər gedib-çıxıbmuş. Oğlan ona işlədiyi gəmilərin və onların hissələrinin adlarını sadalaydı. Magellan boğazını üzüb keçən Frank ona Pataqoniya haqqında dəhşətli hekayətlər danışdı. O, Buenos-Ayresdə məskunlaşmışdı və bu qədim ölkəyə yalnız dincəlməyə gəlirdi. Atası onların münasibətindən xəbər tutan kimi ona oğlanla danışmağı qadağan elədi.

«Tərpənin, miss Hill, xahiş edirəm».

Hə, bu dükana üzülüşdüyü üçün kefini pozan deyil.

Onun yeni evində, uzaq, naməlum ölkədə hər şey başqa cür olacaq. Onda o, Evelina ərə getmiş olacaq. Adamlar onu saya salacaq, hörmətlə yanaşacaqlar. Onunla hesablaşacaqlar, necə ki, vaxtilə anasıyla hesablaşır-dılar. On doqquz yaşını arxada qoymasına baxmayaraq o, hələ də atasından çəkinir. Bəzən onu görəndə canına vəlvələ düşür. Uşaqkən də atası ona Harri və Ernestlə eyni gözdə baxmırdı, çünki o, qız idi. Sonralar da atası hirsələnəndə ona deyirdi ki, onun üçün nə eləyirsə yalnız mərhum anasının xatirinə eləyir. Ona qahmar çıxacaq heç kəs yox idi. Ernest ölüb, kilsə dekoru ilə məşğul olan Harri isə, demək olar, həmişə səfərdədir.

Bundan başqa, şənbə axşamları pul üstə atasıyla ardı-arası kəsilməyən didişmələr onu boğaza yığmışdı. O, bütün məvacibini - yeddi şilling - atasına verirdi, ara-sıra Harri də pul-para göndərirdi, gəl ki, atasından geri pul almaq müşkül məsələydi. Atası deyirdi ki, o, yelbeyindir, pulu sağa-sola xərcləyir, min

(hekayə)

O, evdə hər şeyin qaydasında olmasının qeydinə qalmalı, ona tapşırılmış iki kiçik uşağın vaxtı-vaxtında yeməsinə və məktəbə getməsinə nəzarət etməli idi. Ağır iş, ağır həyat idi, ancaq indi, hər şeyi atıb getməyə hazırlaşarkən nədənsə həyatı ona o qədər də məşuqətli görünmürdü.

O, bundan sonrakı həyatını Frankla yaşamaq istəyirdi. Frank çox qanışırın, comərd və açıqürəkli insandır. O, Franka ərə getmək və onun Buenos-Ayresdəki evinə yerləşmək üçün axşam gəmisini yola düşməlidir. Frankı ilk dəfə gördüyü günü çox yaxşı xatırlayır - oğlan onun tez-tez olduğu əsas küçədə mənzil kirayələmişdi. Frank qapının önündə dayanmışdı, kepkasını boynunun ardına sürmüşdü, saçları günəşdə yanıb tunc rəngi almış üzünə düşürdü. Elə oradaca tanış oldular. Oğlan hər axşam onu dükanın önündə gözləyir və evinə yola salırdı. Onlar birlikdə «Bohemiyalı qız»a baxmağa gedirdilər və bu zaman qız özünü göyün yeddinci qatında hiss edirdi, çünki həmişə tək-tənha oturduğu yerdə deyil, başqa yerdə otururdu.

«Tanıyıram bu dənizçiləri!» - atası dedi.

Bir dəfə atası Frankla əməllicə mübahisə etdi və bundan sonra o, öz sevgilisilə gizli görüşməli oldu.

Küçədə qaranlıq qatılışdı. Dizləri üstündəki iki məktub artıq güclə sezilirdi. Məktublardan birini Harriyə, digərini atasına yazmışdı. O, Ernesti çox istəyirdi, amma Harrini də sevirdi. Son vaxtlar atasının heydərindən düşdüyünü, onunçün darıxdığını hiss edirdi. Atası bəzən çox yaxşı adam olur. Bu yaxınlarda o, bütün günü xəstə yatarkən atası ona kabuslar haqqında hekayət oxumuş, onunçün tort bişirmişdi. Bir dəfə, anası hələ həyatdaykən, onlar Xouf dağında dincəlməyə getmişdilər. Yadıradır, atası onları əyləndirmək üçün anasının şlyapasını geymişdi.

Vaxt daralırdı, amma o, hələ də tozlu kretonun iyini ciyərlərinə çəkə-çəkə pəncərənin önündə oturmuşdu. Aşağıda küçənin o başında çalınan şarmankanın səsi eşidilirdi. Bu qərribə ab-hava ona tanış gəlirdi. O bacardığı qədər evi qaydasında saxlayacağı ilə bağlı anasına verdiyi vədi xatırladı. Xəstə yatan anasının

son günü yadına düşdü - anası qonaq otağının o tərəfindəki qaranlıq otaqdaydı, bayırda isə İtaliyanın kədərli ab-havası hökm sürürdü. Şarmankaçıya altı penslik verib, buradan uzaqlaşmasını əmr etdilər. Atası vacib görkəm alıb, xəstənin otağına gəlirdi:

«Lənətə gəlmiş italyanlar! Hər yeri doldurublar!»

Anasının miskin ömür-günü tezliklə onun həyatında da özünü göstərdi - bayağı qurbanlar, sonda çılgınlıq və dəlilik.

Onu əsməcə tutdu, çünki yenedən anasının səsinə eşitdi, onun yersiz ısrarla təkrarladığı sözləri xatırladı:

«Derevaun Seraun! Zövqü-səfanın sonu - ağırdır!»

Qəfildən varlığını saran qorxudan dik atıldı. Qaçmaq! O qoşulub qaçmalıdır! Frank onu xilas edə bilər. Frank onu yeni həyata qovuşdura bilər, hətta bəlkə sevər də. O, yaşamaq istəyirdi. O, niyə əzab çəkməlidir axı? Onun da xoşbəxt olmaq haqqı var. Frank onu ağışına alar, güclü qollarıyla qucaqlayar. Frank onu xilas edər.

O, Şimal Divarının yanında, ora-bura vurnuxan insan kütləsinin ortasında dayanmışdı. Oğlan onun əlindən tutmuşdu və ona təkrar-təkrar nəsə deyir, səfər barədə danışdı. Vağzal mixəyi çantalı əsgərlərlə dolu idi. O, anqarın geniş qapısından körpüyə yan almış, illüminatorları alışıb-yanan gəminin qara gövdəsini görürdü. Oğlanın sözlərinə cavab vermirdi. Sifətinin avazı olduğunu hiss edirdi, tamamilə karıxmış halda Tanrıya yalvarırdı ki, ona doğru yolu göstərsin, yanlış hərəkət etməyə qoymasın. Dumanda gəminin uzun, kədərli fiti səsləndi. Əgər indi gəmiyə minsə, sabah Buenos-Ayresə gedən Frankla bir yerdə olacaq. Biletlərini əvvəlcədən sifariş vermişdilər. Frankın onun üçün elədiklərindən sonra geriye addım atmaq nə dərəcədə doğru olar? Keçirdiyi tərəddüdlərdən ürəyi bulandı, dodaqları isə arasıkəsilməz, ehtiraslı dualar pıçıldamaqdaydı.

Ürəyi sıxıldı. Frankın onun əlini tutduğunu hiss etdi:

«Getdik!»

Dünyanın bütün dənizləri onun ürəyində qovuşdu. Oğlan onu bu sulara doğru çəkir, orada batırmaq istəyirdi. O, ikiəlli dəmir hasardan yapışmışdı.

«Getdik!»

Yox! Yox! Yox!». Bu mümkün deyil. Əlləri var gücüylə dəmir hasarın dəmirini sıxmaqdaydı. O, qorxudan şiddətlə çığırdı.

«Evelin! Evvi!»

Frank hasar uzununu qaça-qaça onu səsləyirdi. Oğlan hələ də qaçır, hələ də onu səsləyir... O avazı sifətini oğlana sarı çevirdi, üzündə çarəsiz heyvanlara xas hissiz, etinasız bir ifadə vardı. Onun gözlərində nə sevgi, nə vidalaşma, nə də etiraf nişanələri vardı.

**Tərcümə etdi:
Etimad BAŞKEÇİD**

Dilin formalaşması xüsusi işarəvi gerçəkliyin yaranması sayəsində mümkün olub. F. de Sössürə görə bu işarəvi gerçəklik ətraf mühiti ifadə edir. İnsan dili öz-özlüyündə əşyaların "dilin" (təbiətin) insan birliyinin dilinə (çünki dil həmişə ictimai mahiyyət daşıyır) adaptasiyası və ya tərcüməsi fəaliyyəti kimi təzahür edir, yəni təbiət hadisələrinin dilindən sosial ümumiliyin dilinə tərcümə kimi ifadə olunur.

Dil öz-özlüyündə sosail adaptasiyaya məruz qalmış təbii reallıqdır. Tərcümə ilə məşğul olan hər bir şəxsə bu prosesin çətinliyi və təhlükəli cəhətləri məlumdur. Hər bir dilin özünəməxsus xüsusiyyətləri və imkanları var. Bu prosesi həyata keçirmək üçün tərcüməçidən çox böyük bacarıq tələb olunur. O, sanki iki dünya arasında mövcud olmağı bacarmalıdır. Tərcümə prosesi zamanı tərcüməçi yeni dil dünyasına, dil və məna işarələri aləminə daxil olur. Hər iki dildə bunları tutuşdurur və uyğun məna variantlarını aşkar etməyə çalışır. Nəticədə, tərcümə aktı dərin hermenevtik mahiyyət kəsb edir.

"Hermenevtika" qədim yunan mənşəli sözdür və allahlar tərəfindən göndərilən məlumatları insanlara çatdıran Hermesin adı ilə bağlıdır. Allahların dilini insanların başa düşməsi üçün Hermes onların məlumatlarını izah etməli idi, yəni o, allahlarla insanlar arasında vasitəçi olmaqqa yanaşı, həm də şərhçi kimi çıxış etməli idi. Tədrisən allahların, peyğəmbərlərin kəlamlarını, nəsihətlərini əhatə edən anlama fəaliyyəti yazılı mənbələrin, ilk növbədə Bibliyanın və digər müqəddəs kitabların izahına yönəldi. Platon hermenevtikanı incəsənətin bir növü adlandırdı və hesab edirdi ki, bu, allahların gizli sözlərini izah edir, lakin izahların həqiqət olması barədə heç nəyi təsdiq etmir. Aristotelin Orqanonunda hermenevtika nitqin bir üsulu kimi xarakterizə edilir. Sonralar hermenevtika fəlsəfədə, teologiyada, eləcə də hüquq elmlərində spesifik xarakterli qanun və qaydaların mənalarnın aydınlaşdırılmasında köməkçi istiqamət kimi inkişaf etməyə başladı. Şlegel və Şleyermaxer hermenevtikanı köməkçi istiqamət rolundan çıxardılar və onu anlamanın ümumi nəzəriyyəsi kimi təqdim etməyə başladılar.

XIX əsrin əvvəllərində hermenevtikanın inkişafında filoloji mərhələ başa çatdı. Alman filosofu və teoloqu Fridrix Şleyermaxer klassik filoloji hermenevtikanın, eyni zamanda fəlsəfi hermenevtikanın banisi hesab olunur. Bu məsələlərə ilk dəfə olaraq o, "Dialektika", "Hermenevtika", "Tənqid" traktatlarında münasibət bildirib. Şleyermaxer mətnin iki anlama üsulunu təqdim edirdi: qrammatik və psixoloji. Qrammatik üsulla əsərdə müəllifin fərqli, stilistik üslubu aşkar edilməklə yanaşı, onun dildə ifadəsini tapmış özünəməxsusluğunu aydınlaşdırırlar. Psixoloji üsul isə yaradıcılıq aktına stimül verən ilkin şüuraltı impulsun aşkar edilməsi mahiyyəti daşıyır.

Tərcümə problemlərinin öyrənilməsində Şleyermaxer tərəfindən təməli qoyulmuş hermenevtik nəzəriyyənin özünəməxsus əhəmiyyəti var. Bu nəzəriyyənin əsas xarakterik xüsusiyyəti ondan ibarətdir ki, o ilk olaraq tərcümə fenomeninə ciddi nəzəri status verdi. Şleyermaxer tərcümə olunan ədəbiyyatın oxucuda orijinal mətnin təəssüratını yaradan tərcümədən imtina edir, orijinal dilə istiqaməti qoruyub saxlayan tərcümə üsulunu məqbul sayırdı. Şleyermaxer bu paradigmanı "özgənli" anlama məharəti kimi qəbul edirdi. Sonralar Hadamer tərəfindən

çırmamalıdır. Bu məqamın izahını Hadamer "özünükü-özgəninkü" dilemması kontekstində təqdim etməyi müqabil sayırdı. O, tərcüməni mətnin rekonstruksiyası kimi deyil, onun özünün dərk olunması kimi izah edirdi. Hermenevtikanın izah və interpretasiya haqqında elm olmasından çıxış edərək, tərcümənin hermenevtik aspektinə tərcüməçi tərəfindən orijinal mətnin anlanması və interpretasiya edilməsi, eləcə də tərcümə mətninin onun mənimləyiciləri tərəfindən anlanması və interpretasiya edilməsi məsələləri aid edilə bilər.

aşkar çıxaran modelləşdirilmiş prosesdir və tərcümə strategiyasında böyük əhəmiyyət daşıyır, eləcə də ikinci mərhələdə tərcümə prosesini nizama salır. Məhz bu mərhələdə aşkar edilmiş məna modelinin tərcümə olunan dilə kodlaşdırılması həyata keçirilir.

Bir çox hallarda orijinal mətnin qavranması, onun digər dilə tərcümə edilməsindən daha çox çətinliklərlə rastlaşır və haqlı olaraq tərcüməşünaslıqda tərcümənin bir sıra aspektə xüsusi əhəmiyyət verilir. Anlama kateqoriyasının tərcüməşünaslığın mərkəzi kateqoriyası

Tərcümənin hermenevtik aspekti nəzərdən keçiriləndə mətnin tam və dərinləndirilməsi fikri tez-tez vurğulanır. Doğrudan da, bir çox tərcümə səhvləri real gerçəkliyin müəyyən fraqmentlərinin başa düşülməməsindən irəli gəlir. Buna aid tərcümə mətnlərində saysız-hesabsız nümunələr var. Tərcüməşünasların tərcümə prosesini təhlil etdiyi zaman əhəmiyyət verdikləri əsas kateqoriyalardan biri də informasiya kateqoriyasıdır. Tərcümə prosesinin özü bir çox hallarda informasiyanın ilkin məntədnən çıxarılması və tərcümə mətnində ifadə edilməsi kimi müəyyən olunur. İ. Leviy yazır ki, tərcümə informasiyanın verilməsidir. S.A. Semko isə bu məsələyə belə münasibət bildirir: ".....yəni, naməlum biliyə çevrildikdən sonra informasiya adlana bilər". Hermenevtik cəhətdən əhəmiyyət kəsb edən anlayışlardan biri də məna məfhumudur. Məna iki əsas informasiya növünün (semantik və situativ) qarşılıqlı əlaqəsindən yaranır.

Tərcüməçi mətni tədrisən, onun ayrı-ayrı hissələrini ardıcıl dərk edərək anlamaq üçün bu zaman onda bütöv mətni xarakterizə edən mənanı əldə etmək gözləntisi yaranır. Bu isə özünəməxsus bir dairə yaradır ki, bu dairə hissənin və tamın hermenevtik dairəsi hesab olunur. Hermenevtik dairə problemi də anlama prosesi ilə bağlıdır. Bu prinsip hermenevtikaya antik ritorikadan gəlib (hissənin və tamın münasibəti məsələləri). Hermenevtik dairə (növbəli) hissənin bütöv, bütövün də hissə kimi anlaşılmasını nəzərdə tutur. Yəni bütövü başa düşmək üçün hissəni dərk etmək lazımdır, lakin yalnız bütövü dərk edildikdə hissəni anlamaq olar. Şleyermaxerinin fikrincə, anlama prosesi yalnız bu cür qarşılıqlı əlaqədə həyata keçir.

Hermenevtika Qərbi ölkələrinde geniş yayılıb və hazırda da Qərbi alimləri tərəfindən mühüm istiqamət kimi dəyərləndirilir. Lakin bu cərəyanın yalnız Qərbdə aid olduğunu iddia etmək səhv olar. Belə ki, ən qədim dövrlərdən başlayaraq, Şərqi zəngin tərcüməçilik, şərhçilik, təfsirçilik ənənəsi olub. Orta əsrlər müsəlman Şərqi qədim yunan filosoflarının əsərlərinin tərcüməsi və şərh, Əl-Fərabi, Əbu Əli İbn Sina, İbn Rüşd və başqa böyük mütəfəkkirlərin traktatlarına verilən şərhlər buna misal ola bilər. Hermenevtik anlama müəyyən təsirlərin nəticəsində deyil, ona məxsus daxili xüsusiyyətlərin sayəsində inkişaf edir. Bu sahə müasir təfəkkürdə humanitar elmlərdə, eləcə də millətlərə münasibətlərdə baş verən təbəddülatlar nəticəsində meydana gəldi. Müşahidələr göstərir ki, hermenevtika baş verən dəyişikliklər və böhranlar zamanı aktuallaşır. Çünki bu zaman ənənəvi dillərdə mövcud terminlərdə yeni mənalara interpretasiya etmək və ya yeni təsirləri izah etmək zərurəti yaranır. Müasir dövr hermenevtikasının bugünkü inkişafı isə böhran və köklü dəyişikliklərin təbəddülatı kimi nəzərdən keçirilə bilər.

Vüsal YÜZBAŞIYEV

Tərcümənin hermenevtik problemləri

tərcümənin hermenevtik izahının fundamental fəlsəfi mahiyyəti ortaya qoyuldu. Hadamer tərcümədə hermenevtik situasiyanın baza modelini gördü. Avstraliyalı yazıçı Eduard Vans Palmer isə tərcüməni hermenevtikanın ürəyi hesab edirdi.

Tərcümə mahiyyətinə görə izah deməkdir, çünki mətn bu məqamda oxucu qarşısında yeni, digər dilin timsalında təqdim olunur. Bu o deməkdir ki, nə qədər çətin olsa da, tərcüməçi doğma dilin bütün hüquqlarını qoruyub saxlamaq şərtlə təqdim olunan dilin xüsusiyyətlərini də nəzərdən qa-

Məlumdur ki, tərcümə fəaliyyəti orijinal mətnin təhlil edilməsindən, qavranılmasından və anlaşılmasından başlayır. Məhz buna görə bütün ənənəvi tərcümə metodlarının başlanğıc mərhələsi mətnin təhlil edilməsi hesab olunur. Bu səbəbdən də bir çox müəlliflər tərcümə prosesinin təsvirində hermenevtik aspekti xüsusi qeyd edir. Çox müəkkəb sistem mahiyyəti daşıyan tərcümə prosesində "mətn-interpretator" problemi M.P. Brandes tərəfindən alt sistem kimi təqdim olunur. Bu alt sistem mətnin mənasının təşkilini

olmasına heç bir şübhə yoxdur və tərcümənin uğurlu alınmasında orijinal mətnin əhəmiyyəti danılmazdır. Təbii ki, tərcüməçi mətni anladığıda informasiya ehtiyatı zənginləşir. Lakin bir məsələni nəzərə almaq lazımdır ki, mətnin anlama səviyyəsi ilk növbədə tərcüməçinin bu sahədə məlumatlılığı səviyyəsinə asılıdır. V.N. Komissarov qeyd edirdi ki, tərcümə prosesində tərcüməçi iki bilik növündən istifadə edir: pozitiv (epistemik), yəni artıq onun yaddaşında olan biliklər və evristik (yeni informasiyanın əldə edilməsi qabiliyyəti).

FEYZİYYƏ

Mən pişiklərin azdırılmalı yaşında doğuldum
və bir gün Tanrı olacam...

nə yaxşı bağışlanmadım,
onsuz da...

amma mən ovcumdakıları bilərəkdən salıb
itirmədim ki-
neynim, həmişə barmaqlarımın ucu
bumbuz,
həmişə əllərimin içi tər-su,
həmişə yaşım on üçdü.

Əfsanələrə inanmasaydım:
o vaxtlar,
on üç yaşlı pişikləri azdırmış adamlar
çox bilirmişlər-
yasaq şeylər görürmüşlər-
hərdən gecələr adamlar bir-birinə
bənzməmiş,
hərdən gecələr
küçələrdə bir-birinə bənzer adamlar
qaçırmış səssizcə-
hər yerə baxıb, bir-birinə baxıb.
Çox bilirmişlər-
artıq səslər eşidirmişlər-
kimsə bağırarmış:
bağışladım, eşidirsənmi, baa-ğımış-laa-
duum...

Pişiklər azmaz,
gedərlər dönməməyə,
qayıtmamağa,
küsməyə,
azdıqlarına inandırmağa,
məyus etməməyə-
tanrılar bilir...

yol uzun...
bir az üşüyəcəm-
birini soyuq tutacaqmış.
islanacam- kimsə yağış döyəcəkmış.
yol kənarlarında
maşın vurmuş pişiklər görəcəklər-
bu qış bəlkə sərt keçdi bir az,
bacısı olanları şaxta vurmaz, soyuq
tutmaz, yağış döyməz.
daha heç kimin on üç yaşında bacısı
doğulmayacaq,
o gün mən tanrı olacam.
o gün hər yerə qaçıb nədə axtaracaqlar,
nəsə bağıracaqlar,
yorulacaqlar, təngnəfəs olacaqlar-
mənimsə əlim qardaş kürəyinin ən ağrıyan
yerindədir...

Bu da son!
balam yoxdu,
evimdən getmişəm
özüm də on üç yaşında -
daha nə qaldı ki?
gedirəm,
bütün azdırılmış,
balasını parçalamış pişiklərin,
tərk edilmiş evlərin eyvanlarından
boylanın
tənhaların xətrinə,
küçə itləri kimi qorxub zingildəyən,
ulayıb qorxuzan sahibsiz sevgilərin,
bağışlamayan qardaşların uğruna-
gedirəm-
pişiyə dönməyə
azmağa
tanrı olmağa...

DEYİN
ona deyən bu köynəyin qolları...
arzuların arxasınca su atırdım,
onda islandı...
deyin onu yol gözləyir, ləngiməsin,
deyin onu evi gözləyir -
qapısı, pəncərəsi,
bacası olanlara güvənməsin...

QALXIN
ona evinin yolunu göstərin,
deyin ona yolların zolaqları soluxmuşu,
yol işarələri paslanmış, oğurlanmış ilə getsin.
deyin ona yolların haçasında dayanmış bir az,
yollarr...
haçasız...
ollmazzz...
deyin ona yolların biri ilə getsin, arxa-arkaya,
o biri gözümdən itənə qədər.
deyin ona bu dəfə yalan danışdım,
bu yol haça deyil ki,

Bütün sualların cavabı bir qağayının dımdiyindəymiş

üstünə eləcə qayçı şəkli çəkdim əhənglə,
istəsə silə bilər, amma əlinin arxasıyla,
yavaşıca, ehmalca-
amma əgər qarşısına çıxan qadının gözünü
siləcək olsa,
amma əgər qayıdanda yol yerində olsa...
Soruşun, "Yolu bəyandınımı?"
Sonra şəhadət barmağınızı dodaqlarınıza
yaxınlaşdırıb pıçıldayın:
"Sss... Yol azaddır, amma azadlıq deyil..."

VƏ
itləyin onu
yaşılığını unutmuş meşənin
səsini, nəfəsini içinə çəkmiş yerinə
bunu özü istədi ki...
deyin ağlamasın,
bu günəşsizlikdə, bu baharsızlıqda,
bu yaşılızlıqda,
bu insansızlıqda
agacların dibində üzüüstə yıxılmış
yuvaları görəndə.
o qədər istədim ki,
küçələrdə dilənən pinti qadınların
qucağındakı
üzü-gözü kirdən xumarlanan körpələri
köynəyimin altında,
sinəmin üstündə isitməyi...

ÜŞÜYÜRƏM...
deyin qoyub getsin,
üzüqoylu diişən qaranquş balalarını
zarıya-zarıya,
ürpənməsin
çəkmələrinin altında qalan körpə
göyərçinlərin çıxırtilarına,
ürpənməsin susmalarına - yollar belə gedilir...
deyin ona, yorulsa, söykənməsin ağaclara,
üşüdə, budaqlarındakı
arzularının arxasınca su atmışların,
evinin yolunu itirmişlərin yaş köynəkləri-
asılıb qurumağa,
yarpaq olmağa...

BU DƏQİQƏ
çıxartsın çəkmələrini,
bağlı yolların kilidini yalın ayaqlar açar,
yolu yalınayaqlılar qayıdar,
ayaqyalınlar azad olar...
deyin, yanından
qırmızı-qara velosiped təkərlərini
dığırdayıb qaçan adamlar görsə,
bilsin, evinə ondan qabaq çatanlar var,
bir az da ləngisə...

BİR DƏ
deyin ona, getsin,
dayanmasın,
qulağına qəfil arxandan, sağdan, soldan,
bir də budaqlarından nəm köynəklər
asılmış ağaclardan
körpə güllüsləri gəlsə də...
körpələr eləcə gülsə, gülsə, gülsə də...

Onlar,
yuxularında evlərinin pəncərəsini
daşlayar
qonşularına bağırır
"pərdələri çək deyər..."

Sən onlara baxma,
bu gün tutulmasıdı, hələ çox çəkəcək,
Bircə mən döyəcləyəcəm hər kəsin yerinə
mis qazanları,
Dəmir qapaqları

Heç kim bilmir,
bu günəş hələ çox gizlənəcək hamıdan
Axı, o, bircə çəkili pərdələrdən incik,
Axı, o, təkə bağli pəncərələrdən küskün...

Mən inanmaram, inanmaram dualara
-bircə, qaçmağı bilərlər onun dərgahına,
bunun qulluğuna...
Onlar dadını bilməz
bağlı-bağlı pəncərələrdən küsməyin,
örtülü-örtülü pərdələri çəkə bilməməyin...

bəs başına-başına döyməzsənmi
birisi desə, ay bala,
onu bunu nahaq qaxınc etdin o qızın başına,
sən onlara baxma,
sən onların nələri yox idi, nələri-
yuxuları,
duaları,
anaları...
onunsa bircə iyirmi doqquz yaş var idi,
iyirmi doqquz yaş...

Bütün sualların cavabı
bir qağayının dımdiyindəymiş, demə,
Demə, olanlar kabusmuş,
oyanib "bismillah" deyəcəm,
Bir də deyəcəm, məni bağışla,
bütün kabuslara bağışla məni.
Hər şey birdən oldu:
əvvəl bir burulğan görüdü uzaqdan,
lap uzaqdan,
qara, kabus kimi qorxulu.
Sonra gözlərimi qum tutdu,
O tutdu gözlərimi.
Yuxularımıza süid sızdı o gecə,
O gecə bütün kollar
kəlikotu qoxuyan lələlər açdı,
bütün ağaclar balıq qoxuyan giləslər gətirdi.
Bağışla,
o gecə qırmızı yağmurluqdan savayı
əyninə heç nə gəlmədi,
Bağışlama məni,
Göyqurşağı rəngində yağın balıq
yağışından
qaçmağa yer tapamıdım.
Daha heç nə gözləmirəm,
məni gözləyən bircə sabahlardı,
onlar da gözləri qumla dolu,
qara-qorxulu.
Gecələr işığı yanılı qalan pəncərələrin
yozumu çox olar, bilirsən,
bilirəm, sən hər şeyi bilirsən...

Bağışla, bu yelləncəyin
bir ipi qırıqmış, demə,
Bağışla, o yelləncək
ağaca etdiyi dualarda yellənir,
ona toxuna bilməmə.
Qorxma, qorxma, ay ömrüm-günüm,
Kuzənin çatının əksidir,
ıldırım deyil göydə çaxan.
Mənsə saymağı öyrənirəm hələ,
hələ də on birdən başlayıram.
Dördüncü dəfə iyirmidə saxla məni.
Bu dəfə saxla məni
tut əlimdən, gir qoluma, saxla məni.
De ki, evimizə getməliyik,
Nolar, dilə tut məni.
Sən bilirdin, sən bilirdin,
O hər şeyi bilirmiş,
həmin o qağayı.
Günah məndədir,
hər şeyi bilirmiş o qağayı.

sən heç duyğuların əsgər getdiyini
gördünmü, dost, gördünmü?
hisslərinə çağırış vərəqəsi gəldimi,
onlar ön cəbhəyə aparıldımı?
ümidlərin sərhədböyü təngnəfəs qaçdımı?
arzuların mühasirəyə alındımı,
başlarına güllələr yağdımı?
xəyalların ölüm qorxusu ilə
səngərin bir küncündə qıvrılıb
əlləri qulaqlarında hönkürdümü?
istəklərinin gicgahı əlindəki silahın
son gülləsinə sığdımı,
tətiyinə sıxıldımı?
nifrətin düşməne təslim oldumu,
düşmənin ordusuna qoşulub,
özünə qarşı çıxdımı?
həm ordusunu, həm gözlərini itirən
general-sevginin ürəyinə bıçağı
öz nifrətin vurdumu,
sonda özü də bir mərmə partlayışından
parça-tikə oldumu?
duyğularından qara kağız gəldimi,
o qara kağızı pul kimi barmağının arasına
alıb
hıçqırtı havasına süzdünmü heç?
hisslərin şəhid olduğunu gördünmü heç?
duyğularına yas saxladımı?
hər adsız məzar görəndə
qaçıb başdaşını qucaqladımı, dost,
qucaqladımı?
hər yatdığımda yuxunda necə öldüklerini,
qorxunc meyitlərini görəndə
qışqırıb yatağından qalxdımı,-
özün öz duyğularından qorxdımı, dost,
qorxdımı?
belin büküldümü, həvaləndimmi,
bunca itkilərdən,
məsxərəyə qoyuldummu heç?
bir baxımsız parkda,
bir qara kötiüyün üstündə oturub
yaşlıdlarına baxdım?
şəhid duyğularının sağ anlarını
xatırladım, dost?
gözlərinə sızmağa yas,
sinəndə ah çəkməyə nəfəs axtardım, dost,
axtardım?
sonra bu qorxunc görkəminlə
qovuldummu hər yerdən,
yerdən, göydən, varlığından, yoxluğundan
qovuldummu, dost, qovuldummu?
sən heç duyğuların şəhid olduğunu
gördünmü, dost, gördünmü?

Səməd SƏRDARİNYA
Tarixçi-əlim, İran

1921

-ci ildə bağlanan Moskva - Türkiyə müqaviləsi Qafqaz respublikalarının möhkəmlənməsinə səbəb oldu və Azərbaycan kommunistləri tərəfindən Ermənistan Sovet Respublikasına hədiyyə olan Naxçıvan üçüncü dövlətə verilməmək şərti ilə Azərbaycanın xüsusi himayəsi altında olan bir məntəqə kimi tanındı".

Adri El.Elşad yazır: "Baxmayaraq ki, 1921-ci ilin yayında Dağlıq Qarabağda muxtar məntəqənin yaradılması təklifi verilmişdi, Azərbaycan Sovnarkomunun rəisi doktor Nəriman Nərimanov 1921-ci il iyunun 19-da Azərbaycan Mərkəzi Komitəsinin iclasında Qafqaz sərhədləri mövzusu barədə raportunda "Dağlıq Qarabağ həmişə Sovet Azərbaycanın ayrılmaz bir hissəsi kimi qalacaq və onun muxtar qanuni hüququ və ixtiyarı sovet konstitusiyası çərçivəsində qorunacaq", - deyərək yazmışdı. O, bu fikri səsləndirərkən kifayət qədər aydın və qənaətbəxş şəkildə yazılmış konstitusiyaya əsaslanmış və Qarabağda ayrıca bir idarəetmə qurumunun yaradılmasına ehtiyac olmadığını maddələrlə sübut etmişdi. O, daha sonra yazırdı: "Hər halda 1921-ci il oktyabrın 24-də Azərbaycan Kommunist Partiyasının Kirovun sədrliyi ilə keçən iclasında belə bir qərar qəbul edildi: "Qarabağ muxtar məntəqəsinin sərhədlərinin təyin edilməsi məqsədi ilə ordu, dəniz qüvvələri və daxili işlər komissarlığının nümayəndələrindən ibarət məsul komissiya təşkil edilsin". Buradan belə görünür ki, Qarabağ məsələsi yerli idarə və qurumlarla (əsasən Azərbaycan türklərindən ibarət) partiya təşkilatı arasında (onun üzvləri başqa məillərdən ibarətdir) rəqabət mövzusunda çevrilməmişdi, halbuki, 1921-ci il oktyabr hadisələrində artıq partiya Azərbaycanın bütün yerli qurumlarına tam şəkildə hakim kəsilmişdi. Partiya qurumunun cəmiyyətə hakim olmasına baxmayaraq, əyalət təşkilatı ilə rəqabət, bu təşkilatın öz müstəqilliyini saxlaması muxtariyyət məsələsinin düz bir il uzanmasına gətirib çıxardı. Bunun bir səbəbi də Moskvanın və Qafqazın yüksək rütbəli partiya işçilərinin həmin dövrdə Gürcüstanda mənşevik məsələsinin həlli və Zaqafqaziya Federasiyasının təsis ilə məşğul olmaları idi.

Rejim başçıları belə qərara gəldilər ki, Dağlıq Qarabağa özləri istədiyi kimi muxtariyyət versinlər. Amma bu işi Bakıda, Nərimanovun fəaliyyət göstərdiyi yerdə edə bilməzdilər. Hərçənd Nərimanov da özlərindən idi, amma o, bir sıra üstün xüsusiyyətlərə malik idi.

N. Nərimanov 1224-cü il mayın 27-də yazırdı: "Serqo Orcenikidzeyə mənim Azərbaycandan uzaqlaşmağım ona görə lazımdır ki, özünün Qafqaz siyasətinin qarşısında olan bütün maneələri ortadan qaldırsın. O, Mirzoyanla müşavirə edərkən Mirzoyan ona deyib: "Biz yalnız sənin razılışmanı gözləyirik, əgər razılışsan, Nərimanov burada qalmaqdadır".

Serqo deyib: "Onda başla!". Mirzoyan bu işi ustalıqla icra etdi. Xan Budaqovu Azərbaycan Kommunist Partiyasının Mərkəzi Komitəsinin katibi seçdi. O, öz qohumlarını respublikanın rayonlarına göndərərək, Nərimanovun adının ortada olmaması üçün çalışmaları barədə onlara göstəriş verdi və dedi ki, N.Nərimanov heç yerə seçilməməlidir. Xan Budaqov Mirzoyana deyir ki, mən şöbələrdə işi sona çatdırdım. Fəhlələr üzrə şöbə Mirzoyanın öz öhdəsində idi və o, buna çoxdan hazırlaşmışdı. Serqoya raport verdi ki, indi arxayınlıqla Nərimanovu ortadan götürmək olar. Məni daha yuxarı vəzifəyə qoymaq bəhanəsi ilə Moskvada saxladılar və heç bir hadisə baş vermədi. Hətta kimsənin cürəti yoxdur ki, Nərimanovun adını çəksin.

Qarabağa muxtariyyəti kim verdi?

Beləliklə, bədbəxt Azərbaycan bu vicdansız firılacaqaların əlində oyuncağa çevrildi. Azərbaycanda daşnakların fəaliyyəti barədə mənim proqnozuma bir yarısı, fikrimcə, elə bu il həyata keçəcək.

Dağlıq Qarabağ Mirzoyanın etnik təzyiqi altında muxtar vilayət elan olundu. Mənim orada olacağım halda, onlar bu işi edə bilməzdilər. Ona görə yox ki, mən bu muxtarlığa müxalifəm, ona görə ki, fermer ermənilər özləri bunu istəmirdilər. Bu müddətdə Mirzoyan erməni daşnak müəllimlərin köməyi ilə zəmin hazırladı və məsələni Zaqafqaziyaətrafi komitələrə çıxardı. Bu zamandan erməni fermerlərlə türk fermerlərin münasibətləri şiddətlə pisləşdi. Sonra bu məsələ Dağlıq Gəncə məsələsində də ortaya salındı və sair".

Dağlıq Qarabağ vilayətinə necə muxtariyyət verilməsi barədə Adri El. Elşad yazır: "1922-ci ilin dekabrında Azərbaycan Kommunist Partiyasının Mərkəzi Komitəsinin rəyasət heyəti Orcenikidzenin təklifi ilə Qarabağ Muxtar məntəqəsindən bəhs etdi. Nəhayət, üç nəfərdən ibarət mərkəzi komissiya formalaşdırıldı. Birinci katib rus əsilli idi. Mirzəbəkiyan erməni və E. Korakozov (Qaragözöv) azərbaycanlı. Amma onun sadəcə adı azərbaycanlı idi və yerli deyildi. Bu komissiyaya Qarabağ məsələsini tədqiq etmək həvalə olundu. Rəyasət heyəti həmçinin Korakozovun sədrliyi altında 7 nəfərlik bir heyəti Qarabağın dağlıq hissəsində bir muxtar məntəqənin təsis edilməsi imkanları barədə tədqiqat aparmağa məmur etdi.

Beləliklə, Sovet Azərbaycanın hissəsinin taleyi barədə qərar vermək səlahiyyəti azərbaycanlı olmayan heyət üzvlərinə verildi. Korakozov 1920-21-ci ilə qədər Qarabağda fəvqəladə komissar vəzifəsində çalışdı. O, 1922-23-cü illərdə isə doğulduğu Zəngəzurun qonşu məntəqəsində bir erməni komitəsinin rəhbəri vəzifəsində işlədi. Ona sonradan Qarabağ məsələsi üzrə komitənin başçısı vəzifəsi verildi. Bu komitə altı ay

müddətində məsələ barədə tədqiqat aparıb, 1923-cü il iyunun 20-də Azərbaycan Kommunist Partiyasının rəyasət heyətinə raport etdi. Bu komitə Qarabağın hər iki - dağlıq və aran hissəsinin Azərbaycanın başqa hissələrindən inzibati ərazi baxımından ayrılması barədə mülahizələrini səsləndirdi. On gündən sonra Azərbaycan Kommunist Partiyası Azərbaycan Respublikasının mərkəzi komitəsinə Qarabağ muxtar məntəqənin təsis olunması təklifini verdi.

Beləliklə, Dağlıq Qarabağ kommunist partiyasının (Başında bir rus dayanmış və mərkəzi komissiyasında bir nəfər azərbaycanlı olmayan) səyi ilə Azərbaycan hökumətin nüfuz dairəsindən çıxarıldı. 1923-cü il iyun ayının 24-də bir qərarla Qarabağ muxtar məntəqəsi yarandı və Korakozov Dağlıq Qarabağ komissarları şurasının sədri vəzifəsinə seçildi. O, 1923-cü ildən 1928-ci ilə qədər bu vəzifədə qaldı. 1937-ci ildə bu məntəqənin adı rəsmiyyətdə Dağlıq Qarabağ Muxtar Vilayətinə dəyişdirildi.

1923-cü ildəki qərarla yaradılan Qarabağ Muxtar Vilayətinin ərazisinə Azərbaycanın bir sıra dağlıq ərazisi: - şimaldan-cənuba - Cavanşir, Şuşa, Cəbrayıl və keçmişdə Zəngəzurun bir hissəsi olan Qubadlinski və s. daxil edilirdi. Bu dörd məntəqə Ermənistan Respublikası ilə dörd tərəfdən həmsərhəd idi. Dağlıq Qarabağın sərhədləri elə çəkildi ki, bu məntəqədəki ermənilər özlərini müxtəlif etniklərdən qoruya bilsinlər. Əslində, erməni əhalisinin çoxluqda olması (bu çoxluq 1840-cı illərdən yaradılmışdı) bu regionun dağlıq hissələrində yeni bir məntəqənin yaranmasına əsas oldu. Rus sözü olan "naqorrı" (dağlıq mənasında) əsl türk sözü olan Qarabağ sözünə əlavə edildi, Qarabağın qalan hissəsi kimi hesab olundu. Ölkənin inzibati bölgüsündə yeni qurumun yaranması onun erməni əhalisinin çoxluğu ilə izah olunurdu. O zamankı mərkəzi dövlət bu qurumun yaranmasını məhz bu cür izah edirdi.

Bu "müvəffəqiyyətdən" sonra oxşar vəziyyət Naxçıvanda yarandı. Burada baş verənlər daha böyük rəqabət və kin-küdurətin meydana çıxmasına səbəb oldu. Bu, iki respublika arasındakı əbədi nifaq və düşmənçilik amilinə çevrildi".

İqrar Əliyev yazır: "Azərbaycan Kommunist Partiyasının birinci katibi Sergey Kirov 1924-cü ildə partiyanın altıncı konqresində Dağlıq Qarabağın muxtariyyət xüsusiyyətlərini izah edərkən belə deyir: "Bizim bu sahədə olan böyük və gözcəcarpan müvəffəqiyyətlərimizdən biri, "Qarabağ məsələsi" adı altında olan məsələnin tam şəkildə də olmasa, böyük hissəsinin həll edilməsidir. Şübhəsiz, biz düz iş gördük və heç bir şübhə yoxdur ki, bu məsələni yenidən həllə ehtiyacı olmayacaq".

Beləliklə, süni yaranmış "Qarabağ məsələsi" Qarabağda erməni əhalisinin xeyrinə müsbət formada həll edildi. Lakin təəssüflə demək lazımdır ki, kimsənin ağılna gəlmədi ki, Ermənistan Respublikasında da on minlərlə azərbaycanlı (Dağlıq Qarabağ məntəqəsində yaşayan ermənilərin sayından bir neçə dəfə çox) yaşayırdı, onlara da muxtariyyət vermək lazımdır. Bu haqda kimsənin səsi çıxmadı və dediklərinə rəğmənlər Qarabağ məsələsi yenidən baş qaldırdı".

Ermənistandakı on minlərlə azərbaycanlı 1918-ci ildə daşnakların kütləvi qırğınından sonra qalmış az bir qismdir. Onlar heç bir hüquqa malik olmadıqlarından, ağır təzyiqlər altında yaşamağa başladılar. Sovet Ermənistanı Respublikasının İnkilab Komitəsi və Xalq Komissarlığı Şurasının rəhbəri Aleksandr Myasnikyan bu barədə elə aydın danışır ki, heç bir izahata ehtiyac qalmır. O, bolşevik hökumətinin ilk illərində belə yazırdı: "Gürcüstan bolşeviklər dövründə sərbəst və hakim mövqedə erməniləri incitdiyi kimi, Ermənistanda daşnaklar zamanı həmin hakim sistemlə müsəlmanları öldürürdü. Çünki avropalı və amerikalı dayıların əməlləri belə idi. O dayılar ki, "düşmənçilik sal və hakim ol" prinsipi olmadan yaşamağa qadir deyillər".

Ardı gələn sayımızda

Tərcümə edən:
İbrahim QULİYEV

Tərcümə millətlərərsası ünsiyyət vasitəsi kimi ona tələbat olanda meydana çıxır. Deyilənlər tərcümə olunan ədəbiyyatı qeyri-ənənəvi ədəbi məhsulla zənginləşdirən və müəyyən boşluqları dolduran bədii tərcüməyə də aiddir. Tərcümə sənəti bu işə tarixi münbit şərait yarandıqda meydana gəlir və intensiv inkişaf edir.

Azərbaycanda belə münbit şərait XIX əsrin 30-cu illərində yaranmışdı. Rus dilindən Azərbaycan, Azərbaycan dilindən rus dilinə ilk poetik tərcümələr məhz bu dövrə aiddir.

Rus dilindən Azərbaycan dilinə tərcümənin əsasını Abbasqulu Ağa Bakıxanov, Azərbaycan dilindən rus dilinə tərcümənin əsasını isə Mirzə Fətəli Axundov qoyub. Məlum olduğu kimi, 1834-cü ildə A.Bakıxanov hərbi qulluqdan uzaqlaşaraq Azərbaycana qayıdır və ədəbi yaradıcılıqla məşğul olmağa başlayır. O, 1830-cu illərin ikinci yarısında İ.A.Krılovun «Eşşək və bülbül» təmsilini tərcümə edir və bununla da rus dilindən Azərbaycan dilinə tərcümənin əsasını qoyur. Bundan bir qədər sonra rus dilindən tərcümə işi ilə Mirzə Şəfi Vəzəh məşğul olmağa başlayır. Onun tərcümələrindən yalnız A.Veltman yaradıcılığından etdiyi bir şeir tərcüməsi qalıb.

Azərbaycan dilindən rus dilinə tərcümənin tarixi isə daha dəqiqdir. 1837-ci ildə M.F.Axundov «Puşkinin ölümünə» elegiya-poema yazmış və dərhal onu rus dilinə çevirmişdir. Həmin ilin mayında bu tərcümə «Московский наблюдатель» jurnalında dərc olunub. Bununla da M.F.Axundov nəinki Azərbaycan dilindən rus dilinə tərcümənin, həm də müəllif tərcüməsinin əsasını qoyub.

1840-cı ildə İ.Şopen «Koroğlu» eposundan bir hissənin tərcüməsini «Маяк современного просвещения и образованности» jurnalında «Koroğlu tatar əfsanəsidir» adı ilə dərc etdirib. 1842-ci ildə O.Senkovski «Библиотека для чтения» jurnalında «Koroğlu» eposunun bir hissəsini dərc etdirib. Dastanı rus dilinə tam şəkildə S.Penn tərcümə edib və həmin tərcümə 1856-cı ildə nəşr olunub. Təxminən həmin illərdə bir sıra xalq mahnılarımız rus dilinə çevrilib. Doğrudur, bu tərcümələr sətri tərcümə idi.

50-ci illərin birinci yarısında M.F.Axundov dramaturgiya ilə məşğul olmağa başlayır, ölməz komediyalarını yaradır və onları rus dilinə tərcümə edir. Bu tərcümələr «Кафказ» qəzetində dərc olunur, sonra isə ayrıca kitab kimi nəşr edilir.

1846-cı ildə Y.P.Polonski A.Bakıxanovun bir şeirini tərcümə edərək onu «Tatar nəğməsi» adlandırır ki, bu da rus tərcüməçilərinin Azərbaycan ədəbiyyatına marağından xəbər verir.

1894-cü ildə çoxsaylı Azərbaycan bayatıları ilk dəfə rus dilinə çevrilib.

XIX əsrin ikinci yarısında Zaqafqaziyanın mədəni mərkəzi olan Tiflisdə mətbuat orqanlarının sayı artır, Bakıda da əvvəl rus dilində, 70-ci illərin ikinci yarısında isə Azərbaycan dilində mətbuat orqanları yaranır və bütün bunlar həm yerli dillərdən (o cümlədən Azərbaycan

Azərbaycan ədəbiyyatından rus dilinə və rus ədəbiyyatından Azərbaycan dilinə tərcümə prosesi sovet hakimiyyəti illərində xüsusilə intensivləşir. XX əsrin 20-ci illərində və 30-cu illərin birinci yarısında əksər tərcümələr ayrı-ayrı tərcüməçilərin öz təşəbbüsü ilə edilirdi. 30-cu illərin ikinci yarısından isə bu iş planlı xarakter alır: müəyyən yubiley tarixləri ilə əlaqədar rus ədəbiyyatının daha çox tanınmış nümayəndələrinin əsərlərinin Azərbaycan dilinə tərcümələri hazırlanır. Məsələn, A.S.Puşkinin ölümünün yüz illiyi ilə əlaqədar şairin seçilmiş əsərlərinin 3 cildliyi Azərbaycan dilində nəşr olunur. 1939-cu ildə həm folklor nümunələrinin, həm də klassik və

Rus ədəbiyyatı nümunələrinin Azərbaycan dilinə tərcüməsi işinə M.Arif, Ə.Şərif, M.Rəfil, C.Xəndan və s. kimi görkəmli alim və ədəbiyyatşünaslar böyük töhfə vermişlər.

Azərbaycan şair və yazıçılarının əksəriyyəti tərcümə işinə xüsusi əhəmiyyət vermiş, hər biri mənən və üslub cəhətdən özünə yaxın olan ədiblərin əsərlərini tərcümə etmişdir. Tərcüməyə belə münasibətin nəticəsidir ki, A.S.Puşkinin «Yevgeni Onegin» poemasının Səməd Vurğun tərəfindən tərcüməsi Azərbaycan tərcümə sənətinin klassik nümunəsinə çevrilib. Əliağa Kürçaylının S.Yesenedən, Rəsul Rzanın V.Mayakovskidən etdiyi tərcümələr poetik tərcümənin ən yaxşı nümunələri sayılır.

lu, 1984 və s.), Məhsəti Gəncəvinin rübailərinin hər dəfə yeni formada təqdim edilən üç nəşri, S.Vurğunun şeirləri və «Komsomol poeması», Süleyman Rüstəmin və Əliağa Kürçaylının hərsinin üç şeirlər toplusu (hamısı Moskvada nəşr olunub), Azərbaycan xalq mahnıları, ayrı-ayrı dastanlar, «Dədə Qorqud» dastanının iki boyu, Azərbaycan ədəbiyyatının klassiklərinin (M.Füzuli, M.P.Vaqif) və müasir yazıçı və şairlərin (M.Müşfiq, R.Rza, B.Vahabzadə və s.) şeirləri Bakıda və Moskvada ayrıca kitab şəklində nəşr olunub. Vladimir Kafarov Azərbaycanın yeganə şair-tərcüməçisidir ki, yaradıcılığı iki dəfə SSRİ Yazıçılar İttifaqında mütəxəssislik üzrə («Ларец жемчужин» kitabı 1969-cu ildə və «Я ашыг – люблю тебя» kitabı 1985-ci ildə) və yüksək qiymət almışdı. Artıq 50-ci illərin sonu, 60-cı illərin əvvəllərində Azərbaycan ədəbiyyatı nümunələrini rus dilinə bilavasitə orijinaldan çevirən tərcüməçilər nəsli yetişir. Onların sırasında tərcümə sənəti ustalarından Siyavuş Məmmədzadənin, Mansur Vəkilovun və başqalarının adlarını çəkmək olar. Bakıda yaşayan rus şairləri də məhz bu dövrdən Azərbaycan ədəbiyyatı nümunələrini rus dilinə intensiv tərcümə etməyə başlamışlar. Onların əksəriyyəti Azərbaycan dilini müəyyən dərəcədə bilir, Bakıda yaşadıkları üçün mütəxəssislərlə birbaşa məsləhətləşmək imkanı qazanır və tərcüməni daha yaxşı mənimsəməyi nail olurdular. Onlardan İ.Oratovski, A.Plavnik, V.Portnov, N.Xatunsev, A.Xaldəyev, İ.Dadaşidze, A.Qriç və başqalarının adlarını çəkmək olar.

Ötən əsrin 90-cı illərinin birinci yarısında Azərbaycan ədəbiyyatı nümunələrinin rus dilinə və əksinə tərcüməsi sahəsində müəyyən tənəzlü dövrü mühahidə olunur ki, bu da planlı təsərrüfatın ləğvi və nəşr sifarişlərinin olmaması ilə bağlıdır. Lakin artıq XX əsrin sonu və XXI əsrin əvvəllərində vəziyyət düzəlir. Tərcüməçilər sifarişlə deyil, öz seçimlərinə uyğun olaraq tərcümələr edirlər. Azərbaycan dilinə tərcümə ilə məşğul olanlar əsasən sovet hakimiyyəti illərində nəşr olunmayan əsərlərə müraciət edirlər. Belə ki, M.Bulqakov («Мастер и Маргарита»), A.Platonov və başqalarının əsərləri tərcümə və nəşr olunur.

Azərbaycan Respublikası Prezidentinin uğurlu siyasəti nəticəsində hazırda əvvəlki illərdə buraxılmış tərcümə əsərlərinin, o cümlədən rus dilindən edilmiş tərcümələrin latın qrafikası ilə yenidən nəşri işi başa çatır. Hazırda «Dünya ədəbiyyatı kitabxanası»nın tərcüməsi (kitabın üçdə birini rus dilindən tərcümələr təşkil edir) və nəşri üzərində iş gedir. Bu nəşrə indiyə qədər Azərbaycan tərcüməçilərinin diqqət yetirmədikləri müəlliflərin də əsərləri daxil olunacaq.

Heydər ORUCOV

Azərbaycan dilindən rus dilinə (və əksinə) tərcümə tarixi haqqında

dilindən) rus dilinə, həm də Azərbaycan dilinə tərcümələrə tələbat yaranır. Məsələn, «Kəşkül» (1883-cü ildən çımağa başlayıb) qəzetində A.S.Puşkin, M.Y.Lermontov, İ.S.Turgenev, M.E.Saltikov-Şedrin və başqalarının yaradıcılığından tərcümələr dərc olunub.

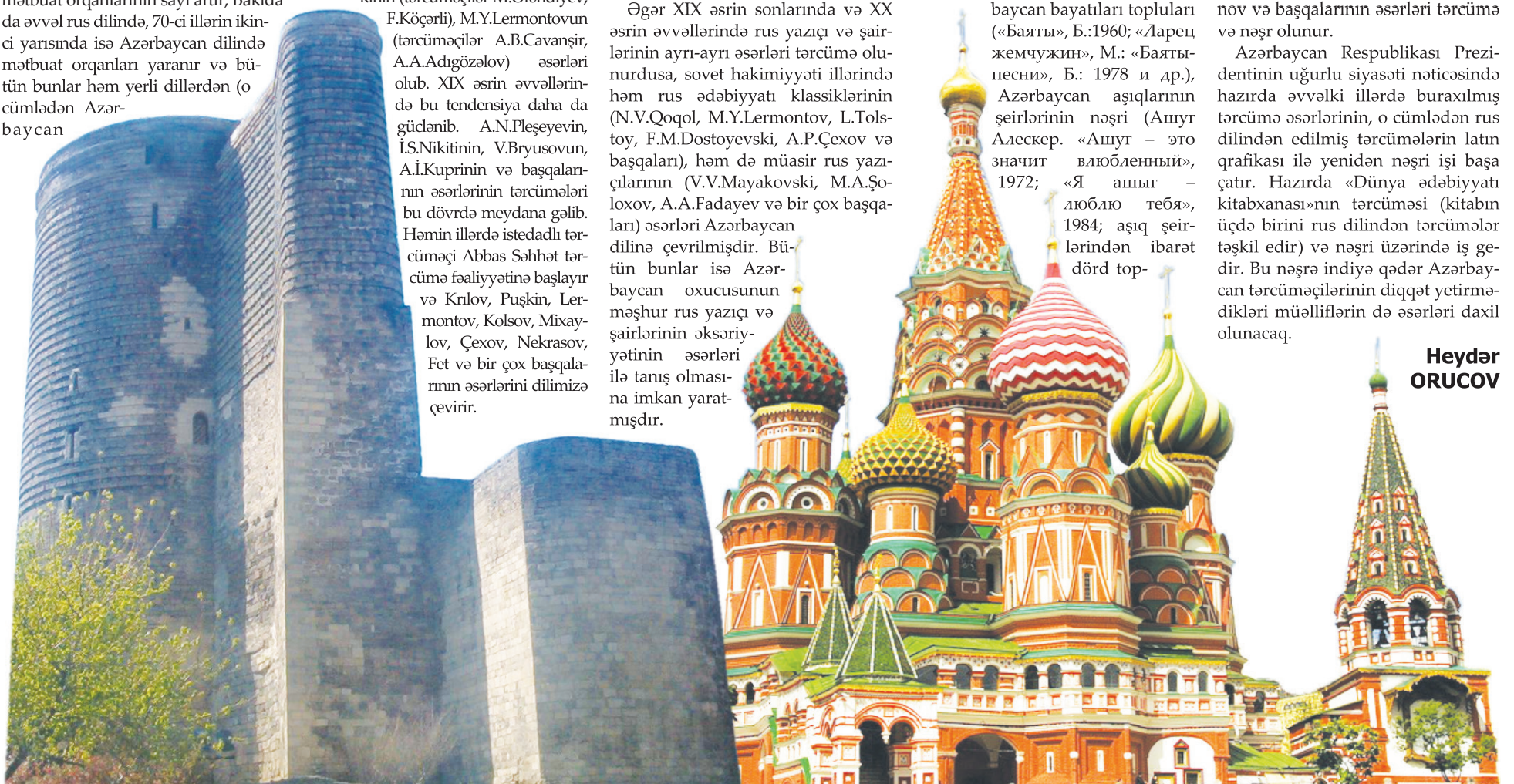
1882-ci ildə «Vətən dili» dərsliyi nəşr olunmuş və dərsliyə L.N.Tolstoyun hekayələrinin tərcüməsi daxil edilmişdir ki, bu da həmin dövrdə tərcümələrin maarifçilik məqsədilə yerinə yetirildiyini göstərir. Təsədüfi deyil ki, rus dilindən Azərbaycan dilinə bu məqsədlə edilən ilk tərcümələr sırasında İ.A.Krılovun (tərcümə edən Mirzə İsmayıl Axundov, Xan Qaradağlı, Firudin bəy Köçərli), L.N.Tolstoyun «İlk araçəkən» (tərcüməçi S.Qənizadə) və «Tütünün və şərabın zərəri haqqında» (tərcüməçi F.Köçərli), N.V.Qoqolun «Müfəttiş» (tərcüməçi N.Nərimanov), A.S.Puşkinin (tərcüməçilər M.Əfəndiyev, F.Köçərli), M.Y.Lermontovun (tərcüməçilər A.B.Cavanşir, A.A.Adigözəlov) əsərləri olub. XIX əsrin əvvəllərində bu tendensiya daha da güclənib. A.N.Pleşeyevin, İ.S.Nikitinin, V.Bryusovun, A.İ.Kuprinin və başqalarının əsərlərinin tərcümələri bu dövrdə meydana gəlib. Həmin illərdə istedadlı tərcüməçi Abbas Səhət tərcümə fəaliyyətinə başlayır və Krılov, Puşkin, Lermontov, Kolsov, Mixaylov, Çexov, Nekrasov, Fet və bir çox başqalarının əsərlərini dilimizə çevirir.

müasir Azərbaycan yazılı ədəbiyyatı nümunələrinin daxil edildiyi «Azərbaycan poeziyası antologiyası» rus dilində nəşr olunur. «Antologiya»ya daxil olunan şeirlər bir qrup Moskva şairləri (V.Luqovskoy, P.Antakolski, K.Simonov, E.Dolmatevski, P.Pançenko, V.Derjavin, A.Adalis, M.Aliçerov və başqaları) tərəfindən tərcümə olunmuşdur. Bu tərcüməçilərin çoxunun sonrakı tərcüməçilik fəaliyyəti məhz Azərbaycan ədəbiyyatı ilə bağlıdır. Belə ki, sonrakı illərdə A.Adalis, P.Pançenko, P.Antakolski və başqaları Azərbaycan poeziyasından çoxlu tərcümələr etmişlər. Lakin bütün bu tərcümələr sətri tərcümənin köməyi ilə edilmişdir. Amma rus dilindən Azərbaycan dilinə tərcümələr ilk vaxtlardan başlayaraq bilavasitə orijinaldan olub.

Əgər XIX əsrin sonlarında və XX əsrin əvvəllərində rus yazıçı və şairlərinin ayrı-ayrı əsərləri tərcümə olunurdusa, sovet hakimiyyəti illərində həm rus ədəbiyyatı klassiklərinin (N.V.Qoqol, M.Y.Lermontov, L.Tolstoy, F.M.Dostoyevski, A.P.Çexov və başqaları), həm də müasir rus yazıçılarının (V.V.Mayakovski, M.A.Şoloxov, A.A.Fadayev və bir çox başqaları) əsərləri Azərbaycan dilinə çevrilmişdir. Bütün bunlar isə Azərbaycan oxucusunun məşhur rus yazıçı və şairlərinin əksəriyyətinin əsərləri ilə tanış olmasına imkan yaratmışdır.

40-50-ci illərdə Azərbaycan ədəbiyyatı nümunələri də rus dilinə intensiv tərcümə olunur. Bu illərdə Nizami Gəncəvinin, müasir Azərbaycan şair və yazıçılarının (S.Vurğun, S.Rüstəm, M.İbrahimov, Əbülhəsən və s.) əsərləri ayrıca kitab şəklində rus dilində nəşr olunur.

50-ci illərin ortalarından Azərbaycan ədəbiyyatının rus dilinə tərcüməsi işində yeni mərhələ başlanır. Azərbaycan poeziyasının rus dilinə tərcüməsi işinə böyük töhfə vermiş tərcüməçi Vladimir Kafarov Azərbaycan ədəbiyyatına məhz bu dövrdə gəlir. O, demək olar ki, 50 illik tərcüməçilik fəaliyyəti dövründə rüsdilli oxucuya Azərbaycan ədəbiyyatının ən əhəmiyyətli nümunələrini yüksək səviyyədə təqdim edib. Onun tərcümələrindən ibarət Azərbaycan bayatıları topluları («Баяты», Б.:1960; «Ларец жемчужин», М.: «Баяты-песни», Б.: 1978 и др.), Azərbaycan aşıqlarının şeirlərinin nəşri (Ашуг Алескер. «Ашуг – это значит влюбленный», 1972; «Я ашыг – люблю тебя», 1984; ашуг şeirlərindən ibarət dörd top-

Bu səhifəni uşaqlar, yeniyetmələr üçün hazırlamışıq. Amma bu heç də o anlama gəlməz ki, səhifəmizi oxuyarkən böyüklər zövq almayacaq. Mütləq alacaqlar, çünki elm öyrənmək, savad almaq insanın əbədi, həmişəcavan arzularındandır. Bəşəriyyət zaman-zaman adamları iki yerə bölüb: savadlılara və bisavadlara. Bütün sivilizasiyalar ona görə sivilizasiya olub ki, içindəki savadlı kəsim, düşünən insanlar artıb, fərqli bir mədəniyyət yarada bilib. Müasir dövrdə elmə, biliyə can atmaq daha vacibdir, çünki dünyanın kimi qarşımızda bir sirt olaraq qalan çox mətləblər artıq çözümlə-çözülə gedir, bildiklərimiz artır, bilmədiklərimiz azalır. Amma nə qədər öyrənsək də, bilmədiklərimiz bildiyimizdən qat-qat çox olacaq. Səhifəmizi müntəzəm izləsəniz minlərlə mürəkkəb sualın sadə cavabını tapacaqsınız. Bu mətləblərin əksəriyyəti ilə orta məktəbdə rastlaşmışıq, amma təəssüf ki, dərslərimizin nədənsə həmişə qəliz olan elmi dili ucbatımdan çox şey əxz edə bilməmişik. Biz heç də o iddiada deyilik ki, "Hər suala bir cavab" ribrikamızı izləyə-izləyə savadlanacaq, alim olacaqsınız. Məqsəd uşaqlarımızın dünyagörüşünü genişləndirmək, onları həmişə diqqət mərkəzində olan maraqlı həmsöhbətə çevirməkdir.

İlqar ƏLFI

“Hər suala bir cavab”

Atmosferdə bənövşəyi, göy və yaşıl rənglər qırmızı və sarı rənglərdən daha çox dağılır. Günəş üfütə xətfinə yaxınlaşdıqca, həmin o dağılma sayəsində atmosferdə daha çox qırmızı və sarı rənglər qalır deyər, qürub da bizə daha çox qırmızı görünür.

Yeri gəlmişkən, səmanın mavi rəngi də işığın dağılması ilə əlaqədardır. Bənövşəyi və göy rənglərin dalğaları qısa olur və atmosfer tərəfindən spektrin qırmızı rəngin üstünlük təşkil etdiyi hissəsindən on dəfə daha intensiv dağılır. Bu o deməkdir ki, qırmızı şüalar atmosferdən keçir, mavi rəngli şüalarsa havada su və toz zərrəcikləri tərəfindən dağılır. Ona görə də biz göyə baxanda məhz dağılmış işıq səmanı mavi rəngə boyayır.

Kainat nə boydadır?

İnsan üçün Kainatın həqiqi ölçülərini təsvir etmək qeyri-mümkün bir şeydir. Biz nəinki onun nə qədər böyük olduğundan xəbərsizik, üstəlik həm də Kainatın necə əzəmətli ola biləcəyini belə təsvir etməyə qadir deyilik.

Biz bunu Yer planetindən uzaqlaşmağa başlasaq anlayarıq. Yer kürəsi Günəş sisteminin xırda bir hissəsidir. Günəş sistemi isə Günəşdən, onun ətrafında hərələnən Yer kimi planetlərdən, kiçik planet hesab olunan asteroidlərdən, meteoritlərdən ibarətdir.

Bizim Günəş sistemi də öz növbəsində başqa, "qalaktika" adlandırılan daha böyük sistemin xırda parçasıdır. Qalaktikada milyon-milyon ulduz var ki, onların əksəriyyəti bizim Günəşdən çox-çox böyükdür və onların hərəsinin bizim Günəş sistemi kimi sistemləri var.

Beləliklə, bizim Süd yolu (Saman yolu) adlandırdığımız qalaktikamızda müşahidə etdiyimiz ulduzların hərəsi bir "günəşdir". Onların arasındakı məsafə çox böyük olduğu üçün kilometrə yox, "ışıq iliyə" ölçülür. Bir "ışıq ili" işığın bir il ərzində keçdiyi məsafə qədərdir, yəni 11 000 000 000 kilometr. Ən parlaq və bizə ən yaxın olan ulduz – Sentavr bürcünün Alfa ulduzu Yerdən 46 000 000 000 kilometr məsafədə yerləşir.

Amma gəlin, bizim qalaktikanın ölçülərini təsvir etməyə cəhd göstərək. Belə hesab olunur ki, qalaktikamızın diametri 100 000 işıq ilindən artıqdır. Bu, 100 000 min dəfə 11 000 000 000 kilometr deməkdir. İndi təsvir edin ki, bizim bu qalaktika da başqa, daha əzəmətli sistemin kiçik bir hissəsidir.

Süd yolunun sərhədlərindən kənarında yəqin milyonlarla qalaktika var. Amma ola bilər ki, onlar da hamısı bir yerdə çox nəhəng bir sistemin bir parçasıdır.

Bax, buna görə də Kainatın ölçülərini təsvir etmək çətindir. Yeri gəlmişkən, alimlər bu fikirdədir ki, Kainat genişlənməkdədir. Bu o deməkdir ki, iki qalaktika arasındakı məsafə bir neçə milyard ilə iki dəfə böyüyür.

Günəş sisteminin forması niyə belədir?

Biz bilmirik ki, Günəş sistemi niyə bu formada. O, Kainatdakı bir çox başqa günəş sistemləri kimi, tamam başqa quruluşa malik ola bilərdi. Günəş sistemlərinin forması onların necə əmələ gəldiyindən asılıdır. Lakin insan bizim Günəş sisteminin özünün indiki formasını necə qoruyub saxladığını izah edən təbiət qanunlarını tapıb.

Başqa planetlər kimi, Yer kürəsi də Günəşin ətrafındakı orbitində dövr edir. Bir dəfə dövr etmək üçün sərf olunan zamanı biz il adlandırırıq. Digər planetlərin orbiti isə Yer orbitindən ya böyük, ya kiçikdir.

Bəs Günəş sistemi necə əmələ gəlir? Niyə planetlər məhz bu boydadır? Niyə onlar məhz öz orbitlərində dövr edirlər? Astronomlar bu sualların daqiqə cavabını bilmir. Lakin bunu izah etmək üçün alimlər iki nəzəriyyə irəli sürür. Bu nəzəriyyələrdən birincisinə əsasən, indiki Günəş və planetlər isti qazlardan ibarət, durmadan hərələnən nəhəng buluddan yaranıb. Bu nəhəng, hərələnən toz və qaz buludu sıxlaşaraq planetləri əmələ gətirib.

Digər nəzəriyyənin tərəfdarları isə elə hesab edirlər ki, bir vaxtlar Günəş başqa bir ulduza yaxınlaşıb, cazibə nəticəsində ondan iri "tikələr" qoparıb və bu "tikələr" zaman keçdikcə planetlərə çevrilib.

Bu nəzəriyyələrin hansının həqiqət olduğu bir o qədər də mühüm deyil. Mühüm olanı budur ki, Günəş sisteminin məhz bu formada olması müəyyən mənada bir təsadüfün nəticəsidir. Bəs niyə sistemi öz formasını qoruyub saxlayır?

Məşhur alim Keplerin planetlərin hərəkəti nəzəriyyəsinə əsasən, bütün planetlər Günəşin ətrafında ellipsvari (yumurtasəkilli, uzanmış) orbitlə fırlanır; planet Günəşə nə qədər yaxın olsa, onun hərəkət sürəti də bir o qədər çoxdur; bir dövrün başa çatdığı zaman isə planetdən Günəşə qədər olan məsafədən asılıdır. Nyutonun cazibə qanunu isə (Keplerin üç qanunu onun tərkib hissəsidir) iki cismin bir-birini niyə cəzb etdiyini izah verir. Günəş sistemi ona görə bu formada ki, təbiətin bəzi qanunlarına əsasən, Günəşlə planetlər arasında müəyyən qarşılıqlı əlaqə var.

Günəş niyə işıq saçır?

Buna inanmaq çətindir, amma gecələr işıq saçan ulduzlar da, gündüz işıq saçan Günəş də əslində, tamamilə eyni göy cisimləridir.

Günəş də bir ulduzdur - Yerə ən yaxın ulduz. Biz Yer üzündə həyatın Günəşdən asılı olduğunu bilirik. Günəşin istisi olmasaydı Yerdə həyat yaranmazdı. Gün işığı olmadan nə yaşıl bitkilər, nə heyvanlar, nə də insan yaranardı.

Günəş Yerdən 172 000 000 kilometr məsafədə yerləşir. Onun kütləsi Yer kütləsindən 1 300 000 dəfə çoxdur. Amma maraqlı olan budur ki, Günəş Yer kimi sərt kütlə deyil.

Bunu sübut etmək çox asandır: Günəşin səthindəki temperatur Selsi şkalasıyla 6 000 dərəcəyə çatır. Belə temperaturda istənilən metal, yaxud daş qaza çevrilir. Elə ona görə də Günəş qazlardan ibarət alovlu bir kürədir!

Keçmişdə alimlər belə düşünürdülər ki, günün işığı orda baş verən yanma prosesinin nəticəsidir. Lakin Günəşin səthi artıq yüz milyonlarla kilometr, beləcə istidir; bu qədər müddətdə isə nə olsa, çoxdan yanıb qurtarmışdı.

Bu gün alimlər belə düşünür ki, Günəşin istisi verməsi atom bombasında baş verən prosesə bənzər bir reaksiyanın nəticəsidir. Günəş materiyayı enerjiyə çevirir.

Bu proses yanmadan çox fərqlənir. Yanma zamanı materiyanın bir forması başqasına çevrilir. Atom bombasındakı prosesdə materiyanın enerjiyə keçməsi zamanı çox böyük enerjinin əmələ gəlməsi üçün minimal miqdarda materiya bəs edir. Təsvir edin ki, 28 qram materiya 1 milyon tondan artıq qaya suxurunu əritmək üçün bəs edəcək qədər enerji əmələ gətirir.

Beləliklə, əgər elm haqlıdırsa, Günəş ona görə isti verir ki, orda materiyanın enerjiyə çevrilmə prosesi daimi baş verir. Günəş kütləsinin bir faizi bəs edir ki, o 150 milyard il beləcə qaynar qalsın!

Niyə qürub çağı üfütə qızarır?

Günəş batarkən özü də qızarıb, üfütə də qırmızıya boyayır. İsti rənglərin bir-birini əvəz edən bənövşəyi çalarları qürub çağı insanın gözləri önündə unudulmaz mənzərə yaradır. Amma hərdən biz bu mənzərənin təsadüfi şahidinə çevrilərkən istər-istəməz təəccüblənirik: "Nə qırmızı günəşdir!"

Təbii ki, əslində Günəşin qızarmadığını, dəyişmədiyini gözəl bilirik. Sadəcə, o, günün müəyyən vaxtında belə görünür. Onun qırmızılığına təəccübləndiyimiz an, bizdən, məsələn, neçə min kilometr qərbdə durmuş adam Günəşi heç də qırmızı görməyəcək.

Qürubun rənginə təsir edən Günəş şüasının keçdiyi hava qatıdır. Günəş nə qədər aşağıda olsa, onun şüası bir o qədər qalın atmosfer qatından keçməli olur.

Bunu tam anlamaq üçün əvvəlcə gəlin yadımaza salaq ki, gün işığı bütün mövcud rənglərin birləşməsindən ibarətdir. Adətən, müxtəlif rənglərin birləşməsi əmələ gətirdiyi rəngi biz ağ rəng kimi qəbul edirik. Lakin atmosferdə toz zərrəcikləri, su buxarı və başqa qarışıqlar olur. Işıq şüası atmosferdən keçəndə ağ rəng bu zərrəciklər vasitəsilə dağılır, başqa rənglərə parçalanır.

Günəş tutulmaları niyə nadir hadisədir?

Ay Yer ətrafına fırlanarkən bəzən düz Yerlə Günəş arasında qərar tutur və planetimizin üzərinə öz kölgəsini salır. Bu zaman Günəş tutulması baş verir.

Günəş tutulması mütləq təzə Ay çıxanda, Ay Yerin Günəşə baxan tərəfinə düşəndə görünür. Bəs onda niyə hər dəfə təzə Ay çıxanda, biz Günəş tutulmasının şahidinə çevrilirik? Məsələ budur ki, Ayın Yer ətrafındakı orbiti Yerin Günəş ətrafındakı orbitinin səthiylə üst-üstə düşür. Ay Yerin ətrafına fırlanarkən (tam dövrə 29 gün ərzində başa çatır) gah Yer orbitindən aşağı, gah da yuxarıdan keçir.

Günəş tutulması tam, həlqəvari və ya qismən ola bilər. Əgər Ay Günəşin qarşısını tam tutursa, tutulma da tam olur. Lakin Ayla Yer arasındakı məsafə həmişə eyni deyil deyər, çox vaxt Ay Yerdən xeyli uzaqda durur və Günəşi tam örtə bilmir. Onda tutulma zamanı Ay qara disk kimi görünür və Günəşin üzünü demək olar ki, tam tutur – onun kənarlarının da yalnız nazik halqa görünür. Bu nazik işıq halqasına "tac" deyirlər, Belə tutulma isə "həlqəvari tutulma" adlanır. Qismən tutulma zamanı isə Ay diskinin yalnız bir parçası Günəşlə Yer arasında durur.

Ayın tutulması yalnız onun bədirlənmiş vəziyyətində və o, Yerin gün düşməyən əks tərəfində qərar tutanda baş verir. Yer Ayla Günəşin arasından ötəndə, Ay Yerin kölgəsinə düşür və gözdən itir. Qismən tutulma isə Ay Yerin kölgəsinə yalnız qismən düşəndə baş verir.

Bəzi illərdə Ay tutulması heç olmur, bəzi illərdə isə ona bir dəfədən üç dəfəyə qədər rast gəlmək olur. Hər il Günəş tutulmasının iki dəfədən beş dəfəyə qədər şahidi oluruq. Yer bəzi nöqtələrində tam Günəş tutulmasını 360 ildə bir dəfə görmək mümkündür.

Günel NATIQ

Kral sarayında böyük nüfuz sahibi olan qoca düşüncələrə qərq olmuşdu. Əslində, düşünmək üçün indi daha çox vaxtı vardı. Xeyli müddət idi ki, təkbaşına hərəkət edə bilmirdi. Halbuki, həmişə belə hesab etmişdi ki, həyatın özülü hərəkətdir... Ömrü boyu yorulmadan çalışmışdı. İndi dünyagörmüş qoca belə düşüncüdü: "böyük xidmətlər - yalnız böyük rəzilliklərlə mükafatlandırılır"...

Ensiklopedik alim, riyaziyyatçı, mühəndis, ixtiraçı, rəssam, heykəltəraş, memar, musiqiçi, yazıçı və nəhayət, İntibah dövrü təsviri sənətinin parlaq nümayəndəsi Leonardo da Vinçi 15 aprel, 1452-ci ildə Florensiyanın yaxınlığında, Vinçi adlanan yerdə doğulub. Atası Messer Pyero varlı-hallı hüquq məsləhətçisi idi. Üstəlik, qadınlara qarşı biganə deyildi. 77 illik ömründə, o, 4 dəfə evlənilmiş və 12 övlad sahibi olmuşdu. Leonardo onun nikahdankənar övladı idi.

Leonardonu dünyaya gətirən qadın, deyilənə görə, Katerina adlı sadə kəndli qızı idi. O, doğulandan az sonra atası onu Katerina ilə birgə kəndə göndərir. Amma bir neçə ildən sonra evləndiyi qadıncan övladı olmadığı üçün Messer Pyero yenidən Leonardonu öz evinə gətirir. Oğlana yaxşı təhsil verilir, yazıb-oxumaq, riyaziyyat, latın dili öyrədilir. Onun qeyri-adi qabiliyyətlərindən biri də yazı yazma üsulu idi. O solaxay idi və sağdan-sola elə yazırdı ki, hərfləri ancaq güzgünün köməyi ilə oxumaq olurdu. Məktub yazanda isə ənənəvi qaydadan istifadə edirdi.

Atası onun hüquqşünas olmasını arzulayırdı, hərçənd bilirdi ki, bu, mümkün deyil. O dövrün qanunlarına görə, nikahdankənar uşaqlar elitar təbəqəyə məxsus olan peşələrə yiyələnmə bilməzdilər. Odur ki, ata oğlunun rəssamlıq istedadına diqqət verir. Onun rəsmləri hətta Preyonun köhnə dostu, məşhur rəssam Verokkonun da marağına səbəb olmuşdu. Leonardo Verokkodan rəssamlıq dərsləri almağa başlayır. 20 yaşına çatanda onun rəssamlıq istedadı artıq kimsədə şübhə doğurmurdu.

Bir dəfə Verokko "İsanın xaç suyuna salınması" tablosunu təsvir etmək sifarişini alır. Adətən ikinci dərəcəli fiqurların öhdəsindən şagirdlər gəlirdi. Leonardoya da mələklərdən birini təsvir etmək tapşırılır. Leonardo risk etməyi qərara alır və öz payına düşən təsvirləri yenidən kəşf olunmuş yağlı boya ilə çəkir. Ustadı onun işini çox bəyənilir və "şağırdım artıq məni ötüb-keçdi," - deyir.

Leonardo rəssamlığın bir neçə texnikasını da mənimsəyir və 1476-cı ildə sonra özünə emalatxana açır.

1482-ci ildə o, Milanın hökmdarı hersoq Lüdvik Svartsın sarayına dəvət alır. Əvvəllər Leonardo sarayda təşkilatçı kimi işləyir, bayram mərasimləri üçün libas və maskalar düşünüb-tapır, texniki möcüzələr icad edirdi. Sonralar isə o, hərbi mühəndis, arxitektora, hidrotexnik, saray rəssamı vəzifələrini də icra etməyə başlayır. Eyni zamanda bir çox elmi və texniki kəşflər edir.

1483-85-ci illərdə Milanda vəbadan 50 minə yaxın insan dünyasını dəyişir. O, hersoqa yeni şəhər salmağı təklif edir və eskizini çəkib hazırlayır. Ancaq digər layihələr kimi bu plan da hersoq tərəfindən rədd edilir.

Leonardo da Vinçi - Yaşamağı öyrəndiyi gün ölən dahi...

Leonardoya Rəssamlıq Akademiyası yaratmaq təklif olunur. Rəssam işıq-kölgə, nəzəriyyə, təcrübə haqqında dərslər hazırlayır. Beləliklə, Milanda Lombard məktəbi ərsəyə gəlir. Lüdvik Svarts taxtdan endikdən sonra Leonardo Milanı tərk edir və müxtəlif illərdə Florensiyada, Venesiyada, Mantyedə yaşayır.

Onun ixtiralarını həyata keçirmək üçün isə nə az, nə çox, düz 5 əsr gözləmək lazım gəlmişdi

Velosiped, sualtı qayıq, helikopter, hesablayıcı cihaz - bütün bunlar heç də 19, ya 20-ci əsrin kəşfləri deyil. Leonardo da Vinçi onları hələ 15-ci əsrdə kəşf edib! Sadəcə ixtiraların eskizləri kağız üzərində qalıb və həyata keçirilməyib. Yəqin ki, bunun üçün əlverişli şərait olmayıb, ya da rəssam özü buna cəhd etməyib.

"Heç olmasa bircə kərə uçmağa cəhd et. Onda sən gözlərini göylərdən ayırmayacaqsan. Bircə kərə orda olduqdan sonra ömür boyu göylərin xiffətini edəcəksən". Rəssam uçan quşlara tamaşa etməyi çox sevirdi. Əgər o da quşlar kimi sərbəst və azad ola bilsəydi! Nə olsun ki, bunun üçün insanın qanadları yoxdur, onu yaratmaq ki, mümkündür! Beləcə, paraşüt ideyası meydana gəlir.

Leonardo da Vinçi ölüm cihazlarına nifrət edirdi və qeydlərində insanların həyatına son qoyan bu cihazları lənətləyirdi. Ancaq düşməni məhv etmək üçün onlara ehtiyac vardı. Rəssam çox düşüncüdükdən sonra pulemyotun ilkin formasını işləyib-hazırlayır. Dövrünə görə bu, dahiyənə ixtira idi.

Leonardo da Vinçi insan anatomiyasını öyrənirdi, əlbəttə ki, bir rəssamın bu bilgilərə hava-su kimi ehtiyacı vardı, amma o, məsələyə həm də bir ixtiraçı kimi yanaşırdı. Zəruri bilgilərə yiyələndikdən sonra rəssam yeriyan insan-robotun sxemini çəkirdi. Deyilənə görə, onun bu ixtirası digərləri kimi kağız üzərində qalmır, rəssam yeni kəşfini həyata keçirir. Saray bayramlarında qeyri-adi qurğu misli görünməmiş əyləncəyə çevrilir.

onların ehtiyaclarıyla maraqlanın, qayğı göstərin, son tikənizi belə bölməyə hazır olun". Və yaxud belə bir qeyd: "Tənqid edərkən, müəllifi deyil, onun fikrini tənqid edin".

Leonardo da Vinçi təbiəti onun bütün canlılarıyla birlikdə sevirdi. O, vegeterian idi. Nəinki ət yemir, hətta inək südünü belə içməzdi. Onun fikrincə, inək südünü içmək oğurluq sayılırdı. Qəfəsə salınmış quşlar da göy üzünün xiffətini edirdi. Elə

iradənən təcəssümüdür. O, intellekti ilə diqqəti çəkir. Halbuki, o dövrdə qadınlar lirik obrazda təsvir olunurdu. Mona Lizanın kimliyi bu mənada da sual doğurur. Bu əsər, eləcə də insanın daxili azadlığını, mənəvi harmoniyasını ifadə edir. Əsərin daha bir nadir cəhəti budur ki, çox şəffaf boyalarla işlənilib, tabloun üzərində hədsiz nazik boya qatı var. Mikroskop da, rentgen şüaları da qatların sayını müəyyən etməyə qadir deyil. Sanki Mona Liza təsvir deyil, canlı insandır.

Əsər haqqında maraqlı versiyalardan birini də italyan alimi Anjelo Paratiko irəli sürüb. Bir neçə il Şərqdə yaşayıb tədqiqat aparən Paratikonun sözlərinə görə, rəssam portretə öz anasını təsvir edib, alimin fikrincə, o, Çindən gətirilmiş bir kaniz olub.

bu səbəbdən, Da Vinçi quş satılan yerlərə gedər, qəfəsdəki quşları satın alıb, azadlığa buraxardı.

Leonardo da Vinçinin sehrli qadın qəhrəmanı - Mona Liza kimdir?

İncəsənət hüduzsuzdur. Orda faktlardan azadlıq və öz xəyallarımız boyu yol gedirik. Anlaya bilmədiyimiz məqamlar var, amma intuisiyamız bizə nə edəcəyimizi pıçıldayır və biz anlayırıq.

Mona Lizanı anlama bilmək üçün rəsmi məlumatlardan çox intuisiyamıza arxalanırıq. Çünki Leonardo da Vinçinin bu məşhur əsəri faktlardan asılı deyil, əksinə, əsərlə bağlı rəsmi bilgiler fikirləri daha da dolaşığa salır. Məsələn, rəsmən belə qəbul edilib ki, Mona Liza florensiyalı bir tacirin zövcəsi Liza Gerardinin əksidir. Tarixçi Vazzario da bunu təsdiqləyir, sonra əlavə edir ki, rəssam əsər üzərində 4 il işləyib və başa çatdırmayıb. Halbuki o, qeydlərinin başqa bir yerində, əsərdə ən incə detalın belə əks olunduğunu yazır.

Maraqlıdır ki, Mona Lizanın baxışları onun müəllifinin baxışlarına çox bənzəyir. Ümumiyyətlə, rəssam və onun qəhrəmanı arasında xeyli oxşarlıq var. Bəlkə buna görə tədqiqatçıların bir qismi Mona Lizanın, rəssamın öz avtoportreti olduğu qənaətinə gəlir.

Mona Lizanın güclü sevilən müəmmalı təbəssümü onu daha da sirli və cazibədar edir. Sanki tamaşaçı onu deyil, o, tamaşaçıyı izləyir və gözəndən itənə qədər müşahidə edir. Onun özü isə xəyallarımız boyu gah gözdən itir, gah da yenidən peyda olub yozumsuz suallarla fikirlərimizi məşğul edir. Görəsən, bu sirli qadının özü nə haqqında düşünür? Tədqiqatçılar deyirlər ki, Mona Lizanın çöhrəsi ağıl və

Tədqiqatçılar və ayrı-ayrı fikirlər bir-birini inkar edir. Mona Liza isə hələ də öz sehrli təbəssümüylə bizə baxıb gülümsəyir...

Yarımqıq tablolar və bitkin ömür

Leonardo da Vinçi tablolarından çoxunu yarımqıq qoyurdu. Məsələn, o, tabloya bir-iki fırça çəkəndən sonra bir neçə günlüyə şəhərdən gedir, bir sualtı qurğunu işə salmaq üçün dəniz kənarına yollanırdı. Əslində, hər hansı bir iş onun üçün həyatın özünü ifadə edirdi. Ondan ötrü işi başa çatdırmaq - həyatı öldürmək demək idi. Görünür, o, bu boşluqları özü bilərəkdən qoyurdu, bəlkə də istəyirdi ki, həmin boşluqlara həyat özü müdaxilə etsin, vaxtın, zamanın səhlərlərini "düzəltsin". Ola bilsin ki, elə ona görə də eskizlərini həyata keçirməyə tələsmirdi.

1516-cı ildə Leonardo da Vinçi 1-ci Fransiskin dəvəti ilə Fransaya gedir, sarayın baş rəssamı, memarı və mühəndisi kimi işə başlayır. Ancaq iki ildən sonra ağır xəstəliklə ölür. Artıq təkbaşına gəzmək çətinləşmişdi. Ölümün yaxınlaşdığını hiss edən ustad, ruhunu xilas etmək üçün gecə-gündüz Bibliya oxuyur, bütün vaxtını dinə həsr edirdi.

Bir ildən sonra Leonardo da Vinçinin həli lap pisləşir. Rəvayətə görə, Fransisk özü onu yoluxmağa gəlir. Rəssam krala hörmət əlaməti olaraq yataqda dikəlib deyir ki, əsərlərinə lazımı qədər can yandırmadığı üçün Allah və insanlar qarşısında günahkar olduğunu indi anlayır. Bu, rəssamın son sözləri olur.

Rəssamın ölümü insanları kədərləndirir. Onun kim olduğunu dərk edənlər bilirdi ki, incəsənətə bəlkə də onun qədər şöhrət gətirən olmamışdı, o, bütün həyatını insanlığa xidmətə həsr etmiş böyük ustad idi... Onu tanımayanlar isə kimi itirdiklərini sonralar anlayacaqdılar. Bütün hallarda dahi Da Vinçinin nə vaxtsa dediyi sözlər insanları düşündürəcəkdilər: "Böyük xidmətlər - yalnız aclıq, yorğunluq, zərbələr, təhqirlər və böyük rəzilliklərlə mükafatlandırılır"...

"Müəllifi deyil, onun fikrini tənqid edin"

Rəssam, memar, yazıçı, mühəndis... Bəs, əslində, Leonardo da Vinçi kim idi? Onun həyat təzi haqqında müxtəlif fikirlər dolaşırdı, amma şübhələr və iddialar onun yaratdığı qarşısında aciz idi. O, dinclik bilmədən elə hey nə isə quraşdırır, gah sualtı qayıq, gah da hansısa qeyri-adi qurğu ərsəyə gətirirdi. Əsas olan insanlara faydalı ola bilmək idi. Vinçi belə düşüncü və xəyalən yeni səyahətlərə çıxırdı. Onun fikrincə, insanların sevgisini qazanmağın başqa yolları da vardı. Məsələn, "hərmət zor gücünə qazanılmaz, özünüzdə sadıq dost qazanmaq istəyirsinizsə, nəcib və alicənab olun,

Bəstəkar Raymond Paulsun sözlərinə görə, Yaponiyaya səfəri zamanı "Milyon al qızılgül" mahnısını onun yazdığını öyrənən hotel işçiləri qarşısında diz çöküblər. Yaponiya rəhbərliyi bu günə qədər mahnının müxtəlif məqsədlərlə istifadəsi üçün Puqaçovaya qonorar ödəyir. Halbuki, "Milyon al qızılgül" primadonnaın ifasında səslənən çoxsaylı hitlərdən sadəcə biridir. Puqaçovanın gördüyü işləri, qazandığı titulları saymaq bitməz. Rusiyanın dünya miqyasında tanınan, sevilən müğənnisi, bəstəkar, prodüser, estrada rejissoru, aktrisa, teleaparıcı və daha nələr, nələr. Amma, yaqın ki, bunlardan ən əsası və qəbul olunanı, dərk ediləni oxuyan, səsi ilə milyonları ovsunlayan Alladır. Alla Borisovna bu gün də post-sovet məkanında yaşayanlar üçün canlı əfsanə, səs etalonusdur. 2012-ci ildə aparılan rəy sorğusuna əsasən, prezident Vladimir Putin və baş nazir Dmitri Medvedyevdən sonra Puqaçova ölkənin ən məşhur adamıdır. Rusiyanın ən ağıllı qadınları siyahısında primadonna yalnız Matvienko, Hakamada və II Yekaterinadan geri qalır.

Ulduz doğuldu

Alla Puqaçova 1949-cu il aprelin 15-də Moskvada anadan olub. Hələ uşaq yaşlarından musiqi ilə maraqlanmağa başlayıb, məktəbdə istedadı ilə fərqlənib. Beş yaşında Puqaçova İttifaq ölkələrindən gələn yaşadlarının çıxış etdiyi konsertdə səhnəyə çıxıb. 1965-ci ildə yeniyetmə Alla, Ümumittifaq radiosunda yayımlanan "Sabahınız xeyir" verilişi üçün "Robot" mahnısını ifa edib.

Bir il sonra İppalit İvanov adına musiqi məktəbinin dirijor-xor bölməsini bitirən Alla 1981-ci ildə teatr rejissoru ixtisasına yiyələnib.

1966-1977-ci illərdə ifaçı "Gənclik" radiosunun musiqi qrupu ilə ilk qastrol səfərinə yollanıb. Solo karyerasına başlayana qədər Puqaçova çoxsaylı kollektiv və ansambllarda çalışıb. 1969-cu ildə müğənni "Yeni elektron" instrumental ansamblının solisti kimi çalışmağa başlayıb. Heç bir il keçməmiş Puqaçova "Moskvəlilər" ansambli və Lundstremannın rəhbərlik etdiyi estrada orkestri ilə əməkdaşlıq edib.

1974-cü ildən Pavel Slobodkinin "Şən uşaqlar" ansamblında çalışan Alla "Arlekino" mahnısına görə "Qızıl orfey" mükafatını qazanıb. Elə həmin ildə, primadonna Eldar Ryazanovun "Qəribə təsadüf və ya həmişə təmizlikdə" filmində yaddaqalan mahnısını ifa edib. Sonralar rejissor və müğənni arasında yaranan anlaşılmazlıq ucubatından bu işbirliyi qısa sürüb.

1976-cı ildə Puqaçova "Şən uşaqlar"la birlikdə ilk valını çıxarıb və kollektivdən ayrılıb. Bir qədər sonra müğənni "İlin mahnısı" festivalında finala qədər yüksəlib.

Oxuyan qadın

1977-ci ildə Puqaçova müstəqil şəkildə səhnəyə çıxıb, solo karyerasına start verib. 1977-ci il ərzində ifaçı Moskva, Daşkənd, Tallin və Riqa kimi iri şəhərlərdə ilk solo konsertlərini verib. Elə həmin ildə o, özünü aktrisa kimi sınamaq qərarına gəlib.

Aleksandr Orlovun "Oxuyan qadın" filmi elə Puqaçovanın həyat və yaradıcılığında böhs edir. Filmin qəhrəmanı Anna Streltsova müğənninin prototipidir. Filmin premyerası 1979-cu ilin martında baş tutub və ilin ən çox gəlir gətirən ekran əsəri olub. "Sovet ekranı" jurnalının keçirdiyi sorğu nəticəsində Alla ilin ən yaxşı aktrisası seçilib. Ekranlara çıxdığı gündən film və Alla Puqaçova mətbuatın diqqət mərkəzində olub. Məhz film sayəsində 80-ci illərdə "oxuyan qadın" dünya şöhrəti qazanıb.

Filmə bağlı digər maraqlı fakt isə film musiqilərinin yazılması prosesində olub. İkinci mərhələdə filmin musiqilərini Aleksandr Zasepin yazmalı idi. Ancaq bəstəkar və müğənni arasında konflikt yaşanıb. Mübahisəyə səbəb isə Puqaçovanın bəstəkardan xəbərsiz Boris Qorbonos təxüllüsü ilə yazdığı mahnıları siyahıya əlavə etmə-

Primadonna

Səhnə fəaliyyəti dövründə Alla Puqaçova yüzrlərlə bir-birindən maraqlı və fərqli konsert proqramlarına imza atıb. 1979-cu ildə "Oxuyan qadın", 1981-ci ildə "Müğənninin monoloqu", 1982-ci ildə Raymond Paulsun iştirakı ilə hazırlanan "Maestro qonağı" mahnısı, 1984-cü ildə təqdim olunan "Oxuyur Alla Puqaçova" proqramları bu konsert silsiləsindən sadəcə bir neçəsidir. Sonralar ənənəvi hal alan "Yeni il görüşləri" isə ilk dəfə 1988-ci ildə ekranlara çıxıb. Primadonna ölkənin ən böyük konsert salonlarında çıxış edib, 60-dan çox musiqi albomu hazırlayıb. Bu albomların böyük əksəriyyəti satış rekorduna imza atıb.

Konsert proqramları ilə yanaşı, Puqaçova nüfuzlu musiqi festivalları və müsabiqələrdə də fəal iştirak edib. 1974-cü ildə primadonna V Ümumittifaq estrada müğənniləri müsabiqəsinin laureatı olub. 1978-ci ildə "Kəhrəba bülbül" müsabiqəsinin qran-prisini qazanıb, "Kral hər şeyi bacarır" kompozisiyası ilə "Sopot" festivalının qalibi olub. "Avroviziya - 1997" musiqi müsabiqəsində Puqaçova ən yaddaqalan çıxışlarından birinə imza atıb.

1985-ci ildə Finlandiyada hazırlanan nəhəng səmimişin gəmisini müğənninin şərafinə "Alla" adlandırılıb. 1990-cı illər Amerika, İsveçrə, Almaniya, Hindistan, İtaliya, Macarıstan, Fransada verdiyi silsilə konsert proqramlarında da Alla Puqaçovanın ifası böyük maraqla qarşılanıb.

XXI əsrdə də Puqaçova liderlik kürsüsündən enməyib, əksinə, Rusiya səhnəsinin primadonnasına çevrilib. 2005-ci ildə onun bəstəkar İqor Krutoyla birlikdə hazırladığı "İlin mahnısı" festivalı maraqla qarşılanıb. Yurmalada keçirilən "Yeni dalğa" musiqi müsabiqəsi isə artıq ənənəyə çevrilib.

Unikal səs

Alla Puqaçova olduqca unikal səsə malik qadın sənətçilərdən biridir. O, çox incə səsle pıçıldaya, mессo-soprano rok oxuya, zil səsle qışqıra, hönkürə bilər. Primadonnaın aktyorluq məharəti də danılmazdır. Bütün bioqrafiyası ərzində o, bir çox dünya şöhrətli ifaçılar və bəstəkarlarla əməkdaşlıq edib. Puqaçovanın duet ortaqları arasında Aleksandr Zasepin, İqor Nikolayev, Raymond Pauls, Yuriy Çamavski kimi ulduzlar da var. 1979-cu ildə müğənni məşhur fransız Co Dassenlə müştərək konsert verib. Allanın alman bəstəkari Udo Lindberqlə əməkdaşlığı da kifayət qədər məhsuldar olub. Puqaçova və Lindberq tandemi 1986-cı ildə İsveçdə keçirilən silsilə konsert proqramlarından sonra özünü doğruldub. Bəstəkarın hazırladığı "Alla Puqaçova təqdim edir" adlı konsert proqramı böyük maraqla qarşılanıb.

1988-ci ildə Alla Puqaçova "Mahnı teatri" adlanan teatr-studiyasını yaradıb və SSRİ-nin süqutuna qədər bu quruma rəhbərlik edib.

müğənni öz adını daşıyan yeni radiostansiyanın açılışını edib. Radio dalğalarında "Alo Alla", "Allanın qonaqları", "Alla istedadlar axtarışında" kimi müəllif proqramları hazırlayıb.

2009-cu il martın 5-də isə Alla Puqaçova gözlənilmədən konsert fəaliyyətini dayandırdığını elan edib. "Alla Puqaçova səhnədən gedir, ancaq onun teatrda və radiodakı fəaliyyəti davam edəcək. Artıq yeni Allanı tanımağın vaxtı çatıb. Bu gedişə səbəb nə maliyyə çətinlikləri, nə də iqtisadi böhrandır. Mən səhhətimdə yaranan problemlərə görə aktiv səhnə fəaliyyətimə dayandırdım. Əlbəttə, keçirdiyim çoxsaylı əməliyyatlar nəticəsində səsim də əvvəlki kimi formada deyil. Mən isə tamaşaçıların yaddaşında primadonna qalmaq istəyirəm" - deyərək müğənni bildirib.

Bir müddət sonra konsert fəaliyyətini dayandırdığını elan edən müğənni nəvələri üçün memuar yazmaq qərarına gəlib. "Onlar üçün nəsə yazacam. Ən azından uşaqlığının necə keçdiyini, hansı məhənləri oxuduğumu bilsinlər".

45 illik karyerası ərzində ilk dəfə 2010-cu ildə Puqaçova heç bir yeni mahnı yazdırmayıb və səhnədə görünməyib.

64 yaşında ana

1969-cu ildə Puqaçova litvalı sirk artisti Mikolas Edmunds Orbakasla ailə qurub. Cütlüyün qızları Kristina dünyaya gəlib. Ailə həyatı uzun sürməyib, 1971-ci ildə Alla və Mikolas boşanıb.

Milyonların qızılgülü -

si olub. Mübahisəyə hər iki tərəfin razılığı ilə son verilib. Sonralar gizli ad altında yazdığı mahnılar Allanın repertuarında yer alıb və çox sevilib.

Vidalaşma

2006-2007-ci illərdə "Biz gəldik" konsert proqramı çərçivəsində Alla Rusiya ərazisində və keçmiş İttifaq ölkələrində 40-dan çox konsert verib. 2007-ci ilin iyulunda

Oxuyan qadın ikinci həyat yoldaşı ilə 1976-cı ildə tanış olub. İfaçının çox sevdiyi Aleksandr Stefanoviçlə ailə həyatı da uğursuz olub, dörd ildən sonra cütlük ayrılıb. 1980-ci ildə Puqaçova və prodüseri Yevgeni Boldin münasibətlərini rəsmiləşdirib. 1993-cü ildə isə Alla Borisovna Rusiya səhnəsinin pop-kralı Filipp Kirkorovla ailə qurub. Mətbuatın və ictimaiyyətin diqqət mərkəzində olan ulduz cütlük 2005-ci ildə ayrılıb.

Primadonnaın ayrılıq depressiyası çox da uzun olmayıb. Puqaçova gənc aktyor və teleaparıcı Maksim Qalkinlə tanış olub. Alla və Maksim 10 ildən çoxdur ki, vətəndaş nikahında yaşayır, münasibətlərini rəsmiləşdirməyə tələsmirlər. 2013-cü ildə Puqaçova və Qalkin cütlüyü surroqat ana vasitəsilə qızları Yelizaveta və oğulları Harri-ni qucaqlarına alıblar.

Leyla ƏLİYEVƏ

Alla Puqaçova

Növbəti Beynəlxalq Nəşriyyat Kongresi Londonda keçiriləcək

Böyük Britaniyanın paytaxtı Londonda Beynəlxalq Nəşriyyat Kongresi keçiriləcək. Bu barədə Beynəlxalq Nəşriyyat Assosiasiyasının nümayəndələri məlumat veriblər. Kongres 2016-cı il aprelin 10-dan 12-dək keçiriləcək. Tədbirin təşkilatçıları Beynəlxalq Nəşriyyat Assosiasiyası, London kitab yarmarkası və Britaniya Nəşriyyat Assosiasiyasıdır. Kongres işini başa vurduqdan sonra kitab yarmarkası fəaliyyətə başlayacaq. Yarmarka 3 gün davam edəcək.

Qeyd edək ki, Beynəlxalq Nəşriyyat Assosiasiyasının kongresi adətən iki ildən bir baş tutur. Lakin 2014-cü ildə Taylandda keçirilməsi planlaşdırılan tədbir ölkədəki ağır siyasi vəziyyətlə bağlı təxirə salınmışdı. Assosiasiyanın son kongresi 2015-ci ilin martın 26-da keçirilib.

Oxucuların nəzərinə

Tərcümə Mərkəzinin nəşr etdiyi (Xuan Rulfo – "Pedro Paramo", Matilda Urrutia – "Pablo Nerudayla yaşanan ömür", "Latin amerikası romanı", "Xilas yolunun yolçuları", "Bəşəri poeziya", Ernest Heminqvey – "Qadınsız kişilər", Akutaqava Rünoske – "Tanrıların istehzası", Jasmına Mixayloviç – "Xəzər dənizinin sahillərində", "Serbcə-Azərbaycanca lüğət", "Sözün Aydını", Oljas Süleymenov – "Az-Ya") kitabları şəhərin aşağıdakı kitab mağazalarından əldə edə bilərsiniz.

- Akadem. Kitab mağazası
- Kitab klubu mağazası
- Akademiya kitab Mərkəzi
- Kitab.Az mağazası
- (28 may metrosu ətrafındakı kitab mağazaları)

İstanbulda Şəhriyarın xatirə günü keçiriləcək

Aprelin 18-də İstanbulun Topkapı səmtindəki Türk dünyası mədəniyyət evində Azərbaycanın məşhur şairi Məhəmməd Hüseyn Şəhriyarın xatirə günü keçiriləcək. Bu barədə İstanbul bələdiyyəsinin Baş mədəniyyət idarəsindən məlumat verilib.

Məlumata görə, keçən ilin aprelində ilk dəfə Şəhriyarın xatirə günü keçirilib və azərbaycanlı alim Esmira Fuad Şükürovanın türkçə çapdan çıxmış "Şəhriyar" kitabının təqdimatı olub. Tədbirin uğurlu keçməsindən sonra qərara alınıb ki, hər ilin aprelində Şəhriyarın xatirə günü keçirilsin.

Qeyd edək ki, Türkiyə ictimaiyyəti Məhəmməd Hüseyn Şəhriyarı Məmməd Əmin Rəsulzadənin 1955-ci ildə Ankarada çıxan "Azərbaycan" jurnalında çap edilmiş "Ədəbi bir hadisə" adlı irihəcmli məqaləsi ilə tanıyıb. 1960-cı illərdə Azərbaycanda və Türkiyədə Şəhriyar barəsində tədqiqatların sayı artıb və əhatə dairəsi genişləniib. Professor Məhərrəm Erginin "Azəri türkçəsi" kitabı Şəhriyarın "Heydərbabaya salam" poemasının leksik-qrammatik xüsusiyyətlərinin təhlilinə həsr edilib. Doktor Yusif Gədikli isə ilk dəfə 1990-cı ildə "Şəhriyar: Türkçə bütün şeirləri" adlı kitabını çap etdirib. AMEA-nın əməkdaşı Esmira Şükürova Türkiyədə Şəhriyar barədə monoqrafiyası çıxmış ilk azərbaycanlı alimdir.

"Taxt-tac oyunları"nın müəllifindən yeni kitab

○ "Taxt-tac oyunları" adlı fantastik əsəri oxuyanlar 2011-ci ildən bəri əsərin ardını gözləyirlər. Kitabın davamının nə vaxt işıq üzünə gələcəyi bəlli deyil, ancaq əsərin müəllifi yazıçı Corc R. Martin "Qış küləyi" adlı son kitabından bir hissəni internet saytında yerləşdirib. Bu, "Taxt-tac oyunları" seriyasından altıncı kitab olacaq.

Kitab Alayna Ston adı ilə yaşayan Sansa Starkın dilindən nəql edilir.

Qeyd edək ki, Corc Martin bütün kitabların ortaq adı olan "Buz və atəşin nəğməsi" ("A Song of Ice and Fire") və "Taxt-tac oyunları" əsərlərini 1991-ci ildən yazmağa başlayıb və kitab 1996-cı ildə isə ilk kitabı işıq üzünə görüb.

Kitab bir çox qısa roman, cizgi romanı və video çəkilişlərinə tokən verib. Ancaq pərəstişkarları yazıçının kitabı bitirmək üçün kifayət qədər işləmədiyindən gileylənirlər.

Aprelin 4-də məşhur Danimarka yazıçısı Klaus Rifberq 84 yaşında vəfat edib. Yazıçı son illər ağır xəstə idi.

Rifberq Kopenhagenin Amaqare adasında doğulub. Professor ailəsində böyüyən yazıçı özünü ədəbiyyata həsr etmək qərarına gəlib və bu arzusunun gerçəkləşdirmək üçün Kopenhagen Universitetinə daxil olub. 1956-cı ildə ilk şeirlər toplusu işıq üzünə görüb. Həmin kitabda şairin eksperimental poetikaya marağı müşahidə edilir.

İki ildən sonra Rifberq özünün "Xroniki məsumluq" adlı ilk romanını təqdim edir. Roman gənclərin burjuva əxlaqına qarşı üsyanından bəhs edir. Hal-hazırda bu kitab məktəb proqramına daxil edilib.

Rifberq Danimarka ədəbiyyatının klassiklərindən sayılır. Onun 150-dən çox əsəri var. Yazıçı, demək olar ki, bütün janrlarda (şeir, roman, hekayə, uşaqlar üçün kitab, publisistika, tənqid, esse,

Şekspira bənzəmək üçün... plastik əməliyyat etdirdi

Çin yazıçısı Çjan Yuy Şekspira oxşamaq üçün plastik əməliyyat keçirib. Bu əməliyyatlara o, 151 min yevro pul xərcləyib. 34 yaşlı yazıçı dodaqları, burnu və gözlərində estetik əməliyyat etdirib. Yuyun qərarı hamını şoka salıb. Hətta Çində bu məsələ böyük müzakirə və mübahisələrə səbəb olub. Şekspira bənzəmək istəyən Yuy 10 plastik əməliyyat – üzün darılması, burun əməliyyatı, göz qapağı əməliyyatı və göz rekonstruksiyası əməliyyatları keçirib.

Danimarka yazıçısı Klaus Rifberq vəfat edib

həmçinin teatr, kino və televiziya üçün ssenari) özünü sınayıb.

Rifberq "Qızıl dəfnə" (1967), Şimal ölkələri şurasının (1970) mükafatlarına, Herman Banqasın xatirəsinə həsr edilmiş mükafata və başqa mükafatlara layiq görülüb.

Hazırladı: NARINGÜL

